ΕΤΟΣ ΝΑ'. ΤΕΥΧΟΣ 604 — 605 θ' — ι'

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Μηνιαῖον Θεολογικὸν Θρησκευτικὸν περιοδικόν.
Ὄργανον τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	1968

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ: "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ„
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΛΕΩΝΙΔΟΥ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Π. Σ. ΡΟΚΚΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1968 Τ. 604 - 605 θ΄. - ι΄.

Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
κ. ΛΕΩΝΙΔΟΥ

ΠΟΙΜΑΝΤΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ *

Πρὸς τὸ Χριστεπώνυμον Πλήρωμα τῆς καθ' ἡμᾶς
Ἱερᾶς Μητροπόλεως.

Τέκνα ἡμῶν ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Συμμετέχει ὁλοψύχως καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν σημερινὸν ἑορτασμὸν τῆς Πολεμικῆς Ἀρετῆς τῶν Ἑλλήνων. Πόλεμος καὶ Ἀρετὴ εἶναι ἐκ πρώτης ὄψεως δύο ἔννοιαι ἀσυμβίβαστοι. Διότι κατὰ τὸν πόλεμον συχνότατα καταπατεῖται ἡ δικαιοσύνη καὶ θριαμβεύει ἡ ἀδικία· παραμερίζεται ἡ ἀγάπη καὶ λησμονεῖται ἡ φιλανθρωπία· ὁ ἄνθρωπος ἀποθηριώνεται καὶ προβαίνει εἰς πράξεις βίας καὶ σκληρότητος ἐναντίον τῶν συνανθρώπων του. Ὁ πόλεμος λοιπὸν κατὰ κανόνα δὲν καλλιεργεῖ ἀλλὰ καταστρέφει τὴν ἀρετήν.

---

* Ἀνεγνώσθη ἐπ' Ἐκκλησίας τῇ Κυριακῇ 8/9 κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς «ἡμέρας τοῦ ἐφέδρου πολεμιστοῦ καὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τῆς 19ης ἐπετείου ἀπὸ τῆς συντριβῆς τοῦ κομμουνιστοσυμμοριτισμοῦ εἰς τὸν Γράμμον καὶ Βίτσι».

Κατὰ τὴν ὡς ἄνω «ἡμέραν» ἐψάλη δοξολογία ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ἱ. Βυζαντινῷ Ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, χοροστατοῦντος τοῦ Π. Μητροπολίτου παρουσίᾳ τῶν ἀρχῶν καὶ πλήθους κόσμου. Μετὰ τὴν δοξολογίαν οἱ ἐπίσημοι μετέβησαν εἰς τὸ Ἡρῷον τοῦ Γ΄.Σ.Σ. ἔνθα ὁ Π. Μητροπολίτης ἀνέπεμψεν ἐπιμνημόσυνον δέησιν καὶ κατετέθησαν στέφανοι.

Ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ αἱ ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου· καὶ εἰς τὰς ἐξαιρέσεις αὐτὰς ἀνήκει ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων. Διότι τὸ Ἔθνος μας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακραίωνος ἱστορίας του δὲν διεξήγαγε ποτὲ πολέμους ἀδίκους, κατακτητικούς, ἰμπεριαλιστικούς, ἀλλὰ ἀγῶνας δικαίους, ἱερούς, καὶ εὐγενεῖς διὰ τὴν ἐπιβίωσίν του, διὰ τὴν ἀσφάλειάν του, διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἐλευθερίαν του, διὰ τὴν διάδοσιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μεταλαμπάδευσιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Ἕλλην κατὰ τὴν διάρκειαν καὶ τῶν σκληροτέρων ἀκόμη ἀγώνων δὲν λησμονεῖ τὸ καθῆκον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλανθρωπίας καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς του, τοὺς ἡττημένους, τοὺς αἰχμαλώτους. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν, μὲ πόσην συμπάθειαν μετεχειρίζοντο οἱ Ἕλληνες στρατιῶται τοὺς Ἰταλοὺς αἰχμαλώτους καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ξενοκινήτους ἀποθηριωθέντας κομμουνιστοσυμμορίτας. Ὑπὸ τοιαύτας λοιπὸν συνθήκας ὁ πόλεμος πράγματι καλλιεργεῖ καὶ ἀναδεικνύει τὴν ἀρετήν. Τοιούτους ἀγῶνας καὶ ἡ Ἐκκλησία τοὺς ἐπευλογεῖ καὶ ὁ Χριστιανὸς ἔχει καθῆκον νὰ συμμετέχῃ εἰς αὐτούς.

Ἑορτάζοντες λοιπὸν καὶ ἡμεῖς σήμερον τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τοῦ Ἔθνους μας καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς τελευταίους ἐνδόξους ἀγῶνας καὶ τὰς λαμπρὰς νίκας του κατὰ τῆς βίας καὶ τοῦ ὑλισμοῦ, ἂς ἀποτίσωμεν εὐλαβῶς φόρον τιμῆς πρὸς τοὺς ἡρωϊκῶς ἀγωνισθέντας καὶ πεσόντας πατέρας καὶ ἀδελφούς μας, ἂς διδαχθῶμεν δὲ ἀπὸ τὸ παράδειγμά των, νὰ εἴμεθα πάντοτε ἕτοιμοι νὰ διεξαγάγωμεν καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ ἀγῶνας εὐγενεῖς διὰ τὴν διάδοσιν τῆς ἀληθείας, διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δικαίου, διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῆς ἀρετῆς, διὰ τὴν ἀπόκτησιν καὶ διατήρησιν τῆς ἀληθοῦς, τῆς πλήρους ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ ὑποταγὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου χαρίζει κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου: «Ἐὰν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε».

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 2ᾳ Σεπτεμβρίου 1968

Πρὸς Θεὸν εὐχέτης
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
† Ὁ Θεσσαλονίκης Λεωνίδας

Ο ΟΣΙΟΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΤΟΥ ΣΑΡΩΦ (1759 - 1833), ΩΣ ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ *

Ὑπὸ Ν. Π. ΕΥΔΟΚΙΜΩΦ

Ἡ διδασκαλία τοῦ ὁσ. Σεραφεὶμ περὶ Ἁγ. Πνεύματος.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἡ ἁγιότης ἡ λαβοῦσα ὑπόστασιν, εἶναι ἡ πληρότης τῆς τριαδικῆς ἀγάπης καὶ ὁμοίως, ἡ πληρότης τῆς ἀγάπης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ἡ διὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος ζωοποίησις καὶ ὁ ἐξαγιασμὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καθορίζει ὅλον τὸ νόημα τῆς ὀρθοδόξου θεολογικῆς διδασκαλίας περὶ θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς θείας ἐνεργείας. Εἰς τὸ αἴτημα τοῦ ἀνθρώπου περὶ χορηγήσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ὁ Πατὴρ ἀπαντᾷ μετὰ βεβαιότητος. Εἶναι τοιαύτη ἡ προσευχή, ὥστε δύναταί τις νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ εἰσακουσθῇ αὕτη, καθότι συνάδει πρὸς τὴν φύσιν τοῦ Ἁγ. Πνεύματος νὰ εἶναι ἐλευθέρα ἡ δωρεὰ τῆς χάριτος. Τοιαύτη εἶναι ἄλλωστε ἡ βαθυτάτη ἔννοια τῆς ὀρθοδόξου ἐπικλήσεως τοῦτ' ἔστιν τῆς ἀναφορᾶς κατὰ τὴν θ. Εὐχαριστίαν περὶ χορηγήσεως τῆς χάριτος τοῦ Ἁγ. Πνεύματος «ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα Δῶρα». Ὅμως τοιαύτη αἴτησις δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν θ. Εὐχαριστίαν, ἀλλὰ συντάσσεται καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν τῆς ζωῆς μας.

Ὁ ὅσιος Σεραφεὶμ συχνάκις ὑπενθύμιζε τοὺς λόγους: «Δός μοι υἱὲ σὴν καρδίαν» (Παροιμ. 23, 26). Ἡ ἀπόδοσις τῆς καρδίας εἰς τὸν Θεὸν συντελεῖται τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ὅπερ σκηνεῖ ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἀγάπης, ἑνώνει αὐτὸν μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οἰκοδομῶν οὕτω τὴν Βασιλείαν Αὐτοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ.

Ἡ ἀναζήτησις «τῆς Βασιλείας» εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ οἱ λόγοι τῆς Κυριακῆς προσευχῆς: «ἐλθέτω ἡ Βασιλεία Σου» ὡσὰν νὰ ἔχουν τὴν παραλλαγὴν αὐτῶν: ἐλθέτω τὸ Πνεῦμα Σου». Οἱ λόγοι τῆς Παιλαιᾶς Διαθήκης περὶ ἀποδόσεως τῆς καρδίας εἰς τὸν Θεὸν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου: «Ζη-

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελίδος 338 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

τεῖτε πρῶτον τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», καθότι ἀμφότερα ἀποδεικνύουν ὅτι δηλ. ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν Θεὸν καὶ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἀμοιβαίως σχετικὰ μεταξύ των.

Ἡ παράδοσις (τὸ «δόσιμον») τῆς καρδίας εἰς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ἐνεργῆται ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, ἵνα οἱ θησαυροὶ τῆς καρδίας κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἁγ. Μακαρίου, καταστοῦν προσιτοὶ τῇ ἐπενεργείᾳ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

«Ἡ ψυχὴ ἐλθοῦσα εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ἀφοῦ τοῦτο ἡτοίμασεν αὐτὴν ὡς κατοικίαν δι᾽ ἑαυτὸ γίνεται, κατὰ τὸν Ἅγ. Μακάριον, ὅλη - ὀφθαλμός, ὅλη - φῶς, ὅλη - πρόσωπον, ὅλη - δόξα, ὅλη - πνεῦμα. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως μετὰ τοῦ φωτὸς τούτου τοῦ Κυρίου θὰ καλυφθῇ καὶ θὰ δοξασθῇ τὸ ἴδιον σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα βασιλεύσῃ αὐτὸ ὁμοῦ μετὰ τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τοῦδε ἤδη δεχθείσης ἐν ἑαυτῇ τὴν Βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ». Ἡ Βασιλεία τοῦ Χριστοῦ εἶναι καὶ ἡ Βασιλεία τοῦ Πνεύματος ὡς καὶ ἡ παρουσία Αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν καθίσταται νοητὸς ὁ ὑπὸ τοῦ ὁσ. Σεραφεὶμ καθορισμὸς τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀναζητήσεως καὶ κατακτήσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

Ἡ σκέψις αὕτη, βεβαίως, συνηντᾶτο καὶ προγενεστέρως εἰς τὰ ἁγιοπατερικὰ συγγράμματα, ἅτινα διετηροῦντο εἰς τοὺς μεταφραστικοὺς καταλόγους τῶν διαφόρων Μονῶν. Οὕτω τὰ περὶ «κατακτήσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος, ἥτις οὐδέποτε θὰ παρέλθῃ» ἐπαναλαμβάνονται συχνάκις εἰς τὰς ὁμιλίας τοῦ Ἁγ. Μακαρίου, ἐκδοθείσας ἐν Ρωσίᾳ κατὰ τὸν XVII αἰῶνα καὶ ἐπανεκδοθείσας ἐπανειλημμένως βραδύτερον.

Ἀκριβῶς εἰς τὸν πύρινον τοῦτον κύκλον εἰσήγαγε ὁ ὅσιος Σεραφεὶμ — ὅπου σημαντικῶς ἤχουν ἀκόμη οἱ λόγοι του: «Δῶσε τὸ αἷμα σου, ἵνα δεχθῇς τὸ Πνεῦμα» — ἔλεγε πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτοῦ, μεταδίδων εἰς τοὺς πνευματικοὺς συνοδοιπόρους τὴν εὐλογημένην ταύτην κλῆσιν πρὸς τὸ ἄθλημα.

Τὴν Θεολογίαν τοῦ ὁσ. Σεραφεὶμ περὶ Ἁγ. Πνεύματος δυνατὸν νὰ ἐξετάζῃ τις καὶ ἐξ ἀπόψεως ἱστορικοσοφικῆς, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς ἐν τῷ χρόνῳ. Ὅλοι οἱ συναφεῖς πρὸς τὸν ῥέοντα χρόνον ὅροι μεταβολῆς, ἐξελίξεως, ἀναπτύξεως παρέχουν κατὰ κάποιαν συνέπειαν καὶ τὴν δυνατότητα ἀναπτύξεως τῶν τῆς χάριτος δωρεῶν καὶ τὴν φανέρωσιν αὐτῶν, ἐν εἴδει φωτὸς καὶ πυρός. Ὁ χρόνος εἶναι ἡ δεδομένη δυνατότης διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἐκείνου, ὅπερ ἡτοίμασεν καὶ ἑτοιμάζει ἡ Βασιλεία.

Οὕτω τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως (2,21) λέγει: «καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον, ἵνα μετανοήσῃ...».

Ὁ ὅσ. Σεραφεὶμ πάντοτε ἐχρησιμοποίει εἰς τὰς συνομιλίας του εὐαγγελικὰς μορφάς, τῶν ἐν χρόνῳ, γηΐνων ἀξιῶν: «πλούτη», «θησαυροί», «ἀμοιβαί».

Ἐφανέρωνε δὲ ὅτι τὰ νοήματα ταῦτα εὑρίσκονται εἰς στενὴν συνάφειαν μετὰ τῆς τύχης καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Καταπληκτικοὶ ἦσαν οἱ λόγοι του. «Κερδίζετε χρόνον διὰ νὰ λαμβάνετε οὐράνια ἀγαθὰ διὰ μέσου γηΐνων ἐμπορευμάτων».

Ἡ κατάκτησις τοῦ Πνεύματος εἶναι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὁ ἄπιστος ἐκεῖνος οἰκοδεσπότης τῆς παραβολῆς, ὅστις ἐπωφελήθη δι᾽ ἑαυτὸν τὴν περιουσίαν τοῦ κυρίου του (τουτέστιν τὴν ἀγαθότητά του καὶ τὴν ἀγάπην του), δύναται νὰ χρησιμοποιῇ αὐτὴν διὰ τὴν ἀπόκτησιν «φίλων ἐν Χριστῷ» καὶ τοιουτοτρόπως νὰ αὐξήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ τὸν θησαυρὸν τῆς ἐν ἀγάπῃ ἀναστροφῆς.

Ἡ ἑρμηνεία ὑπὸ τοῦ ὁσ. Σεραφεὶμ τῆς παραβολῆς περὶ τῶν δέκα παρθένων, φανερώνει ὅτι αἱ μωραὶ παρθένοι, αἱ διατηρήσασαι τὴν ἁγνότητά των, κατεῖχον καὶ ἠθικὰς ἀρετάς, πλὴν ὅμως αἱ κεναὶ λυχνίαι αὐτῶν ἀπεκάλυψαν τὴν ἀκαρπίαν τῶν ἀσκητικῶν προσπαθειῶν των ἕνεκα τῆς ἀγνοίας των περὶ τοῦ «ἑνὸς ἔστι χρεία», δηλονότι, εἶχον ἀποξηρανθῆ ἐν αὐταῖς αἱ δωρεαὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

Αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ ὁσ. Σεραφείμ. Ἡ συνομιλία του μετὰ τοῦ Μοτοβίλωφ.

Αἱ ἀποκαλύψεις τοῦ ὁσ. Σεραφείμ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀνανεώνουν δι᾽ ἡμᾶς τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐρήμου. Ὁ ἴδιος ὁ ὅσιος Σεραφεὶμ ἐμποτισμένος διὰ τῆς ἐμπειρίας ταύτης, μετέφερεν αὐτὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν συγχρόνων του, συνάμα ἀντιλαμβανόμενος σαφῶς τὴν ἐξέλιξιν, ἥτις ἐνεργεῖτο εἰς τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων τῆς γενεᾶς του, ἐν ὄψει τῶν πλέον συνθέτων πνευματικῶν ἀναγκῶν των καὶ τῆς πλήρους σχεδὸν ἀπαλείψεως τῆς πρωταρχικῆς των ἁπλότητος.

«Τώρα μᾶς φαίνονται παράξενοι οἱ λόγοι τῆς Ἁγ. Γραφῆς» — ἔλεγεν ὁ ἴδιος — «ὅταν τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ὡμίλει διὰ τῶν χειλέων τοῦ Μωϋσέως... ἢ ὅταν ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως ἀλλαχοῦ τῆς Ἁγ. Γραφῆς περὶ ἐμφανίσεως τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους».

«Ἡμεῖς σήμερον σχεδὸν ἐντελῶς ἀπεμακρύνθημεν ἐκ τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας καὶ ἐκ τῆς ἁπλότητος τῆς πρωταρχικῆς χριστιανικῆς ὀπτασίας. Προφασιζόμενοι τὴν «διαφώτισιν» προχωρήσαμεν εἰς τοιαῦτα σκό-

τη ἀγνοίας, ὥστε μᾶς φαίνεται ἀσύλληπτον πλέον ἐκεῖνο ὅπερ οἱ ἀρχαῖοι προηγουμένως, ἀντιλαμβάνοντο σαφῶς καὶ εἰς τὰς συνομιλίας των τὸ θέμα τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Θεοῦ δὲν ἐφαίνετο παράδοξον».

Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ ὁσ. Σεραφεὶμ εἶναι βαρυσήμαντοι διὰ τὴν κατανόησιν τῆς μετέπειτα συνομιλίας του μετὰ τοῦ Μοτοβίλωφ. Ὁ Μοτοβίλωφ ἦτο εἷς ἐκ τῶν στενωτάτων φίλων τοῦ ὁσίου Σεραφείμ, ἰαθεὶς θαυματουργικῶς ἐκ τῆς παραλύσεως τῶν κάτω ἄκρων ὑπὸ τοῦ ὁσίου καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐσυνήθιζε νὰ ὀνομάζῃ καὶ νὰ θεωρῇ ἑαυτόν. . . «ὑπηρετάκον» (ὑποτακτικὸν) τοῦ ὁσίου.

Ἡ συνομιλία των ἐγένετο τὸν χειμῶνα τοῦ 1831 εἰς τὰ βάθη τοῦ δάσους τοῦ Σάρωφ.

Ὁ ὅσιος Σεραφεὶμ ὡμίλει πρὸς τὸν Μοτοβίλωφ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ὡς κατακτήσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου. Κατ᾽ αὐτὴν ὁ Μοτοβίλωφ παρεκάλει νὰ ἐξηγήσῃ εἰς αὐτὸν σαφέστερον ὁποία ἦτο ἡ εὐλογημένη κατάστασις αὕτη τῆς ἀποκτήσεως τοῦ Πνεύματος.

«Τότε ὁ ὅσιος Σεραφεὶμ — διηγεῖται ὁ Μοτοβίλωφ — μὲ ἅδραξε ἀπὸ τοὺς ὤμους καὶ εἶπε: «Καὶ οἱ δυὸ τώρα μαζὺ εὑρισκόμεθα ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ διατὶ δὲν βλέπεις ἐμένα;» «Τότε ὕστερα ἀπὸ τοὺς τελευταίους αὐτοὺς λόγους του, ἐπρόσεξα τὸ πρόσωπον τοῦ ὁσίου» —συνεχίζει ὁ Μοτοβίλωφ — «μὲ κατέλαβεν εὐλαβικὸν δέος. Φαντασθῆτε ἕνα πρόσωπον ἀνθρώπου συνομιλοῦντος μαζύ σας μὲ τὴν πλέον ἀκτινοβολοῦσαν λάμψιν μεσημβρινῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων» — «Δὲν δύναμαι, πάτερ, νὰ σᾶς βλέπω» — ἔλεγεν — «οἱ ὀφθαλμοί σας ἐκπέμπουν ἀστραπομόρφους ἀκτίνας καὶ τὸ πρόσωπόν σας ἔγινε φωτεινότερον τοῦ ἡλίου».

Πρὸς τοῦτο ὁ Μοτοβίλωφ — ὡς ἔλεγεν —ᾐσθάνετο ἀνέκφραστον εἰρήνην καὶ ἀσυνήθη χαρὰν ἐν τῇ καρδίᾳ του, πρὸς τὰς ὁποίας προσετίθετο κάποια αἴσθησης θέρμης καὶ θαυμαστῆς εὐωδίας.

Ὅταν ἔληξεν ἡ ὀπτασία αὕτη, ὁ «γέρων» εἶπεν εἰς τὸν Μοτοβίλωφ «Δὲν ἐδόθη ἡ γνῶσις αὕτη μόνον δι᾽ ὑμᾶς, ἀλλὰ δι᾽ ὑμῶν καὶ πρὸς ὁλόκληρον κόσμον».

Οὕτω ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς πάντας σήμερον. Κατὰ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τοὺς Ἀγγέλους, καθότι οὗτος ἐνεδύθη σάρκα. Οἱ ἄγγελοι — καθαρὰ πνεύματα — εἶναι μόνον ὑπηρετικὰ πνεύματα, ἀγγελιαφόροι, ὁ δὲ ἄνθρωπος — εἰκὼν Θεοῦ — κατέχει ἰδίαν κυριαρχικὴν θέσιν ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἱεραρχίᾳ, ἐξουσιαστὴς τῆς σαρκὸς τοῦ κόσμου καὶ ἐξουσιάζων δημιουργικῶς τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ σαρκί. «Αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα λαμβάνει μέρος εἰς τὸν ἁγιασμὸν» — λέγει ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.

Ὅπως ἡ πνευματικότης οὕτω καὶ ἡ «σαρκικότης» ὁμοῦ προσελκύσθησαν εἰς τὴν «οἰκονομίαν» (ἡ θεία Πρόνοια περὶ κόσμου) τῆς ἐνσαρκώσεως καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως, ἡ δὲ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἤδη ἐντεῦθεν, ἐπὶ τῆς γῆς, εὐλογημένως παρέχεται κατὰ πρόγευσιν διὰ τὴν πληρότητα τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως.

Κατὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ψαλμωδιῶν, κατὰ τὴν θέαν τῶν εἰκόνων, κατὰ τὴν ὄσφρησιν τοῦ θυμιάματος, κατὰ τὴν μετάληψιν τῶν Δώρων τῆς Θ. Εὐχαριστίας, καθίσταται εἰς ἡμᾶς φανερὸν ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα τοῦ κόσμου γίνονται ἀγωγοὶ Πνεύματος Ἁγίου, ὅτι τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ὑπόκεινται εἰς τὴν ὅρασιν ἡμῶν, εἰς τὴν ἀκοήν, εἰς τὴν ἀφήν, εἰς τὴν ὄσφρησιν, εἰς τὴν γεῦσιν, προσελκύονται εἰς λειτουργικὸν κύκλον, ἀποβάλλουν τὴν αὐτονόμησίν των.

Ὁ σῖτος καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἀμπέλου ἐξυπηρετοῦν τὴν Θ. Εὐχαριστίαν, ἡ ἐλαία προσφέρει τὸ ἱερὸν ἔλαιον, τὸ ὕδωρ εἰσέρχεται εἰς τὴν κολυμβήθραν, τὸ χῶμα καὶ ἡ πέτρα δέχονται τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, οἱ ἀστέρες καθοδηγοῦν τοὺς μάγους καὶ τὰ δῶρα αὐτῶν μεταβάλλουν τὰ γήινα καὶ τὰ ὑλικὰ εἰς δῶρα πρὸς τὸν Οὐράνιον Βασιλέα. Διὰ τῆς πνευματικῆς ἀκτινοβολίας τῆς ὕλης ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ τὴν θεϊκὴν δόξαν καὶ τὴν «φλόγα τῶν πραγμάτων». Πρὸς τούτοις τὰ ἀνθρώπινα αἰσθήματα δὲν μεταφέρονται, εἰς τὸν γνωστὸν πνευματισμὸν (δηλονότι ἀποπνευμάτωσιν), δὲν ἀποσαρκώνονται (κατάλυσις τῆς ἐνσαρκώσεως), παρὰ μόνον ἐξαγνίζονται οὕτω διὰ τοῦ πυρὸς τοῦ ἀσκητικοῦ ἀθλήματος. Τότε μόνον ἡ ὕλη τοῦ κόσμου γίνεται ἀγωγὸς θείων δυνάμεων, ἀναβιβάζει τὴν ἀνθρωπίνην ὅρασιν πρὸς τὸ ὅραμα τοῦ Θαβωρίου φωτός.

Κατὰ τὸν ἅγ. Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, τὴν στιγμὴν τῆς Μεταμορφώσεως οἱ Ἀπόστολοι «διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν αἰσθητηρίων των μετέστησαν ἐκ τῆς σαρκὸς εἰς τὸ πνεῦμα». Εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ Εὐαγγέλιον διηγεῖται περὶ Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καὶ περὶ μεταμορφώσεως τῶν Ἀποστόλων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη εἰς σύντομον στιγμήν, ὅπως στοχάζωνται τὴν φανέρωσιν τοῦ Θαβωρίου φωτός. Πρὸς τοῦτο διετηρήθη ὅλη ἡ ἀντινομία τῆς δεκτικότητος: τὸ ἄϋλον, τὸ μὴ αἰσθητόν, τὸ ἄκτιστον φῶς, εἶναι ἐν τούτοις προσιτὸν εἰς τὴν θέαν διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς μεταμορφωθείσης σαρκός. Ἀποκαλυπτόμενος εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ Κύριος ἀποκαθιστᾷ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πρωτόπλαστον καθαρότητά της. Τὸ θεῖον φῶς διὰ νὰ γίνῃ δεκτὸν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον δὲν ἀπαιτεῖται ἡ ἐκ μέρους τῆς θεότητος μείωσις τῆς πληρότητός της ἢ ὑλοποίησις πνευματικῆς τινος ἀρχῆς.

Ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῆς κτιστῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀκτίστου φύσεως τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ τὸ μυστικὸν τῆς «ὀγδόης ἡμέρας», ἡ πραγματικότης τῆς ὁποίας ἤδη ἐδόθη εἰς τὰ Μυστήρια καὶ προεγεύθη διὰ τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας τῶν ἁγίων.

Τὸ Θαβώριον φῶς, καθὼς καὶ ἡ πυρίνη χάρις τῆς Πεντηκοστῆς ὡς καὶ αἱ δωρεαὶ τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καταπεμπόμενα εἰς τὰ Μυστήρια, ἀποτελοῦν τὴν «πνοὴν τῆς ζωῆς» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ὁσίου Σεραφείμ, τὴν ὁποίαν ἀπώλεσεν ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ ὁποία ἀπεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγ. Πνεύματος. Τοῦτο εἶναι τὸ αὐτὸ θεῖον φῶς τῆς μελλούσης παρουσίας.

Τὸ νόημα τοῦ ἀποφατισμοῦ.

Δωρούμενος ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ κοινωνίαν καὶ τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν, ὁ Κύριος διατηρεῖ τὸ Μυστήριόν του καὶ τὴν ὑπερβατικότητά του. Ἀποκαλυπτόμενος ὁ Κύριος καλύπτει συνάμα τὸ ἀπρόσιτον τῆς οὐσίας του. Ἐν τούτῳ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία φυλάττει ἀκραδάντως τὴν παράδοσιν σχετικῶς πρὸς τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ὑπερβατικότητος τοῦ Θεοῦ, ἥτις συνάδει πρὸς τὴν ἰδίαν Αὐτοῦ θείαν φύσιν μᾶλλον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Θεὸς ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἐπικοινωνίαν του μετὰ τοῦ ἀνθρώπου παραμένει ὑπερβατικός, ἐκτὸς πάσης καταφάσεως καὶ ἐκτὸς πάσης ἀρνήσεως, μὴ ὑποκείμενος εἰς γνῶσιν ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του. Ἀπρόσιτος ὢν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὁ Θεὸς εἶναι προσιτὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῶν ἔργων του (διὰ τῶν ἐνεργειῶν του) καὶ οἱ ἅγιοι, μὴ γινώσκοντες τὴν οὐσίαν του, γνωρίζουν τὴν παρουσίαν Αὐτοῦ καὶ τὴν φλογερὰν γειτνίασίν του.

Ὁ μυστικὸς μοναχισμός.

Οἱ μεγάλοι ἐκπρόσωποι τοῦ μοναχισμοῦ σαφῶς ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῆς φύσεώς των, ὅπως ὑπερβαίνουν τὸ ἐκ τῶν προτέρων ὑπολογισθὲν κάθε μέτρον καὶ κάμε μορφήν. Παράδειγμα πρὸς τοῦτο ἀποτελεῖ ὁ ὅσιος Σεραμείμ, ὅστις εἰς μίαν ἀποφασιστικὴν καμπὴν τῆς ἱερᾶς θητείας του ἐγκατέλειψε τὴν ὁδὸν τῆς ἐρημητικῆς ζωῆς καὶ ζωῆς στηλίτου (ἐπὶ 1.000 ἡμέρας παρέμεινεν ἐπὶ πέτρας) καὶ ἐστράφη πρὸς τὸν κόσμον.

Κατακτήσας Πνεῦμα Ἅγιον, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ τυπικοῦ μοναχισμοῦ. Ἔπαυσε νὰ εἶναι μοναχὸς κατὰ τὴν πατροπαράδοτον ἔννοιαν, ἀποχωρισθεὶς τοῦ κόσμου, ἀλλ᾽ οὔτε καὶ ἔγινε κατόπιν ἄνθρωπος τοῦ κό-

σμου. Ἦτο κάτι τι πλέον τῶν ὡς ἄνω ὁρισμῶν: ἦτο μάρτυς, ὑπηρέτης καὶ μυστικοθεατὴς τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ὡς καὶ «ὑπηρετᾶκος» τῆς Παναγίας Δεσποίνης, τῆς Πνευματοφόρου. Διὰ τὸν ὅσιον οὐδεμίαν ἀποφασιστικὴν σημασίαν εἶχε τὸ γεγονός, ἂν ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν ἢ τὴν τῶν λαϊκῶν.

«Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐγὼ εἶμαι μοναχὸς καὶ σεῖς εἶσθε ἄνθρωπος τοῦ κόσμου — ἔλεγεν εἰς τὸν Μοτοβίλωφ — «εἶναι περιττὸν νὰ ὁμιλῶμεν κἂν περὶ τούτου. Ὁ Κύριος ζητεῖ ἀληθινὴν πίστιν, ζητεῖ καρδίαν πεπληρωμένην ὑπὸ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον... Ὁ Κύριος ἐξ ἴσου ἀκούει καὶ τὸν μοναχὸν καὶ τὸν κοσμικόν, ἀρκεῖ καὶ οἱ δύο νὰ πιστεύουν καὶ οἱ δύο ν' ἀγαποῦν τὸν Θεὸν ἐκ βαθέων διὰ νὰ ἠμποροῦν καὶ οἱ δύο νὰ μετακινοῦν ὄρη...».

Τόσον ὁ μοναχός, ὅσον καὶ ὁ κοσμικός, ἀμφότεροι εἶναι «διαφορετικοί», ἔστω καὶ ἂν ὁ κοσμικὸς δὲν εἶναι «ὑποτακτικός». Ἀμφότεροι εἶναι μάρτυρες ἐσχάτης συντελείας, ἀμφότεροι τυγχάνουν ὑπηρέται τοῦ Ἁγ. Πνεύματος.

Οἱ μοναχοὶ ἐγκαταλείπουν τὸν κόσμον διὰ νὰ ἐπανακάμπτουν πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς των εἰς αὐτόν, διὰ νὰ ἐξέλθουν τῶν ὁρίων τοῦ στατικοῦ μέτρου καὶ νὰ εἰσέλθουν «εἰς τὸ μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. 4,13).

Παραλλήλως πρὸς τὸν μοναχὸν καὶ ὁ λαϊκὸς (ὁ κοσμικὸς) ἔχει ἀποστολὴν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψος τοῦ μυστικοῦ μοναχισμοῦ (ὑποτακτικοῦ), ἐσωκλείων εἰς τὸ ἄθλημά του ὅλα ὅσα ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς τρεῖς μοναχικὰς εὐχάς, τὸ τρίπτυχον τῶν ἀρετῶν. Αἱ εὐχαὶ αὗται ἀποτελοῦν ἀφ' ἑαυτοῦ των ἐχέγγυον καὶ ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας: ἡ π τ ω χ ε ί α κάμνει τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον ἀπὸ ὑλικὴν ἐξάρτησιν, κατὰ δὲ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος παρέχεται αὐτῷ ἡ ἐγγύησις νέας γεννήσεως. Ἡ σ ω φ ρ ο σ ύ ν η (ἁγνότης) ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς σαρκός. Διὰ τῆς ὑ π α κ ο ῆ ς δὲ ὁ ἄνθρωπος ὑπερνικᾷ τὴν φιλαυτίαν αὐτοῦ καὶ λαμβάνει τὴν δυνατότητα, ὅπως κατανοήσῃ τὴν υἱϊκὴν αὐτοῦ σχέσιν πρὸς τὸν Οὐράνιον Πατέρα.

Τόσον οἱ μοναχοί, ὅσον καὶ οἱ κοσμικοὶ ἐξ ἴσου, ἔχουν ἀνάγκην τῆς βασικῆς διατηρήσεως τῶν τριῶν τούτων εὐχῶν (ἢ «τάμα»), αἵτινες ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰς τρεῖς αἰτήσεις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς: πρὸς τὴν ὑπακοήν, ὡς ἐκτέλεσιν μόνον τοῦ θελήματος τοῦ Πατρός. Πρὸς τὴν πτωχείαν, ὡς πεῖναν, διὰ τὸν ἄρτον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, καὶ τὸν ἐπιούσιον. Πρὸς τὴν ἁγνότητα, ὡς λύτρωσιν ἐκ τοῦ Πονηροῦ. Ἡ εὐαγ-

γελικὴ διήγησις περὶ τῶν πειρασμῶν τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ Ἐρήμῳ προσδίδει εἰς τὴν ὡς ἄνω σκέψιν ἰδιαιτέραν λαμπρότητα: ὁ Σατανᾶς προτείνει τρεῖς βασικὰς δυνατότητας λύσεως τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας, αἵτινες δύνανται νὰ πραγματοποιηθοῦν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς τριπλῆς ἀφαιρέσεως τῆς ἐλευθερίας, δηλ., διὰ τῆς ὑποταγῆς (τῆς δουλείας) εἰς τὸ θαῦμα, εἰς τὴν μαγείαν καὶ εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν.

Ἐναντίον τῆς τοιαύτης λύσεως ὁ Χριστός, ὡς ἀπάντησιν προτείνει τριπλῆν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἔχει διὰ τὸν χριστιανὸν αἰωνίαν σημασίαν. Αὐτονόητον τυγχάνει κατὰ συνέπειαν ὅπως ὁ μοναχισμὸς οἰκοδομῇ ἑαυτὸν σαφῶς ἐπὶ τῶν τριῶν ἀπαντήσεων τοῦ Χριστοῦ, αἵτινες περικλείονται ἐντὸς τῶν τριῶν ὡς ἄνω εὐχῶν τοῦ μοναχισμοῦ.

Οἱ ἐκπρόσωποι οὗτοι τοῦ μοναχισμοῦ ἀπετέλουν τοὺς πρώτους «χαρισματούχους» μέχρι τῆς ἐποχῆς ὅτε ὁ μοναχισμὸς μετεβλήθη εἰς κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ὅμως τὸ ἰδανικὸν τοῦ μοναχισμοῦ ἐτηρεῖτο ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὰς δωρεὰς τῆς Χάριτος. Διὰ τὸν ἀληθινὸν μοναχὸν ἡ ἀποδοχὴ τοῦ μοναστικοῦ βίου ἀποτελεῖ κατὰ πρῶτον λόγον ἔκτακτον γεγονός.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ μοναχισμὸς αὐτὸς καθ᾽ ἑαυτὸν ἀποτελεῖ κάτι πλέον ἀπὸ μίαν ὀργάνωσιν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀληθοῦς μοναχισμοῦ δὲν δύναται, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, νὰ ἔχῃ οἱανδήποτε ἐπίδρασιν ἀκόμη καὶ ἡ ἱστορικὴ παραμόρφωσίς του.

Οὕτω καὶ ὁ κοσμικὸς (ὁ λαϊκός), ἐὰν εἶναι πράγματι ὑπεύθυνον μέλος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐφ᾽ ὅσον ἔσωθεν εἶναι «ὑποτακτικὸς» δύναται νὰ κατέχῃ οὗτος ἐπίσης, τελῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν Κύριον καὶ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν του, τὴν ἐλευθερίαν, ὅπως καὶ τὸ «Βασίλειον ἱεράτευμα» κατέχει αὐτήν.

Ἐντεῦθεν ἰδοὺ καὶ ἡ βασικὴ ὑποθήκη τοῦ ὁσίου Σεραφεὶμ πρὸς τὴν σύγχρονον ἀνθρωπότητα: ὅπως, δηλ. ἀποκτήσῃ αὕτη τὴν ἐλευθερίαν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, δεχθεῖσα ἅπαξ τὴν σφραγίδα τῆς Βασιλείας, καὶ ὅπως μετὰ χαρᾶς βαδίσῃ πρὸς τὸν Ἐρχόμενον.

Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπὸ Ι. Χ. Κ.

Η Δ΄ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Ὑπὸ Ἀρχιμ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΙ, Δρ. Θ.
Ἡγουμένου τῆς Ἱ. Πατριαρχικῆς Μονῆς Βλατάδων

Β΄

β) Αἱ κυριώτεραι διαλέξεις.

Ἐκ τοῦ πλήθους τῶν λίαν ἐνδιαφερουσῶν διαλέξεων, αἵτινες ἐγένοντο ἐν ὁλομελείᾳ τῆς Δ΄ Γεν. Συνελεύσεως, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μνημονεύσωμεν καὶ ἀναλύσωμεν, εἰς τὰ πλαίσια τῆς παρούσης ἐνημερωτικῆς ἐργασίας, εἰ μὴ μόνον ὀλίγας, καὶ δὴ τὰς πλέον χαρακτηριστικὰς καὶ καθαρῶς θεολογικοῦ χαρακτῆρος. Αἱ πλεῖσται ἄλλωστε τῶν ὑπολοίπων, γενόμεναι ὑπὸ εἰδικῶν ἐρευνητῶν καὶ ἐπὶ ὅλως ἐξειδικευμένου ἀντικειμένου, οἷον θεμάτων τεχνολογίας, οἰκονομολογίας κ.ἄ., δὲν δύνανται προφανῶς νὰ ἀποτελέσουν θέμα ἀμέσου ἐνδιαφέροντος καὶ σοβαρᾶς συζητήσεως εὐρυτέρου ἐκκλησιαστικοῦ κύκλου, εἰς ὃν κυρίως ἀπευθύνονται αἱ παροῦσαι γραμμαί.

Διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν εἶναι ἐξόχως τιμητικὸν καὶ παρήγορον τὸ γεγονός, ὅτι τὴν κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἀξιολογωτέραν καὶ πνευματικωτέραν διάλεξιν τῆς Δ΄ Γεν. Συνελεύσεως ἔδωκεν Ὀρθόδοξος Μητροπολίτης, καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ θέματος τῆς Συνελεύσεως «Ἰδοὺ καινὰ ποιῶ πάντα». Πρόκειται περὶ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Λαοδικείας κ. Ἰγνατίου, ἐκ τῶν νεωτέρων καὶ λογιωτέρων Ἱεραρχῶν τοῦ Ἀντιοχειανοῦ Θρόνου, ὅστις ὡμίλησε κατὰ τὴν δευτέραν ἤδη ἡμέραν τῆς Συνελεύσεως.

Ὡς δόκιμος θεολόγος ἀντελήφθη ὁ ὁμιλητής, ὅτι διὰ νὰ διατηρήσῃ τὸ ἐν λόγῳ βαρυσήμαντον χωρίον τῆς Κ. Δ. ὅλην τὴν ἀποκαλυπτικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν σημασίαν του, κατὰ τὰς ἐν Οὐψάλῃ συζητήσεις, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιτραπῇ οἱαδήτις ἐπ' αὐτοῦ «εὐσεβὴς φλυαρία», ἀλλ' ὅτι ἐπεβάλλετο μία βασικῶς ἐξηγητικὴ μελέτη, ἥτις ἐκ τῶν προτέρων θὰ ἔθετε φραγμὸν εἰς χονδρικὰς παρανοήσεις ἢ ἠθελημένην κατάχρησιν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη λόγων του ἐπεσήμανεν οὗτος τὴν ἐν προκειμένῳ θεολογικὴν καὶ ποιμαντικὴν ἀνησυχίαν του, εἰπών: «Δὲν ἀντιλαμβανόμεθα τὴν πρότασιν ταύτην ἁπλῶς ὡς πρό-

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 329 προηγουμένου τεύχους.

γραμμα μελέτης ἢ δράσεως. Τοῦτο θὰ ὡδήγει ἡμᾶς εἰς τὸ ἀδιέξοδον τῶν κατεστημένων τάξεων καὶ τῶν ἐπαναστάσεων, ἤτοι εἰς τὸν ἠθικισμόν. Ὄχι, «καινὰ ποιῶ πάντα» δὲν εἶναι πρόγραμμα, ἀλλὰ γεγονός, τὸ μοναδικὸν γεγονὸς τῆς Ἱστορίας... Ὅθεν δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἴμεθα οὔτε οἱ ἀρχαιολόγοι ἑνὸς χριστιανισμοῦ, οὔτε οἱ κοινωνιολόγοι μιᾶς ἐπαναστατικῆς Ἐκκλησίας. Πάντα ταῦτα εἶναι βασικῶς ἀπηρχαιωμένα. Ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα οἱ Προφῆται τοῦ Καινοῦ, τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ οἱ Μύσται».

Ἐν συνεχείᾳ τὸ ὅλον θέμα ἐμελέτησεν ὁ ὁμιλητὴς εἰς δύο παραγράφους ὑπὸ τοὺς τίτλους «τὸ γεγονὸς τοῦ Καινοῦ» καὶ «ἡ ἀνακαίνισις σήμερον».

Εἰς τὴν πρώτην παράγραφον ἐπεζητήθη μία γενικωτέρα τοποθέτησις τοῦ ὑπὸ μελέτην χωρίου τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ αἱ διάφοροι αὐτοῦ πνευματικαὶ σχέσεις καὶ προεκτάσεις εἰς τὴν καθόλου πορείαν τῆς θείας Οἰκονομίας. Πρωτίστως ἐπεσημάνθη τὸ οὐχὶ ἄνευ σημασίας γεγονός, ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ Ἰωάννου, ὅπερ φέρεται ὡς ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν χειλέων τοῦ «ἐπὶ τοῦ θρόνου καθημένου» ἐκφερόμενον, ἐνῷ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἀποκαλύψεις δίδονται εἰς τὸν Ἰωάννην ὑφ' ἑνὸς Ἀγγέλου «συνδούλου» (Ἀποκ. 22, 8-9), ἢ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἀποκ. 1, 11 καὶ 22, 16). Ἀναζητῶν εἶτα ὁ ὁμιλητὴς ἀναλόγους «στιγμὰς» εἰς τὴν ὅλην καινοδιαθηκικὴν διήγησιν, καθ' ἃς φέρεται ὁμιλῶν ἀπ' εὐθείας ὁ Θεὸς Πατήρ, διαπιστοῖ ὅτι τοιοῦτον τι συμβαίνει εἰς τρεῖς μόνον περιπτώσεις, καὶ δή:

1. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς Βαπτίσεως τοῦ Ἰησοῦ: «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα» (Ματθ. 3, 17, Μαρκ. 1, 11 καὶ Λουκ. 3, 22).

2. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς Μεταμορφώσεως: «οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· ἀκούετε αὐτοῦ» (Ματθ. 17, 5, Μαρκ. 9, 7, Λουκ. 9, 35. πρβλ. Β' Πετρ. 1, 17-18).

3. Κατὰ τὴν ὥραν, καθ' ἣν τὸ Καινὸν ἀνακαινίζει τὰ πάντα, ἤτοι κατὰ τὸ Πάσχα: «ἦλθεν οὖν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω» (Ἰωάν. 12, 28).

Τόσον εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις, ὅσον καὶ εἰς τὸ ὑπὸ μελέτην χωρίον τῆς Ἀποκαλύψεως, ἔχομεν τὸν δημιουργικὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὅστις πάντοτε εἶναι συγχρόνως λόγος καὶ γεγονός, τὸ γεγονὸς τοῦ Καινοῦ.

Διὰ νὰ βοηθῶμεν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας τοῦ ὅτι τὸ γε-

γονὸς τοῦ Καινοῦ «φέρει τὰ πάντα» (Ἑβρ. 1, 3) καὶ «ἀνακεφαλαιοῖ τὰ πάντα» (Ἐφεσ. 1, 10), ὁ ὁμιλητὴς ἔφερεν εἰς ἄμεσον συσχέτισιν τὸ ἐν λόγῳ χωρίον τῆς Ἀποκ. 21, 5 πρὸς τρία ἄλλα βιβλικὰ χωρία, τὰ ἑξῆς:

1. Γένεσις 1, 1. «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».

Καὶ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο ἔχομεν ἐπίσης τὰ τρία κύρια χαρακτηριστικά, τὰ ὑποδηλοῦντα τὴν διὰ τοῦ χωρίου Ἀποκ. 21, 5 μαρτυρουμένην ἀπόλυτον ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐνταῦθα δηλ. ἔχομεν τὴν θείαν ἐνέργειαν («ἐποίησε»), τὴν τὰ πάντα περιλαμβάνουσαν ἔκτασιν αὐτῆς («τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»), καὶ τὸ Καινόν, ὅπερ αὕτη ἐγκαθιστᾷ εἰς τὴν Ἱστορίαν («ἐν ἀρχῇ»). Ταῦτα πάντα προσδιορίζουν τὴν πνευματικὴν διάστασιν τοῦ ὅλου κοσμικοῦ σύμπαντος, τὴν ὁποίαν ὁ ὁμιλητὴς ἐχαρακτήρισε διὰ τοῦ ὅρου «διαλογικὴ δομὴ τοῦ κόσμου», παρατηρήσας σχετικῶς: «Ἐὰν ζῇ τις τὸν ἡμέτερον κόσμον μόνον ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῶν φαινομένων καὶ τῶν αἰτίων, τότε παραμένει ὁ τοιοῦτος δέσμιος τοῦ ἐνθάδε καὶ ἐκτὸς τοῦ ἐν προκειμένῳ «διαλόγου», ἐκτὸς δηλ. τῆς σχέσεως τοῦ Λόγου πρὸς ἡμᾶς, ὅπερ καὶ ἀποτελεῖ τὸν μοναδικὸν θάνατον περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ἡ Βίβλος».

2. Ἡσαΐου 43, 18 - 19. «Μὴ μνημονεύετε τὰ πρῶτα καὶ τὰ ἀρχαῖα μὴ συλλογίζεσθε. ἰδοὺ ποιῶ καινὰ ἃ νῦν ἀνατελεῖ καὶ γνώσεσθε αὐτά».

Ὁ στίχος οὗτος, γραφεὶς κατὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας τὸ τέλος καὶ κηρύσσει, ἔχει σπουδαίαν σημασίαν καὶ δι' ἡμᾶς σήμερον, ἐὰν ἀντιληφθῶμεν ὀρθῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξορίας τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. «Καὶ σήμερον ἀκόμη εὑρισκόμεθα εἰς τὴν ἐξορίαν ταύτην. Ἐφ' ὅσον ἡ συνείδησις ἡμῶν περιορίζεται εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα, ἤτοι εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν φαινομένων, δὲν θὰ ἀντιληφθῇ αὕτη κὰν τὴν τραγικὴν εἰρωνίαν, τὴν ἐγκειμένην εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀντικειμένων. Ἐφ' ὅσον χρόνον τὰ πάντα θεωρῶνται ὡς «ἀντικειμενικότης», τὸ ἀντικείμενον ἀποτελεῖ τὴν ἐξορίαν τοῦ προσώπου: Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἐὰν εἴμεθα κεφαλαιοκράται ἢ ἐπαναστάται, τεχνοκράται, ἢ ὑπανάπτυκτοι, πάντες ἀντιμετωπίζομεν τὸν πειρασμὸν ὅπως ἀναγάγωμεν τὰ πάντα εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἀκόμη καὶ τὰ ἀνθρώπινα βάθη. Ἐρευνῶμεν τὸ ἀντικείμενον, καὶ ἀνακαλύπτομεν τὸ παράλογον. Τοιουτοτρόπως ὅλα εἶναι νεκρά, ὁ κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ Θεός. Τὰ πάντα εἶναι πεπαλαιωμένα, ὅ-

ταν ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὴν ρίζαν των, ἡ ὁποία εἶναι τὸ προσωπικὸν Καινὸν» [1].

Τὴν ἰδιαιτέραν προφητικὴν σημασίαν τοῦ ὡς ἄνω χωρίου τοῦ Ἡσαΐου διαβλέπει ὁ ὁμιλητὴς ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐν προκειμένῳ ἐπαγγελίας. «Τὸ Καινόν», τὸ ὁποῖον ἐφανερώθη ἐν τέλει, εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἡ ἀληθὴς ἐπιστροφὴ ἐκ τῆς ἐξορίας, εἶναι ἡ Ἀνάστασίς Του. Ἀλλ' ἡ Ἀνάστασις αὕτη δὲν ἐξαφανίζει τὴν ἐξορίαν ἡμῶν, διότι ἀκριβῶς ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἐπαγγελίας καθιστᾷ σαφέστερον τὸν ἀποκαλυπτικὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον εἴμεθα ἐμπεπλεγμένοι. Ὁ Ἄρχων τῆς ζωῆς ἵσταται σήμερον ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου. Διότι ἐνικήθη μὲν ὁ θάνατος ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ δέον νὰ νικηθῇ καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τῆς γυναικὸς (Ἀποκ. 12, 17). Κατὰ ταῦτα, ἡ δομὴ τοῦ κόσμου δὲν ἔχει μόνον διαποτισθῆ διαλογικῶς, διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Λόγου, ἀλλὰ καὶ διαβρωθῆ διαβολικῶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

3. Β' Κορινθ. 5, 17. «Ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονεν καινά».

Ἐνταῦθα πλέον ἔχομεν ἄμεσον καὶ σαφῶς ἐκπεφρασμένον τὸν χριστολογικὸν χαρακτῆρα τοῦ Καινοῦ. Τὸ Καινὸν εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Ἔτι ὅμως σπουδαιότερον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι διὰ τοῦ στίχου τούτου ἐπεξηγεῖται τόσον ὁ λόγος ὅσον καὶ ὁ τρόπος τῆς ὁριστικῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως. Ὁ λόγος τῆς ἀνακαινίσεως ταύτης εἶναι ἡ «καταλλαγὴ» πάντων μετὰ τοῦ Πατρὸς (Β' Κορινθ. 5, 14 - 21). Ὁ δὲ τρόπος πλέον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸ Πάσχα τοῦ Χριστοῦ. Τὸ Πάσχα λοιπὸν τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ γεγονὸς τοῦ Καινοῦ.

Τὰ συμπεράσματα τῶν ἀνωτέρω συσχετίσεων καὶ ἀναλύσεών του εἰς τὴν πρώτην παράγραφον ἀπηρίθμησεν ὁ ὁμιλητὴς εἰς τὰ ἀκόλουθα σημεῖα:

1) Πρωτίστως ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς ὁ τρόπος ὑπάρξεως τοῦ Καινοῦ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Ἡ δομὴ τοῦ κόσμου ἀναγνωρίζεται ὡς διαλογικὴ ἀφ' ἑνός, διαβολικὴ ἀφ' ἑτέρου, παρουσιακὴ

---

[1] Τοῦ εἴδους τούτου ἡ πνευματικότ.ς, φιλοσοφικῶς ἀποτελοῦσα τὸν ἀντίποδα τῆς ἀριστοτελικῆς - θωμιστικῆς σκέψεως, τὴν ὁποίαν καὶ ζητεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ἀνεξαντλήτου πλούτου τοῦ μυστηρίου τοῦ προσώπου, ὑπενθυμίζει ἐντόνως τὸν Μπερδιάγεφ (πρβλ. ἰδίως τὸ ἔργον αὐτοῦ: Ἀλήθεια καὶ Ἀποκάλυψη, μετάφρ. Χρ. Μαλεβίτση, Ἀθήνα 1967).

(ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀδιαλείπτου παρουσίας τοῦ Λόγου ὡς Θεανθρώπου), καὶ πασχάλιος (ἐν τῇ καθαρῶς θεολογικῇ ἐννοίᾳ τοῦ Πάσχα ὡς μεταβάσεως καὶ μεταβολῆς τοῦ κόσμου τούτου εἰς καινὴν κτίσιν).

2) Ἐκ τῆς τοιαύτης θεωρήσεως καθίσταται σαφές, ὅτι τὸ Καινὸν δὲν νοεῖται ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ μέλλοντος. Τὸ Καινὸν εἶναι «ὁ Ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος» διὰ τοῦτο καὶ τὸ τελευταῖον βιβλίον τῆς Γραφῆς δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι παρὰ τὸ τῆς Ἀποκαλύψεως.

3) Τὸ Καινὸν εἶναι ὁ ζῶν Θεός, ὁ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς νικητὴς τοῦ θανάτου ἐμφανισθεὶς εἰς τὸν κόσμον.

4) Τὸ ἅπαξ συντελεσθὲν γεγονὸς τοῦ Πάσχα οἰκειούμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ μεθ' ἡμῶν (Ρωμ. 8, 16). «Ἄνευ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁ Θεὸς εἶναι μακράν, ὁ Χριστὸς εἰς τὸ παρελθόν, τὸ Εὐαγγέλιον νεκρὸν γράμμα, ἡ Ἐκκλησία ἁπλῆ Ὀργάνωσις, ἡ αὐθεντία τυραννία, ἡ ἱεραποστολὴ προπαγάνδα, ἡ λατρεία ἐξορκισμός, ἡ δὲ χριστιανικὴ δρᾶσις ἠθικὴ σκλάβων».

5) Ἡ δύναμις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δημιουργεῖ τοιαύτην ἀποκαλυπτικὴν ἔντασιν εἰς τὴν Ἱστορίαν, ὥστε τὸ ἐπακόλουθον νὰ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερον ἀπὸ κάθε εἶδος ἐπαναστάσεως, διότι πρόκειται περὶ ἀληθοῦς παλιγγενεσίας (πρβλ. Ματθ. 19, 28 καὶ Τιτ. 3, 5). Κατὰ ταῦτα τὸ Καινὸν εὑρίσκεται διὰ τοῦτο εἰς τὴν Ἱστορίαν καὶ ἐνεργεῖ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, διότι καθιστᾷ ταύτην ὑπερβατικήν.

6) Τὸ γεγονὸς τοῦ Καινοῦ μόνον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι δυνατὸν νὰ βιωθῇ. Πρὸς τοῦτο ὅμως δέον νὰ ἀνακαλύψωμεν ἐκ νέου τὸ ἐσχατολογικὸν νόημα τοῦ Βαπτίσματος, ἐκ τοῦ ὁποίου κατόπιν θὰ προκύψῃ μετὰ βεβαιότητος τόσον ἡ ἀνακαίνισις τῆς ἀσκητικῆς τῶν χριστιανῶν, ὅσον καὶ ἡ ἀνακαίνισις τῆς μετὰ πάντων ἀνθρώπων ἀλληλεγγύης αὐτῶν.

Εἰς τὴν δευτέραν παράγραφον τῆς διαλέξεώς του, ἀφοῦ συνέστησεν ὁ Σεβασμιώτατος ὡς ἰδιαιτέρως ἐπαγωγὸν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κεφαλαίων 2 καὶ 3 τῆς Ἀποκαλύψεως, πρὸς ὀρθὴν κατανόησιν τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐπιδιωκτέας ἀνακαινίσεως σήμερον, ἐπεσήμανε πάλιν ὡρισμένα σημεῖα ἐνδεικτικῶς, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παροραθοῦν κατὰ τὴν σχετικὴν ἀνακαινιστικὴν προσπάθειαν. Τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι:

1. Μία ἀνακαίνισις τῆς Θεολογίας ἐν τῇ κυρίᾳ καὶ πρωταρχικῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὅρου. Θεολόγος κατ' ἀρχὴν δέον νὰ εἶναι πᾶς χριστιανός,

«ὁ ἠγαπηκὼς τὴν ἐπιφάνειαν» τοῦ Χριστοῦ (Β΄ Τιμ. 4, 8). Ἡ ἀληθὴς θεολογία, ὁριζομένη ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελῇ ἁπλοῦν σχολιασμὸν τοῦ παρελθόντος, ὡς δυστυχῶς συμβαίνει πολλάκις, ἀλλὰ δέον νὰ εἶναι θεολογία προφητική, ἥτις θὰ γνωρίζῃ νὰ ἀναγιγνώσκῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ Κυρίου ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. «Ἡ ἀνακαίνισις ἡμῶν πρέπει νὰ εἶναι θεολογική, ἄλλως δὲν θὰ σημαίνῃ παρὰ ἀμέσως πάλιν ἀπαρχαιουμένην προσαρμογήν... Γνῶσις τοῦ Θεοῦ ἐν πίστει εἶναι ἡ θεολογία πρωτογενῶς, γνῶσις τοῦ κόσμου εἰς τὸ διαλογικόν, διαβολικόν, πασχάλιον καὶ παρουσιακὸν δρᾶμα του, εἶναι ἡ διαρκὴς ἀνακαίνισις τῆς θεολογίας».

2. Δὲν εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς μόδας ἐὰν ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ θεολογία μας σήμερον χρῄζει ἑνὸς στοιχείου, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν «ἀνθρωπολογικὴν ὁλοκλήρωσιν». Τὸ ὅτι ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου νοσοῦμεν, ὀφείλεται εἰς τὸν ἐσφαλμένον διαχωρισμὸν μεταξὺ τῆς ὑπερβατικότητος τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς ἐνδοκοσμικότητος τῶν φαινομένων, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουσα ἔντασις εἶναι χαρακτῆρος ἐσχατολογικοῦ. Ἐὰν δὲν ἐπαναποκτήσωμεν τὴν τοιαύτην ἐσχατολογικὴν θεώρησιν τῶν πραγμάτων, δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ βλέπουν οἱ συνάνθρωποι ἐν τῷ προσώπῳ μας τὴν Ἀποκάλυψιν, οὔτε νὰ ἀποτελῶμεν δι' αὐτοὺς σημεῖον «εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν».

3. Τὰ ἐν λόγῳ αἰτήματα ἐπιβάλλουν μίαν ριζικὴν ἀνακαίνισιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ μεταρρυθμίσωμεν τὰς Ἐκκλησίας μας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι δεδομένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ἡμᾶς ἐναπόκειται πῶς θὰ κάμωμεν χρῆσιν τοῦ δώρου τούτου. Ἡ πλέον ἀπαραίτητος ἀνακαίνισις εἰς τὰς Ἐκκλησίας μας ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρίσματα, ἐν ᾧ μέτρῳ ταῦτα ἔχουν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τοῦ ἄξωνος τῆς ἀγάπης. Ἡ ὀρθὴ ἀξιολόγησις εἰς τὴν ἐν προκειμένῳ ἱεράρχησιν δίδεται ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν (κεφ. 12, 27 - 28). Ἀλλὰ τὰ μνημονευόμενα ταῦτα χαρίσματα δὲν ἀναφέρονται ἐν τῇ ἐννοίᾳ μιᾶς κωδικοποιήσεως αὐτῶν, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ πλήρους καταλόγου τῶν χαρισμάτων. Σημασίαν λοιπὸν ἔχει νὰ εὕρωμεν ὑπὸ ποίας συγχρόνους μορφὰς δύνανται τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρίσματα νὰ ἑρμηνεύσουν καλύτερον τὸ γεγονὸς τοῦ «Καινοῦ» καὶ νὰ ὑπηρετήσουν αὐτὸ εἰς τὸν κόσμον τῆς σήμερον.

4. Ἐν ὄψει τῶν προσφάτων καταστάσεων εἰς τὸν προσωπικόν,

τὸν πολιτιστικὸν καὶ τὸν κοινωνικὸν τομέα, ἀπαιτεῖται ἀφ' ἡμῶν σήμερον νὰ κρίνωμεν μετ' ηὐξημένης εὐθύνης ἐπὶ τῶν σχετικῶν προβλημάτων. Ἐν τούτῳ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρασυρθῶμεν οὔτε ὑπὸ τοῦ πραγματισμοῦ, ἀλλ' οὔτε καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνεδαφισμοῦ. Ἡ ἐσχατολογικὴ θεώρησις τῶν πραγμάτων θὰ μᾶς δείξῃ εἰς τί ἔγκειται τὸ ἐν αὐτοῖς «καινὸν» ἐν θετικῇ ἐννοίᾳ, ὥστε ἀναλόγως νὰ προσανατολίσωμεν τὴν θεολογίαν μας.

5. Τὸ ἐσχατολογικὸν πρῖσμα ἀναμφιβόλως θὰ ἔδιδε καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους διεκκλησιαστικοὺς διαλόγους νέον παλμόν. «Δὲν θὰ ἦτο μήπως ἡ καλυτέρα ὁδὸς ἐξομαλύνσεως τῶν ὑφισταμένων δογματικῶν καὶ ποιμαντικῶν ἐρίδων μας, αἵτινες ἐμποδίζουν ἀκόμη τὴν πλήρη μυστηριακὴν κοινωνίαν μεταξύ μας, ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἐπιστροφὴ καὶ προσήλωσις εἰς τὸν ἐρχόμενον Κύριον;». Τοῦτο ὅμως δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ὡς «πραγματιστικὸς συναισθηματισμός», ἀλλ' ὡς αἴτημα βαθυτέρας πίστεως καὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ μυστηρίου. «Τότε καὶ ἡ διάκρισις μεταξὺ «δομῶν» καὶ «ὀργανώσεως» ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θὰ εἶναι εὐχερεστέρα, καὶ θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει κυρίως μόνον μία μυστηριακὴ δομή, ἤτοι αὐτὸ τὸ ὁποῖον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐγκαθιστᾷ ὡς σημεῖον καὶ διαρκῆ δύναμιν τοῦ γεγονότος τοῦ Κυρίου... Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἓν ἀντικειμενικὸν καὶ κοινωνιολογικῶς κατατασσόμενον μέγεθος, εἶναι δύναμις δημιουργίας, ὄργανον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ τούτου ἐπιπέδου βασίζεται ἡ ὅλη δομή της».

6. Συχνὰ ἡ σχέσις Ἐκκλησίας καὶ κόσμου ἐξελίσσεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ὀργανωτικοῦ, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ δύο συστημάτων ἐναρμονιζομένων ἢ ἀποκλειόντων ἄλληλα. Τοῦτο βεβαίως ἀποτελεῖ βασικὸν λάθος, διότι θὰ ἔπρεπεν ἡ ἐν λόγῳ σχέσις νὰ οἰκοδομῆται ἐν τῇ συναντήσει μεταξὺ τῆς θείας κοινωνίας, ἥτις δημιουργεῖται διὰ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μυστηριακῶν δομῶν, καὶ τῶν δομῶν τοῦ κόσμου τούτου, αἵτινες ἐμπνέονται ὑπὸ ὡρισμένων ἀξιῶν. Τὸ ἐπίπεδον λοιπὸν τῶν ἀξιῶν εἶναι ὁ ἐνδεδεγμένος χῶρος συναντήσεως Ἐκκλησίας καὶ κόσμου. «Ἡ ἱεραποστολὴ μερικῶν Ἐκκλησιῶν δύναται καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ μεταξὺ ἀλλήλων βοήθεια, ἡ ἀγάπη «ἐν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ» (Α' Ἰωάν. 3, 18). Ἡ ἱεραποστολὴ ὅμως ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι τὸ νὰ ἀποτελῶσιν αὗται τὴν ζῶσαν καὶ προφητικὴν συνείδησιν τοῦ δράματος τῆς παρούσης ἐποχῆς».

7. Ὑπὸ τὴν ὡλοκληρωμένην λοιπὸν ἐσχατολογικὴν θεώρησιν ταύ-

την ὀφείλομεν νὰ θέσωμεν πάσας τὰς ἐρεύνας μας ἐπὶ ἠθικῶν θεμάτων ἢ λειτουργικῶν ἀνακαινίσεων. Τότε ὅμως εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ ριζικὴ ἀνακαίνισίς μας δὲν δύναται νὰ ἀφορᾷ μόνον εἰς τὰς μορφάς, αἵτινες συνήθως εἶναι συμπτωματικαί, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀφορᾷ εἰς τὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον. «Ὁ πολιτισμὸς ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Παρουσίας εἶναι ἡ ἀληθὴς εἰκονογραφία, ἔργον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, μορφοῦν τὸν Χριστόν, νέον σύμπαν ἀπὸ τῆς πρώτης ἤδη δημιουργίας».

Τὰς ἰδιαζόντως ὀρθοδόξους θεολογικὰς ταύτας ἀπόψεις του ὁ Σεβασμιώτατος ἐπεσφράγισε διὰ τῆς ἀκολούθου θαυμασίας κατακλεῖδος τῆς ὅλης ὁμιλίας του: «Ἰδοὺ καινὰ ποιῶ πάντα» δὲν εἶναι εἷς ἀπὸ μηχανῆς θεός, πρὸ τοῦ ὁποίου θὰ συνετρίβετο ἡ μορφὴ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἡ διείσδυσις τῆς μυστηριακῆς Λειτουργίας εἰς τὴν αἰωνίαν τοιαύτην. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἐξαφανισθῇ δὲν θὰ εἶναι ὁ κόσμος οὗτος, τὸ θαῦμα τοῦτο τοῦ δημιουργικοῦ Λόγου, ἀλλ' ὁ θάνατος. Αἱ προσπάθειαι τῆς ἀνθρωπότητος δὲν πρόκειται νὰ ματαιωθοῦν, ἀλλὰ θὰ μεταμορφωθοῦν ὁριστικῶς. Ἐν ὄψει τῆς ὑστάτης ταύτης ἐπικλήσεως καλεῖ πάντας ἡμᾶς σήμερον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὸ αὐτό».

Ἑτέρα ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα διάλεξις, οὐχὶ μόνον ὡς ἐκ τοῦ θέματός της ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐν αὐτῇ ἀναπτυχθείσας ἀπόψεις, ἦτο ἡ τοῦ Ὁλλανδοῦ Καθηγητοῦ τῆς Δογματικῆς H. Berkhof. Θέμα τῆς διαλέξεως ταύτης ἦτο «Ἡ ὁριστικότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ», μὲ ὑπότιτλον «ἡ κοινὴ ὁμολογία μας καὶ αἱ ἐκ ταύτης συνέπειαι διὰ τὴν ἐποχήν μας».

Κατ' ἀρχὴν ἀνεφέρθη ὁ ὁμιλητὴς ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς εἰς τοὺς λόγους τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἐν λόγῳ θέματος. Δι' αὐτοῦ δὲν ἐξετάζεται μόνον τὸ πνευματικὸν θεμέλιον τοῦ Π.Σ.Ε., ἀλλὰ καὶ ἡ βαθυτέρα οὐσία τῆς χριστιανικῆς πίστεως γενικῶς.

Ἡ ἐξ ἀρχῆς βραχυτάτη χριστολογικὴ βάσις τοῦ Π.Σ.Ε., εἰς τῆς ὁποίας πᾶσαν μελλοντικὴν διεύρυνσιν ἀπηγορεύθη ἐκ τῶν προτέρων ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ χριστοκεντρικοῦ πνεύματος, εἶναι συγχρόνως σύμπτυξις καὶ συγκέντρωσις ἐπὶ τοῦ οὐσιώδους κέντρου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου λαμβάνει τὴν ὀνομασίαν της πᾶσα Ἐκκλησία. Εἶναι τὸ σημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πλησιάζομεν ἀλλήλους ἐγγύτερον παντὸς ἄλλου, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασίζομεν τὰ πάντα. Μετὰ τὴν ἐν Ν. Δελχὶ Γεν. Συνέλευσιν, καὶ ἰδίως κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις συνεδρίαν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν ἔτει 1962, συνεχίσθησαν παλαιότεραι χριστολογικαὶ μελέται τοῦ Συμβουλίου, μὲ τίτλον τὴν φορὰν ταύτην «Ἡ ὁριστικότης

τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἐποχὴν παγκοσμίου ἱστορικοῦ γίγνεσθαι». Ὁ ἀγγλικὸς ὅρος «finality» (ὁριστικότης, τελεσίδικον) ἐπελέγη ὡς ἐκφράζων ἀφ' ἑνὸς τὸν ἀποφασιστικὸν καὶ τελεσίδιον χαρακτῆρα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν παγκόσμιον σημασίαν τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σειρὰ σοβαρῶν μελετῶν καὶ σχολίων ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐκορυφώθησαν εἰς τὸ μνημειῶδες ἔργον τῆς ἐπὶ τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως Ἐπιτροπῆς, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Θεὸς ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ Ἱστορίᾳ». Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν εὐρεῖαν ἔκτασιν τῶν ἐν λόγῳ μελετῶν ἀπεμακρύνθη ἡ ἔρευνα ἀπὸ τοῦ κεντρικωτάτου σημείου, διὰ τοῦτο ἐπεβάλλετο μία σύντομος ἐπανεξέτασις αὐτοῦ εἰς τὰ πλαίσια τῆς Δ΄ Γεν. Συνελεύσεως.

Μετὰ τὴν σύντομον αὐτὴν εἰσαγωγήν, τὸ ὅλον θέμα ἀνέπτυξεν ὁ Καθηγητὴς Berkhof εἰς τέσσαρας παραγράφους ὡς ἀκολούθως.

α. Τὸ σκάνδαλον τῆς ὁριστικότητος.

Ὀνομάζοντες τὸν Χριστὸν «ὁριστικόν», ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν σημασίαν ποὺ τοῦ ἀποδίδομεν ὀνομάζοντες Αὐτὸν «τὸν Κύριον, τὴν ἐλπίδα, τὸ φῶς τοῦ κόσμου κ.ἄ.». Ἡ τοιαύτη πεποίθησις περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνῆκε πάντοτε εἰς τὴν οὐσίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ οὐδεμία γραμμὴ τῆς Κ. Δ. ἐγράφη ἄνευ τῆς πίστεως ταύτης. Βεβαίως ὁ ὅρος εἶναι νέος, καὶ ἐπελέγη διότι ἐκφράζει τὸ ἰδιόμορφον καὶ μοναδικόν, τὸ ἐπίκαιρον καὶ συγχρόνως τὸ σκανδαλῶδες τῆς πίστεως ἡμῶν. Ὁ κόσμος τῆς σήμερον γεραίρει μὲν τὸν Χριστὸν ὡς μίαν ὑψηλῆς πνευματικότητος προσωπικότητα, ἀρνεῖται ὅμως εἰς ἡμᾶς τὸ δικαίωμα ὅπως ὀνομάζωμεν τὸν Χριστὸν τὴν ὁριστικὴν καὶ τελεσίδικον Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁριστικότης τοῦ Χριστοῦ πολεμεῖται ὑπὸ δύο μετώπων. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τοῦ ὑπερχιλιετοῦς κόσμου τῶν μεγάλων θρησκειῶν, αἵτινες εὐχαρίστως μὲν δέχονται τὸν Ἰησοῦν ὡς μίαν ὑπέροχον θρησκευτικὴν μορφὴν μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ἀρνοῦνται ὅμως κατηγορηματικῶς τὴν μοναδικότητα καὶ τὸ ἀνυπέρβλητον αὐτοῦ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῆς νεωτέρας ἐκκοσμικευμένης σκέψεως, ἥτις πιστεύουσα ὅτι τὰ πάντα εἶναι ρευστὰ καὶ ἐν διαρκεῖ ἐξελίξει, ἀρνεῖται οἱανδήποτε μορφὴν τελεσιδίκου καὶ ἀπολύτου. Τὴν δευτέραν μάλιστα μορφὴν ἀρνήσεως τῆς ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ συμμερίζονται σήμερον σιωπηρῶς ἢ καὶ ἀναφανδὸν ἀκόμη καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ δυστυχῶς, θεωροῦντες τὴν χριστιανικὴν περὶ ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ πεποίθησιν ὡς δεῖγμα στενοψύχου καὶ μυωπικῆς ἀδιαλλαξίας.

Ἔναντι πάντων τούτων ὑπογραμμίζει ὁ ὁμιλητὴς δικαίως τὸ ἀπερίφραστον ὄ χ ι τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ ὁποῖον σαφῶς διετυπώθη ὑπὸ τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας ἐν τῇ στερρᾷ ὁμολογίᾳ αὐτῆς ὅτι «Ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Κύριος». Δυνατότης ἄλλης ἐκλογῆς διὰ τὸν χριστιανὸν δὲν ὑπάρχει. «Εἴτε ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν ὡς ὁριστικὸν καὶ τελεσίδικον, εἴτε δὲν ὁμολογοῦμεν τοῦτον καθόλου. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν τὸν παραμικρὸν συμβιβασμὸν οὔτε μὲ τὰς μεγάλας θρησκείας οὔτε μὲ τὴν ἐκκοσμίκευσιν». Κατόπιν τούτου, τὸ περὶ Χριστοῦ σχετικὸν ἐρώτημα δύναται νὰ τεθῇ πλέον συγκεκριμένως, καὶ δή: «Διατὶ δικαιούμεθα καὶ ὑποχρεούμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ὁριστικὸν καὶ τελεσίδικον;». Εἰς τὴν ἐν προκειμένῳ ἀπάντησιν τῶν χριστιανῶν διαβλέπει ὁ Berkhof ἕνα διπλοῦν πειρασμόν. Πρῶτον, τὸν πειρασμὸν νὰ συνάξωμεν τὴν περὶ ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ ἔννοιαν ἐκ τῆς ὑπαρξιακῆς στάσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἥτις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ περιγράφεται ὡς «ἐλευθερία», «πίστις», «ἐλπίς», «ἀγάπη», «ἀλληλεγγύη», «φιλανθρωπία» κ. ἄ. Δεύτερον, τὸν πειρασμὸν νὰ συνάξωμεν τὴν περὶ ὁριστικότητος ἔννοιαν ἐκ τοῦ παγκοσμίου διαμετρήματος ἀνακαινιστικοῦ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἔργου τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ οὐσιαστικῶς ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ προσωπικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ τομέως τῆς ζωῆς.

Ἀμφοτέρας ταύτας τὰς δυνατότητας ἀπαντήσεως ἐλέγχει ὁ Berkhof ὡς ἀσυστάτους, τὴν μὲν πρώτην διότι δὲν εἶναι ὁ Ἰησοῦς τὸ μοναδικὸν πρόσωπον τῆς Ἱστορίας, τὸ ὁποῖον ἐβίωσε τόσον πιστῶς τὴν ὑπαρξιακὴν ἀρετήν, τὴν δὲ δευτέραν διότι τὸ ἀνακαινιστικὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα καὶ καρπὸς τῆς ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ δὲ ἀντιστρόφως ὡς ἡ αἰτία καὶ πηγὴ τῆς περὶ ὁριστικότητος ἰδέας.

6. Τὸ θεμέλιον τῆς ὁριστικότητος.

Ὡς θεμέλιον τῆς ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ ἡ Κ. Δ. ἀναφέρει τὸ γεγονὸς τῆς ἐκ τῶν νεκρῶν Ἀναστάσεώς Του, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι Ἀνάστασις καὶ ὁριστικότης προσδιορίζουν ἀλλήλας. Ἀλλὰ τὸ πρόβλημά μας ὡς πρὸς τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως εἶναι διπλοῦν. Πρῶτον, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν καὶ πιστεύσωμεν αὐτό, ὡς εὑρισκόμενον ἐκτὸς τοῦ πεδίου τῆς ἡμετέρας ἐμπειρίας, καὶ δεύτερον ὅτι δὲν ἀντιλαμβανόμεθα τὴν γενικωτέραν σημασίαν τῆς Ἀναστάσεως ταύτης. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὸ πρῶτον μέρος

τοῦ προβλήματος δέον νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι ἀκριβῶς τὸ ὅλον θέμα εἶναι ἐὰν τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ θὰ κρίνωμεν βάσει τῆς περὶ πραγματικότητος συγχρόνου ἀντιλήψεώς μας ἢ ἀντιστρόφως, ἤτοι ἐὰν ὡς χριστιανοὶ εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ κρίνωμεν τὴν ὅλην πραγματικότητα ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὡς δὲ πρὸς τὸ δεύτερον μέρον τοῦ προβλήματος ἡ Κ. Δ. μᾶς παρέχει σαφῆ τὴν ἀπάντησιν, διδάσκουσα ὅτι ἡ σημασία τῆς ἐκ τῶν νεκρῶν Ἀναστάσεως δὲν εἶναι ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν προτέραν ζωήν, ἀλλ' ἡ ἀνάδυσις ἑνὸς καινοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. «Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς τὸ μέγα μέλλον, ὅπερ προὐνόησε διὰ τὸ ἁμαρτωλὸν καὶ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει βραδυπορῆσαν δημιούργημά Του». Ἡ Ἀνάστασις ἀποτελεῖ τὴν τελεσίδικον καὶ ὁριστικὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς: «καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου» (Α' Κορινθ. 15, 49).

γ. Ἡ περιεκτικότης καὶ οἱ εἰδοποιοὶ παράγοντες τῆς ὁριστικότητος.

Ἀφ' ἧς ὁ Χριστὸς ἐτέθη ἐκ μέρους τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας ὡς τὸ «προοπτικὸν κέντρον» θεωρήσεως πάσης πραγματικότητος, τὰ πάντα ἔλαβον νέαν ὄψιν καὶ σημασίαν. Ἡ ζωή, ὁ θάνατος, αἱ ἀνθρώπιναι παραδόσεις, ἡ φύσις, ἡ Ἱστορία, τὸ τέλος τοῦ κόσμου, καὶ πάντα ἐν γένει τὰ δεδομμένα, ἐπληρώθησαν νέου νοήματος. Θὰ ἠδυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὅση καὶ ὁ κόσμος[1]. Ἡ τοιαύτη ἀλήθεια τονίζεται ἰδιαιτέρως σήμερον (ἂς ἐνθυμηθῶμεν τὸν K. Barth, τὸν P. Teilhard de Chardin, τὸ ποιμαντικὸν Σύνταγμα «gaudium et spes» τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου). Δὲν εἶναι δὲ τυχαῖος ὁ τονισμὸς οὗτος, διότι ὅσον ὁ κόσμος καθίσταται ὁλονὲν καὶ περισσότερον σαφὴς ὡς ἑνιαία ἑνότης, ὅσον περισσότερον ἀντιλαμβανόμεθα τὴν μεγάλην κοινὴν πορείαν ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος, τόσον περισσότερον ὀφείλομεν νὰ συνδέσωμεν τὴν ὅλην μεγαλειώδη ταύτην πραγματικότητα πρὸς τὸν γνωστὸν εἰς ἡμᾶς Κύριον. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη τάσις καὶ ἐπιθυμία μας δὲν εἶ-

[1] Ὀρθότερον θὰ ἦτο ἀντὶ «κόσμος» νὰ ἔλεγεν ἐνταῦθα ὁ Berkhof «φυσικὸν καὶ πνευματικὸν σύμπαν», ἄλλως ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ ἐκληφθῇ ὁ Χριστὸς ὡς ἐνδοκοσμικὴ ἀρχὴ τοῦ πεπερασμένου, ὅπερ ἀναμφιβόλως δὲν ἐπιθυμεῖ οὗτος, ἐφ' ὅσον ἰδιαιτέρως ἐφιστᾷ ἐπ' αὐτοῦ τὴν προσοχήν μας.

ναι πάντοτε ἀπηλλαγμένη σοβαρῶν κινδύνων. Ὁ μεγαλύτερος ἐν προκειμένῳ κίνδυνος εἶναι τὸ νὰ μεταβάλωμεν τὸν ζῶντα Κύριον εἰς παγκόσμιον χριστοκεντρικὴν ἀρχὴν (Prinzip), ἐκφυλίζοντες οὕτως ἀσυναισθήτως τὴν πρὸς Αὐτὸν πίστιν μας εἰς κοσμοθεωρίαν ἢ ἰδεολογίαν. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου τούτου δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τρεῖς εἰδοποιοὺς παράγοντας τῆς ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ, ἤτοι τὸν Σ τ α υ ρ ό ν, τὸ Ἅ γ ι ο ν Π ν ε ῦ μ α καὶ τὸ μ έ λ λ ο ν. Διὰ τοῦ Σταυροῦ πληροφορούμεθα ὅτι ἡ Ἀνάστασις δὲν εἶναι κενὴ θριαμβολογία, ἀλλ' ὅτι τὸ μυστικὸν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς εἶναι τὸ νὰ θυσιάσῃ τις τὴν ζωὴν χάριν τῆς οὐρανίου Βασιλείας. Ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐντεῦθεν γνωρίζομεν τί εἶναι ὁ «καινὸς ἄνθρωπος», ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τί προϋποθέτει ὡς τίμημα οὗτος. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πάλιν εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος διὰ νὰ διανοιγοῦν οἱ ὀφθαλμοί μας εἰς ἀποδοχὴν τοῦ ἀνηκούστου γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ Κ. Δ. ἡ ἔκχυσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συνδέεται στενῶς πρὸς τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ ὁριστικότης λοιπὸν τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι θέμα λογικῶν ἢ ἐν γένει διανοητικῶν ἐπιχειρημάτων, ἀλλὰ ζήτημα προφητικῆς βεβαιότητος. «Ὁ Χριστὸς δὲν ἀπευθύνεται εἰς τὴν διάνοιάν μας μὲ ἀποδείξεις, ἀλλ' εἰς τὴν ὅλην ὕπαρξίν μας μὲ τὸ δῶρον τῆς σωτηρίας». Ὁ παράγων ἐπίσης τοῦ μέλλοντος εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς ὀρθὴν ἀντίληψιν τῆς ὁριστικότητος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ τελεσίδικος μορφὴ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κόσμος οὗτος ἀντιστρατεύεται πρὸς Αὐτόν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἡ ὁριστικότης αὕτη ὁλοκληρωθεῖσα. Τὸ λάθος ἡμῶν τῶν χριστιανῶν εἶναι ὅτι συχνὰ ὠνομάσαμεν τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν καθόλου ζωήν μας ἀκραιφνῆ μορφώματα τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, κηρύσσοντες τὸν Χριστὸν ὡς τὸν «Νικητήν», τὸ «Κέντρον», τὸ «Φῶς τοῦ κόσμου», καὶ διὰ τῆς κενοδόξου ταύτης θριαμβολογίας, ἡμεῖς μὲν περιήλθομεν εἰς νάρκην πνευματικήν, τοὺς δὲ συνανθρώπους μας κατεσκανδαλίσαμεν, μηδαμῶς συνεργήσαντες εἰς τὴν πρόοδον τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπερ θὰ συνεπικούρει εἰς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν καὶ τῶν ἄλλων. Ἡ προοπτικὴ λοιπὸν τοῦ μέλλοντος δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ, διὰ νὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἐνταῦθα εἴμεθα πάντοτε καθ' ὁδόν.

δ. Μερικαὶ ἐφαρμογαὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχήν.

Ἡ ὁριστικότης τοῦ Χριστοῦ ἀφορᾷ εἰς πάντας τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, καὶ συνεπῶς καὶ εἰς πάντα τὰ θέματα τοῦ Π.Σ.Ε. Ἐπειδὴ δὲν

θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταδείξῃ τις ὅλην τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς διὰ πάντα τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα, θὰ περιορισθῶμεν χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν σημασίαν της διὰ τρία τινά, καὶ δὴ 1) διὰ τὸ «humanum», τὸ ὁποῖον ἀναζητοῦμεν σήμερον, 2) διὰ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, ἅτινα ἐπιθυμοῦμεν νὰ κατανοήσωμεν, καὶ 3) διὰ τὰ μέλλον, τὸ ὁποῖον ἀναμένομεν.

1. Τὸ «humanum», τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ ἀναζητήσωμεν.

Πανταχοῦ τοῦ κόσμου διαπιστοῦμεν μίαν μεγάλην νοσταλγίαν νὰ ἀνευρεθῇ εἷς πληρέστερος καὶ γνησιώτερος τύπος ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸν γνωστὸν τύπον τοῦ status quo. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἐπεζήτησε τὸ ἰδανικὸν τοῦτο εἰς τὰς βιβλικῆς προελεύσεως ἐννοίας τῆς «ἐλευθερίας, ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος», τὸ δὲ Π.Σ.Ε. ὑποδηλοῖ σήμερον τὸν στόχον τοῦτον διὰ τοῦ ὅρου «ὑπεύθυνος κοινωνία». Συχνὰ ὅμως τὰ ἰδεώδη ταῦτα γίνονται ἀντικείμενον ἐγωϊστικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐκ μέρους ἀτόμων ἢ ὁμάδων, διὰ τοῦτο τὸ ἀμετακίνητον κανονιστικὸν ἰδεῶδες τοῦ ἀληθῶς ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ὁ «καινὸς» ἀνθρώπινος τύπος τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀπεκαλύφθη εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν εἶχε καὶ ἡ εἰδικὴ ἔρευνα τοῦ Π.Σ.Ε. ἐπὶ τοῦ θέματος «Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ φύσει καὶ τῇ Ἱστορίᾳ». Καὶ βεβαίως δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν λεπτομερείας περὶ τῆς μεταμορφωθείσης ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ, διὸ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ περιγράψωμεν ὁριστικῶς τὸ τέλειον πρότυπον τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον τελειοποιοῦμεν ἀναλόγως τοῦ φωτισμοῦ ποὺ δεχόμεθα προϊόντος τοῦ χρόνου. Δύο ὅμως βασικὰ γνωρίσματα τοῦ ἐν τῷ Χριστῷ προτύπου εἶναι τόσον σαφῆ καὶ ἀποφασιστικά, ὥστε ἐὰν μᾶς διαφύγουν δὲν ὑπάρχει πλέον ἐλπὶς νὰ ἀναχθῶμεν οὔτε κατὰ χονδρικὴν προσέγγισιν εἰς τὸ πρότυπον. Πρῶτον γνώρισμα εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Χριστὸς τὴν ἐν αὐτῷ ἀνθρωπίνην φύσιν ἔχει ὡς ἀνταποκρινομένην εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Πατρός. Ἀπαντᾷ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Πατρός, καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν «θεοκεντρικὴν διάστασιν» τοῦ ἐν αὐτῷ ἀνθρωπίνου. Δεύτερον γνώρισμα εἶναι, ὅτι ἡ ὁδὸς τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁδὸς ἀνεπιφυλάκτου αὐταπαρνήσεως, ἡ ὁδὸς τοῦ «θνήσκοντος σπόρου». Ἄνευ τῶν δύο τούτων βασικῶν στοιχείων εἶναι ἀδύνατον νὰ προσεγγίσωμεν τὸ ἐν τῷ Χριστῷ πρότυπον τοῦ «καινοῦ ἀνθρώπου».

2. Τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, ἅτινα ζητοῦμεν νὰ κατανοήσωμεν.

Δικαίως λέγεται ὅτι τὸ Π.Σ.Ε. ἀποτελεῖ ὅπως καὶ ἄλλοι σύγχρο-

νοι 'Οργανισμοί, ἓν ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται νὰ ἀσκηθῇ παγκοσμίου ἐκτάσεως πίεσις (pressure group). Τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦ Συμβουλίου ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ πῶς θὰ δύναται νὰ γνωρίζῃ ἑκάστοτε πρὸς ποίαν κατεύθυνσιν ὀφείλει νὰ ἀσκῇ τὴν τοιαύτην πίεσίν του καὶ τί εἴδους πίεσιν δέον νὰ χρησιμοποιῇ κατὰ τὰς ἑκάστοτε περιστάσεις. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῶν συχνῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀναταραχῶν αἱ σχετικαὶ συζητήσεις εἰς τὸ Π.Σ.Ε. ἔχουν λάβει ἰδιαιτέραν σοβαρότητα καὶ ἐπικαιρότητα. Διὰ νὰ εἶναι λοιπὸν ἡ ἐν προκειμένῳ κρίσις μας ἀληθῶς χριστιανικὴ καὶ ἀμερόληπτος, πρέπει νὰ μὴ λησμονῶμεν δύο τινά: Πρῶτον, ὅτι ἀπόλυτον καὶ ὁριστικὸν μέτρον ἀξιολογήσεως, δι' ἡμᾶς τοὐλάχιστον, εἶναι μόνον ὁ Χριστός, ὅστις, κατὰ τὴν θεώρησιν τῶν σημείων τῶν καιρῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, τίθεται ὁ ἴδιος ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν «σημεῖον» (Λουκ. 12, 56 πρβλ. Ματθ. 16, 3). Δεύτερον, ὅτι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ Ἱστορίᾳ οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἀπολύτως κακὸν ἢ τὸ ἀπολύτως καλόν, οὔτε κὰν «μαῦρο» καὶ «ἄσπρο», ἀλλὰ σκιωδέστεραι ἢ φωτεινότεραι ἀποχρώσεις τοῦ ἐξ ἀμφοτέρων μικτοῦ χρώματος, ὁπότε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ταυτίζωμεν ἑαυτοὺς πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀλλὰ νὰ βοηθῶμεν εἰς αὔξησιν τοῦ φωτὸς καὶ περιστολὴν τοῦ σκότους. Ἐκζητοῦντες δὲ πρὸς τοῦτο τὴν συμπαράστασιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἴσως γινώμεθα ἄξιοι τοῦ ἐν τῇ Κ. Δ. μνημονευομένου «χαρίσματος τῆς προφητείας», διὰ τοῦ ὁποίου θὰ γνωρίζωμεν ποῦ νὰ συντρέξωμεν, ποῦ νὰ ἐπικρίνωμεν, ποῦ νὰ ἀντιστῶμεν, ποῦ νὰ ὑποδείξωμεν νέας ὁδούς.

3. Τὸ μέλλον, τὸ ὁποῖον ἀναμένομεν.

Αἱ ταχύταται ἀλλαγαὶ καὶ ἀνακατατάξεις εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον ἐμποιοῦν εἰς πολλοὺς φόβον πρὸ τοῦ ἐπερχομένου μέλλοντος, καὶ ἀφυπνίζουν συγχρόνως εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὰν νοσταλγίαν διὰ τοὺς προγενεστέρους χρόνους. Ὁ Θεὸς ὅμως εἰς ὃν πιστεύομεν εἶναι ὁ ζῶν Θεός, καὶ συνεπῶς Θεὸς τῆς ἀλλαγῆς. «Ἡ μεγάλη ὁριστικὴ ἀλλαγή, ἡ πραγματωθεῖσα ἐν Χριστῷ, καταδεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ὁρίσει μίαν ριζικὴν ἀλλαγὴν διὰ τὸν κόσμον Του». Ἡ δὲ ἀλλαγὴ αὕτη δὲν θὰ εἶναι ἁπλῆ ἀποκατάστασις εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν, ἀλλὰ μία μεταμόρφωσις. «Τὸ κάλλος τῆς οὐρανίου Ἱερουσαλὴμ θὰ εἶναι ἀσυγκρίτως ὑπέρτερον τοῦ ἀπολεσθέντος παραδείσου... Ἡ ὁμολογία τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἔχει ἐπαναστατικὰς συνεπείας». Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ θὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀλλαγὴ αὕτη εἰς τὴν παγκόσμιον κοινωνίαν τῆς

σήμερον; Ἤδη ἐν ἀρχῇ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἐτέθη τὸ βαρυσήμαντον τοῦτο ἐρώτημα, καὶ αἱ ἀπαντήσεις ἦσαν δύο. Τινὲς ἀπεφάνθησαν, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιφυλασσόμενον εἰς τὸν κόσμον Του μέλλον θὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῶν ἡμετέρων προσπαθειῶν, ἐφ' ὅσον πάντοτε ὁ Θεὸς ὡς ὄργανά Του χρησιμοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλοι, ἀντιθέτως, φρονοῦν, ὅτι τὸ μέλλον, ὡς εὑρισκόμενον εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ, θὰ ἐπιβληθῇ ἄνωθεν ὡς ἀπολύτως ἰδική Του πρᾶξις. Πρέπει ὅμως νὰ διερωτηθῶμεν σοβαρῶς: ἀποτελοῦν αἱ δύο αὗται ἀπαντήσεις πραγματικὴν ἀντίφασιν; Ἀσφαλῶς ὄχι, διότι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἀνταγωνισταί. Θὰ χρησιμοποιηθῶμεν ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ὄργανα εἰς τὰ σχέδιά Του, ἀλλ' ἀφοῦ ἀλλοιωθῶμεν καταλλήλως ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Ἐὰν δὲν αἰσθανθῶμεν τὴν ἀλλοίωσιν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, τότε καὶ αἱ διάφοροι δραστηριότητές μας οὐδέποτε θὰ ἔχουν ἀποφασιστικὸν ἀποτέλεσμα, ὁ δὲ ἡμέτερος κόσμος θὰ κυμαίνεται πάντοτε μεταξὺ κατεστημένων μορφῶν καὶ ταύτας ἀντιστρατευομένων ἐπαναστάσεων». Τοῦτο εἶναι ἡ ταπεινὴ συμβολὴ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὸ ἀνεκτίμητον μήνυμα πρὸς αὐτόν.

Ἀπαραίτητον θεωροῦμεν νὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ μὲ μίαν τρίτην καὶ τελευταίαν διάλεξιν, ἥτις βεβαίως ἐξ ἐπόψεως προγράμματος τῆς Δ' Γεν. Συνελεύσεως ἴσως δὲν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως κεντρικὴν ἔχουσα σημασίαν, οὐχ ἧττον ὅμως ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρως σημαίνουσαν φωνήν, διότι ἦτο μία διεξοδικὴ ἀπὸ Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς ἀνάλυσις τῆς στάσεως καὶ νεωτέρας τακτικῆς τῆς Ρώμης ἐν σχέσει πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν πρόβλημα γενικῶς καὶ τὸ Π.Σ.Ε. εἰδικώτερον. Πρόκειται περὶ τῆς διαλέξεως τοῦ Ἰταλοῦ Ἰησουΐτου Roberto Tucci, μὲ θέμα «Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία».

Καὶ διεσάφησε μὲν ὁ ὁμιλητὴς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ὡμίλει μόνον ἐξ ὀνόματός του, πλὴν τοῦτο, ὡς εἶπε, δὲν θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ μειώσῃ τὴν συγκίνησιν καὶ τὸ αἴσθημα ὑψηλῆς εὐθύνης, ὑπὸ τῶν ὁποίων διακατείχετο, ἀποτεινόμενος εἰς τὴν Δ' Γεν. Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε., «τὸ σπουδαιότερον οἰκουμενικὸν γεγονὸς τοῦ ἔτους... ἓν γεγονός, ὅπερ ἐνδιαφέρει πάντας ἡμᾶς», κατὰ τὴν δήλωσιν ἄλλου Ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου. Ἡ ἀπὸ τοῦ Πάπα Ἰωάννου XXIII ἐγκαινιασθεῖσα καὶ διὰ τοῦ Decretum de Oecumenismo τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου ἐπισήμως καθιερωθεῖσα νέα γραμμὴ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τῆς καθό-

λου Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, δὲν ἐπιτρέπει πλέον εἰς τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς νὰ ἵστανται ὡς ξένοι ἢ ἀδιάφοροι θεαταὶ ἔναντι τῶν ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει συμβαινόντων. «Διὰ τοῦτο διατρανοῦμεν πρὸς τὴν Γεν. Συνέλευσίν σας σήμερον οὐχὶ μόνον βαθὺν καὶ εἰλικρινῆ σεβασμόν, ἀλλὰ καὶ τὴν βλέπομεν μὲ νέους ὀφθαλμούς, αἰσθανόμενοι βαθέως ὅτι μετέχομεν ἀμέσως εἰς αὐτήν, ἐνῷ Καθολικοὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἱκετεύουν ἐν κατανύξει τὸν κοινὸν ἡμῶν Κύριον, ὅπως ἡ Γενικὴ αὕτη Συνέλευσις ἐν Οὐψάλῃ ἀποβῇ ἓν περαιτέρω βῆμα εἰς τὸν μακρὸν καὶ κοπιώδη δρόμον πρὸς τὴν ἑνότητα τῶν Χριστιανῶν».

Διὰ νὰ καταδείξῃ δὲ ὁ ὁμιλητὴς ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἥκιστα θεωρεῖ τὴν ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει καταβαλλομένην προσπάθειαν «ὡς φευγαλέαν στιγμὴν χάριτος», ἐμνημόνευσε τοὺς ἀκολούθους λόγους τοῦ Πάπα Παύλου VI πρὸς τὴν Γραμματείαν τοῦ Βατικανοῦ ἐπὶ τῆς παγχριστιανικῆς Ἑνότητος: «Ἡ Ρώμη ἔθεσε πλέον τὸ οἰκουμενικὸν πρόβλημα εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν βαρύτητα, εἰς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν σπουδαιότητα καὶ εἰς ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἀναριθμήτους συνεπείας διά τε τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ζωήν. Δὲν ἐξητάσθη τὸ πρόβλημα τοῦτο τυχαίως καὶ ἐν παρόδῳ, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐγένετο ἀντικείμενον διαρκοῦς ἐνδιαφέροντος, συστηματικῆς μελέτης καὶ βαθείας ἀγάπης, θὰ παραμείνῃ δὲ οὕτω χάρις εἰς τὴν γραμμήν, ἥτις ἀπὸ τοῦδε θὰ καθορίζῃ τὸ πρόγραμμα τοῦ ἀποστολικοῦ Ἡμῶν ἔργου. Ἡ Σύνοδος μᾶς ὑποχρεώνει πρὸς τοῦτο δεικνύουσα τὴν ὁδόν: Τὰ κείμενα τῆς Συνόδου, τὰ ὁποῖα ἐκπεφρασμένως ἢ ἐμμέσως διαπραγματεύονται τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἑνότητος μετὰ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας πάντων τῶν ὀνομαζομένων χριστιανῶν, εἶναι τόσον ὑποχρεωτικὰ καὶ σαφῆ, τόσον κατευθυντήρια καὶ ἀπαιτητικά, ὥστε νὰ θέτουν μίαν βάσιν διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ ποιμαντικὴν τοῦ Καθολικοῦ Οἰκουμενισμοῦ, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε οὗτος ἐκέκτητο. Ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἐπενήργησε κατ' ἐξοχὴν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ ὁδηγεῖ καὶ ζωοποιεῖ τὴν Ἐκκλησίαν. Θὰ διατηρήσωμεν τὴν βάσιν ταύτην, παραμένοντες πιστοὶ εἰς αὐτήν». Ταῦτα καὶ παρομοίας δηλώσεις τῶν Καρδιναλίων Bea καὶ Cicognani ἀνέφερεν ὁ π. Tucci, διὰ νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐμφορεῖται σήμερον ἐν τῷ συνόλῳ της ὑπὸ εὐμενεστάτων αἰσθημάτων πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ τὸ Π.Σ.Ε., ἀπομακρυνθεῖσα ὁριστικῶς τῶν ἐν τῷ παρελθόντι ἐπιφυλάξεων καὶ τῆς ἀρνητικῆς ἐν προκειμένῳ στάσεώς της.

Μετὰ τὴν σύντομον αὐτὴν εἰσαγωγήν, ὁ ὁμιλητὴς ἀνέπτυξεν εἰς τρεῖς παραγράφους τὸ θέμα του ὡς ἀκολούθως.

1. Ἡ θέσις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν.

Ἐνώπιον τῆς ἀλλαγῆς ταύτης αἰσθημάτων καὶ τακτικῆς ἐκ μέρους τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, πολλοὶ χριστιανοὶ ἵστανται μετ' ἐπιφυλάξεως ἢ καὶ δυσφορίας, φοβούμενοι ὅτι διὰ τούτου αὕτη ἐπιδιώκει νὰ ἀναλάβῃ τὸ προβάδισμα εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, ἐκμεταλλευομένη καταλλήλως ταύτην διὰ τοὺς ἰδίους αὐτῆς σκοπούς. Ἄλλωστε μήπως δὲν λέγεται εἰς τὸ Decretum de Oecumenismo ὅτι «μόνον διὰ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἀποτελούσης τὸ καθολικὸν ὄργανον τῆς σωτηρίας... δύναταί τις νὰ εὕρῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ πλήρωμα τῶν μέσων τῆς σωτηρίας»;. Τὸν ἐκ τῆς τοιαύτης Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησιολογίας συναγόμενον τοῦτον φόβον τῶν μὴ Ρωμαιοκαθολικῶν χριστιανῶν ὁ π. Tucci θεωρεῖ βεβαίως ὡς στερούμενον σοβαρᾶς βάσεως, παρατηρῶν ἀμέσως πρὸς τὸ μνημονευθὲν ἐκκλησιολογικὸν ἀξίωμα τῆς Ἐκκλησίας του: «Διὰ τούτου ἥκιστα ἰσχυριζόμεθα ὅτι ἀξιοποιοῦμεν (οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ) τὸ πλήρωμα τῶν μέσων τῆς σωτηρίας, τὰ ὁποῖα εἷς καλὸς Διαμαρτυρόμενος δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃ καλύτερον ἑνὸς κακοῦ Καθολικοῦ»[1]. Τὸ ἐν λόγῳ ἐκκλησιολογικὸν ἀξίωμα τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν δὲν δύναται, κατὰ τὸν Tucci, νὰ ἀποτελέσῃ ἐμπόδιον εἰς τὴν συνεργασίαν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ τοῦ Π.Σ.Ε., τοὐλάχιστον ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ δήλωσις τοῦ Τορόντο, ἢ ἀκόμη καὶ ὅσα προσφάτως διεκήρυττε ὁ Dr Wisser't Hooft, λέγων σχετικῶς ὅτι «ἡ ἰδιοτυπία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἔγκειται ἀκριβῶς ἐν τούτῳ, ὅτι δὲν ἐκκινοῦμεν ἀπὸ μιᾶς διὰ παντὸς καθορισθείσης ἐννοίας τῆς ἑνότητος». Ἐν συνεχείᾳ ὁ ὁμιλητὴς διεβεβαίωσεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία του δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν Ἐκκλησιολογίαν αὐτῆς εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ὅτι ἁπλῶς τὴν ἐκθέτει εἰς κοινὴν συζήτησιν «ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ», πιστεύουσα ὅτι ὁ διάλογος μεταξὺ τῶν Ἐκκλη-

---

[1] Προφανῶς ἐνταῦθα ὁ Tucci μεταβαίνει, ἀσυναισθήτως ἴσως, εἰς ἄλλην τάξιν πραγμάτων, ἤτοι εἰς τὸν ἔκτακτον τρόπον σωτηρίας, ὅστις ἀφορᾷ οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς ἑτεροδόξους ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀλλοθρήσκους ἀκόμη, ἐνῷ ὁ λόγος ἐνταῦθα εἶναι καθαρῶς περὶ τοῦ τακτικοῦ τρόπου σωτηρίας, ἤτοι περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἱδρυθείσης Ἐκκλησίας ὡς ὁρατοῦ καὶ ἀναγνωριζομένου σώματος.

σιῶν δέον νὰ διεξάγηται ἐπὶ ἴσοις ὅροις (par cum pari), συμφώνως καὶ πρὸς τὴν μεγαλοφυῆ ἐν προκειμένῳ διατύπωσιν τοῦ L. Vischer, ὁμιλοῦντος περὶ «ἰσότητος ἐν τῇ κινήσει». Μετ' ἰδιαιτέρου δὲ ἐνδιαφέροντος ἀναμένει ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία τὸν σχετικὸν πρὸς τὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα διάλογον, ὅστις θὰ διεξαχθῇ ἐν Οὐψάλῃ ἐπὶ τοῦ σχεδίου «ἡ καθολικότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα», ἔνθα «αἱ σεβάσμιαι Ἀνατολικαὶ Ἐκκλησίαι ἀσφαλῶς θὰ παράσχουν συμβολὴν εἰδήμονος».

2. Ἀκινησία τῆς περὶ Οἰκουνισμοῦ Καθολικῆς ἐννοίας;

Εἰς τὴν παράγραφον ταύτην ἀνεφέρθη ὁ ὁμιλητὴς ἐνθουσιωδῶς εἰς τὴν διὰ τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου ἐπιτευχθεῖσαν οὐσιώδη στροφὴν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησιολογίας, ἥτις ὡς κεντρικὸν τώρα μέγεθος ἐτοποθέτησε τὸ «μυστήριον» τῆς Ἐκκλησίας - τοῦ ὁποίου τὴν πραγμάτωσιν προσεγγίζουν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον αἱ ἐμπειρικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ μορφαὶ ἀναλόγως τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας κατανοήσεως τούτου -, καὶ οὐχὶ πλέον, ὡς πρότερον, τὴν ὑφ' ἕνα μοναδικὸν καὶ ἑνιαῖον προκαθήμενον τελοῦσαν κοινωνίαν (societas)[1]. Ὡς αναντίρρητα δὲ τεκμήρια τῆς τοιαύτης προόδου, ἥτις, κατὰ τὸν ὁμιλητήν, δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ ὁμιλήσωμεν δι' ἀκινησίαν τῆς περὶ Οἰκουμενισμοῦ ἐννοίας τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, ἐμνημονεύθησαν πολλαί, σημαντικῆς ὄντως βελτιώσεως, τροποποιήσεις εἰς διαφόρους ἐκκλησιολογικὰς διατυπώσεις τῶν κειμένων τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου (ἰδίᾳ τῆς Constitutio De Ecclesia καὶ τοῦ Decretum De Oecumenismo), διὰ νὰ δυνηθῇ μετὰ ταῦτα ὁ π. Tucci νὰ παραθέσῃ λίαν φιλελεύθερον χωρίον συγχρόνου διαχήμου Ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου, ἔχον ὡς ἀκολούθως. «Ὡς Καθολικοὶ πιστεύομεν, ὅτι ἡ «τελεία κοινωνία» τῶν χριστιανῶν, ἡ ἐπανασυγκροτηθεῖσα μία Ἐκκλησία... καὶ ἡ ἡμετέρα Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῆς μορφῇ εὕρηνται «οὐσιωδῶς ἐν τῷ γίγνεσθαι»... Ἀλλ' εἰς τί ὠφελεῖ ἡμᾶς ὁ χαρακτηρισμὸς «οὐσιωδῶς»; Μόνον ὅστις δὲν ἔχει ἱστορικὴν ἀντίληψιν, μόνον ὅστις δὲν ἔχει

---

[1] Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ μέγεθος «μυστήριον» ἐτέθη κεντρικώτατα εἰς τὴν Ἐκκλησιολογίαν ὑπὸ τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου, πλήν, παραλλήλως πρὸς τοῦτο καὶ εἰς ἄκραν ἀντίφασιν πρὸς αὐτό, ἐξακολουθοῦν καὶ τὰ κείμενα τῆς Συνόδου ταύτης νὰ θεωροῦν ὡς θεμελιώδη προϋπόθεσιν τοῦ εἶναι κανονικὸν μέλος τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Ἐκκλησίας ὡς κοινωνίας ὑφ' ἕνα ὕψιστον, καὶ κατ' οὐσίαν ὑπ' οὐδενὸς δεσμευόμενον ποιμένα, τὸν Ρωμαῖον Ἐπίσκοπον. Ὁλόκληρον π.χ. τὸ III κεφάλαιον τῆς Constitutio De Ecclesia διαπνέεται καὶ διακατέχεται ὑπὸ τοῦ ἀξιώματος τούτου.

συνείδησιν τῆς ἱστορικότητος τοῦ κόσμου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῶμεν, οὗτος μόνον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ νομίσῃ ὅτι διὰ τὴν ἑνότητα τὰ πάντα εἶναι «οὐσιώδη». Διότι ὅ,τι εἶναι οὐσιῶδες διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ δύναται βεβαίως νὰ λάβῃ λίαν διαφόρους συγκεκριμένας διαμορφώσεις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ... Πάντως ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἡμετέρα «συγκεκριμένη παρουσίασις» τοῦ τοιούτου «ἀναλλοιώτου, αἰωνίου οὐσιώδους» χρήζει ἐπανεξετάσεως... Ἀσφαλῶς ὑπάρχουν μεταξὺ χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν «οὐσιώδεις» παραλλαγαί. Ἀλλὰ πολλαὶ ἀντιθέσεις ἐρείδονται ἐπὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναγνωρίζομεν ὡς «συμπτωματικά»... Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δημιουργῶμεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τόσον βαρυσήμαντοι ἔννοιαι ὡς αἱ τοῦ «συμπτωματικοῦ» καὶ τοῦ «οὐσιώδους» εὕρηνται εἰς χεῖρας μας μόνον ὡς ὄργανα διὰ νὰ μᾶς ἐξασφαλίζουν πάντοτε δίκαιον. Τοὐλάχιστον δὲν ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκλείωμεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας τὴν «τελείαν κοινωνίαν» διὰ λόγους, οἵτινες δὲν σχετίζονται ἀσφαλέστατα μὲ ὅ,τι διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι οὐσιῶδες».[1].

Ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὸ ρηξικέλευθον ἀληθῶς χωρίον τοῦτο, παρετήρησε καὶ ὁ π. Tucci τὰ ἑξῆς οὐχὶ ὀλιγώτερον ρηξικέλευθα: «Ἐκ τοῦ ἀποσπάσματος τούτου ἐκκινῶν τις, θὰ ἠδύνατο ἀσφαλῶς νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ τελείᾳ αὐτῆς μορφῇ, δὲν συμπίπτει ἀπολύτως καὶ πλήρως μετὰ τῆς ἁγίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι συνεπῶς καὶ αὕτη κατευθύνεται δυναμικῶς πρὸς τὴν τελείαν πραγμάτωσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ πληρώματι τῶν δωρεῶν καὶ τῆς χάριτος καὶ ἐν τῇ τελείᾳ καθολικότητι. Τοῦτο ὅμως θὰ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ ἑνότης τῶν χριστιανῶν καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς δὲν θὰ ἦτο ἀπαραιτήτως μία πραγματικότης, ἥτις θὰ ὤφειλε νὰ συντελεσθῇ ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς αὕτη εἶναι σήμερον, ἀλλ' ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁποίας αἱ δυνάμεις καὶ δυνατότητες θὰ εἶχον ἀναπτυχθῇ πλήρως, καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα προωθεῖ σήμερον πάσας τὰς Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικὰς Κοινότητας... Βεβαίως δὲν δυνάμεθα ἐκ τῶν προτέρων νὰ διΐδωμεν τὴν πρακτικὴν μορφὴν μιᾶς πιθανῆς ὁρατῆς ἑνότητος τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' οὐχ ἧττον οἱ Καθολικοὶ θεολόγοι πείθονται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ ἑνότης αὕτη - ὅσον ὑποθετικὴ καὶ ἂν εἶναι - θὰ πρέπῃ νὰ σεβασθῇ τὴν αὐτονομίαν τῶν ἀδελφῶν Ἐκκλη-

[1] Πρόκειται περὶ τοῦ G. Thils, L' Eglise et les Eglises. Perspectives nouvelles en Oecumenisme, Brügge 1967, σελ. 85-86.

σιῶν»[1]. Ὡς περαιτέρω σημαντικὰ βήματα τῆς περιγραφομένης προόδου ἀνέφερεν ὁ ὁμιλητὴς τὴν ὑπὸ τῶν κειμένων τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου ὁριστικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ὁρολογίας ἐκείνης, ἥτις ὡμίλει μέχρι τοῦδε περὶ «ἐπιστροφῆς» εἰς τὴν Ρώμην τῶν λοιπῶν χριστιανῶν[2], ἀντὶ τῆς ὁποίας εἰς τὰ ἐν λόγῳ κείμενα γίνεται πλέον λόγος μόνον περὶ «ἀποκαταστάσεως τῆς ἑνότητος», περὶ «καταλλαγῆς πάντων τῶν χριστιανῶν ἐν τῇ ἑνότητι τῆς μιᾶς καὶ μόνης Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ» κ.ἄ., διὰ τῶν ὁποίων σαφῶς μαρτυρεῖται ὅτι δὲν ἐπαναπαύεται πλέον ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία εἰς μίαν «ἀναμονὴν ἀπραξίας», ἀλλ' ὅτι ἔχει «δυναμικὴν ἀντίληψιν μιᾶς ἀπὸ κοινοῦ κινήσεως πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὅπερ πάλιν σημαίνει ὅτι ὀφείλομεν πάντες ὁμοῦ, διὰ κοινῆς προσπαθείας, νὰ συναυξηθῶμεν εἰς τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ». Ἕτερον παρήγορον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν ὁμιλητὴν χαρακτηρίζει τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου καὶ ἐντεῦθεν, εἶναι ἡ πεποίθησις, ὅτι παρὰ τὴν ἐνδογενῆ ἁγιότητά της ἡ Ἐκκλησία χρήζει πάντοτε καθαρμοῦ καὶ ἁγιασμοῦ. Τὸ ἀξίωμα Ecclesia semper purificanda ἀπετέλεσε κεντρικὸν σύνθημα τῆς ἐν λόγῳ Βατικανῆς Συνόδου. Καὶ ὅμως πάντα ταῦτα ἐπέφερον βεβαίως μίαν σημαντικὴν ἀναμόχλευσιν εἰς τὴν προτέραν ἀκινησίαν (immobilismus) τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν Οἰκουμενισμόν, δὲν εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν περισσότερον μιᾶς ἀπαρχῆς, ἥτις ἐπαγγέλλεται εὐλογημένας ἐξελίξεις. Ὁ K. Rahner μάλιστα ὡμίλησε περὶ τῆς Συνόδου ὡς «δειλῆς ἀρχῆς μιᾶς ἀρχῆς». Ἀντελήφθη πλέον καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ὅτι ἡ ἑνότης πάντων τῶν χριστιανῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς νίκης μιᾶς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς νίκης

---

[1] Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁσάκις οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ θεολόγοι τολμήσουν νὰ ἐξαγάγουν τὰ συμπεράσματα μιᾶς συνεποῦς καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου πιστῆς ἐκκλησιολογικῆς σκέψεως, ἐνῷ νομίζουν ὅτι πρωτοτυποῦν, διὸ καὶ ἐκφράζονται μετὰ περιτρόμου πολλάκις ἐπιφυλάξεως, κατ' οὐσίαν οὐδὲν ἄλλο πράττουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπανέρχωνται μετὰ μαθηματικῆς νομοτελείας εἰς τὰς ἀνέκαθεν γνωστὰς ἀρχαιοπαραδότους ἐκκλησιολογικὰς ἀρχὰς τῆς Ὀρθοδοξίας, ὡς π.χ. ἐν προκειμένῳ εἰς τὸ περὶ αὐτονομίας καὶ αὐτοκεφάλου ἀξίωμα.

[2] Καὶ ὅμως πρέπει νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι δυστυχῶς ἡ ἐγκατάλειψις τῆς ὁρολογίας περὶ «ἐπιστροφῆς» εἰς τὴν Ρώμην, ἐντὸς τῶν κειμένων τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου, οὔτε πλήρης εἶναι, οὔτε ὅταν διαπιστοῦται συμπαρακολουθεῖται ὑπὸ τῆς ἐγκαταλείψεως καὶ τῆς ἰδέας τῆς ἐπιστροφῆς, ὡς κατ' ἐπανάληψιν διεμαρτυρήθημεν οἱ Ὀρθόδοξοι.

τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων σχισμάτων καὶ διὰ τῆς κοινῆς ἐπιστροφῆς πάντων εἰς Αὐτόν». Ἡ ἑνότης ἀναπτύσσεται ἐν ᾧ μέτρῳ εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ὀφείλομεν νὰ διδαχθῶμεν ἀπ' ἀλλήλων, διότι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν γνωρίζει ἀνυπέρβλητα φράγματα, καὶ διότι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν, ὡς ἐπὶ μέρους πιστὸς ἢ ὡς ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, κέκτηται τελείαν καὶ τελεσίδικον γνῶσιν τῆς ἀληθείας καὶ χριστιανικὴν ζωὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ μὴ χρήζῃ ἐμπλουτισμοῦ ἢ περιορισμοῦ».

Τὴν παράγραφον ταύτην κατέκλεισεν ὁ π. Tucci, υἱοθετήσας ἀπολύτως τὴν ἀκόλουθον «λίαν θαρραλέαν», ὡς εἶπε, δήλωσιν τοῦ πρώην Γεν. Γραμματέως τοῦ Π.Σ.Ε. Dr Wisser't Hooft: «Ὀφείλομεν νὰ προετοιμάσωμεν τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν... ὅπως ἀντιληφθοῦν, ὅτι ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις δὲν φέρει μεθ' ἑαυτῆς μόνον τὴν χαρὰν ἐπὶ τῇ ἀδελφικῇ κοινωνίᾳ καὶ τῷ ἀμοιβαίῳ ἐμπλουτισμῷ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ὀδύνην τῆς καταφασκομένης θυσίας. Βεβαίως παρ' οὐδενὸς δύναταί τις νὰ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπεμπόλησιν τῶν περὶ αἰωνίου ζωῆς πεποιθήσεών του, πάντες ὅμως ὀφείλουν νὰ θυσιάσουν τόσον, ὅσον εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὸ συμφέρον τῆς ἑνότητος καὶ δύναται νὰ θυσιασθῇ μὲ ἥσυχον τὴν συνείδησιν».

3. Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν.

Ἀφοῦ ὁ ὁμιλητὴς ἐξέθηκεν εἰς τὰς προηγουμένας παραγράφους τὴν καθόλου ἀλλαγὴν κλίματος εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, καὶ δὴ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν καὶ τὸ Π.Σ.Ε., ἐπεχείρησεν εἰς τὴν παροῦσαν παράγραφον νὰ θέσῃ πλέον συγκεκριμένως τὰ γενικώτερα καὶ εἰδικώτερα προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν ἔν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι τὸ Π.Σ.Ε. καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ πρωτίστως ἀνέφερε τὰ πεπυρακτωμένα προβλήματα τοῦ παρόντος, ἐπὶ τῶν ὁποίων σύμπας ὁ χριστιανισμός, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, ἀναμένει σθεναρὰν ἀντιμετώπισιν ἐκ μέρους τῆς ἐν Οὐψάλῃ Δ' Γεν. Συνελεύσεως. Ὑπεγράμμισε τὴν ὑποχρέωσιν τῶν χριστιανῶν, ὅπως παραλλήλως πρὸς τὰ ἐν λόγῳ κοινωνικο-πολιτικὰ προβλήματα, ἅτινα, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ὁμιλητοῦ, ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενον τοῦ «κοσμικοῦ Οἰκουμενισμοῦ», μὴ λησμονοῦν ὅτι ὀφείλουν νὰ ἀσχολοῦνται πάντοτε καὶ μὲ τὰ προβλήματα πνευματικῆς, θεολογικῆς καὶ λειτουργικῆς ἀνακαινίσεως, ἅτινα συγκροτοῦν τὸ ἀντικείμενον τοῦ «πνευματικοῦ Οἰκουμενισμοῦ». Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο ἐμνημονεύθη ἡ

ἰδιαιτέρα σημασία σήμερον τῶν προβλημάτων, ἅτινα ἀνακύπτουν ἐκ τῆς λεγομένης θεολογίας τοῦ «θανάτου τοῦ Θεοῦ», τῆς Ἐξηγητικῆς τῶν Γραφῶν κ.ἄ., διὰ τὰ ὁποῖα δέον νὰ λεχθῇ ὅτι διακυβεύουν μὲν ἐνίοτε αὐτὴν ταύτην τὴν βάσιν τοῦ Π.Σ.Ε., ἀλλὰ συγχρόνως δημιουργοῦν τὴν εὐκαιρίαν καὶ δυνατότητα μιᾶς πλέον συγχρόνου καὶ ρεαλιστικωτέρας θεολογικῆς γλώσσης, δυναμένης νὰ ὑπηρετήσῃ λυσιτελέστερον εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Σχετικῶς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο παρέθεσεν ὁ ὁμιλητὴς χαρακτηριστικὸν ἀπόσπασμα τοῦ διασήμου Ρωμαιοκαθολικοῦ θεολόγου K. Rahner, παρατηροῦντος: «Αἱ Ἐκκλησίαι καὶ χριστιανικαὶ Κοινότητες τότε μόνον θὰ εὕρουν μίαν κοινὴν γλῶσσαν καὶ μίαν κοινὴν ὁμολογίαν, ὅταν δὲν ὁμιλοῦν κατὰ πρῶτον λόγον περὶ διαφορῶν, ἐχουσῶν τὰς ρίζας των εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλὰ προσπαθοῦν νὰ ὁμιλήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ μέλλοντος, εἰς τὴν ὁποίαν δέον νὰ κηρυχθῇ πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῆς αὔριον τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἄνευ ἐπιπολαίων ἀφαιρέσεων, ὥστε νὰ τὸ κατανοήσῃ οὗτος. Χριστιανικὴ θεολογία ἀποτελεῖ σήμερον διὰ τὸν ἐθνικὸν (τὸν μὴ χριστιανὸν) τὴν καλυτέραν οἰκουμενικὴν θεολογίαν».

Ὡς πρὸς τὸ εἰδικὸν θέμα τῆς σχέσεως Π.Σ.Ε. καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπεγράμμισεν ὁ π. Tucci ἐν πρώτοις τὰ ἑξῆς σημαντικά: «Μετὰ βεβαιότητος δύναμαι νὰ εἴπω ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία οὐδὲν ἐπιθυμεῖ τόσον διακαῶς, ὅσον τὸ νὰ διαμορφώσῃ διαρκῶς καὶ πλέον ζωηρὰς σχέσεις πρὸς τὸ Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζει ὡς ἔργον τῆς θείας Προνοίας καὶ προνομιοῦχον ὄργανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μιᾶς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως». Μεθ' ὅλως ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος παρακολουθεῖ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία «τὴν στάσιν καὶ τὸν ρόλον» τῶν «ἀδελφῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν» ἐν τῷ Παγκοσμίῳ Συμβουλίῳ, διαπιστοῦσα μετὰ πολλῆς ἱκανοποιήσεως τὸ γεγονὸς ὅτι «διαρκῶς αὐξάνει ἡ ἐν αὐτῷ σπουδαιότης των». Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι πρὸς τὰς Ἐκκλησίας ταύτας λαμπρὰς ἀνέπτυξεν ἐπ' ἐσχάτων σχέσεις ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ «διαλόγου τῆς ἀγάπης», ὅστις «δέον νὰ ὁλοκληρώσῃ καὶ τελειώσῃ τὴν ἤδη πλουσίαν μεταξὺ ἡμῶν κοινωνίαν», δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι αὗται ἀποτελοῦν «πεδίον δοκιμασίας» (Prüffeld), ὅπερ «διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τυγχάνει ὑψίστης σπουδαιότητος» [1].

---

[1] Δὲν εἶναι ἀπολύτως σαφές, ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Ἰησουΐτου θεο-

Ἀναπτύξας ὁ ὁμιλητὴς τὰς διαφόρους μορφὰς τῶν ἤδη ὑφισταμένων σχέσεων μεταξὺ Π.Σ.Ε. καὶ Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἔθεσε τὸ ὅλον πρόβλημα εἰς τὴν πλέον συγκεκριμένην καὶ ρεαλιστικὴν τομήν του, εἰπών: «Πρέπει νὰ ἱκανοποιούμεθα ἐκ τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος; Ἢ πρέπει ἀπὸ τοῦδε ἤδη νὰ ὑπολογίζῃ τις σοβαρῶς τὸ ἐνδεχόμενον ὅτι μίαν ἡμέραν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία θὰ δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἐν πλήρει ἐννοίᾳ μέλος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου; Γνωρίζω καλῶς ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ λίαν περίπλοκον ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον θέτει πολλαπλᾶ προβλήματα. Οὐχ ἧττον ὅμως αἱ ἐν προκειμένῳ ἐκ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησιολογίας ἀνακύπτουσαι δυσχέρειαι φαίνεται, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν εἰδικῶν, ὅτι δὲν ἀποτελοῦν ἀνυπέρβλητον ἐμπόδιον πρὸς τοῦτο»[1]. Ἀντιθέτως, «αἱ ψυχολογικαὶ καὶ πρακτικαὶ» δυσκολίαι εἰς τὸ ἐν λόγῳ θέμα φαίνεται, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὅτι κέκτην-

---

λόγου, ποῖον ἀκριβῶς νόημα δίδει οὗτος εἰς τὸν ὅρον «Prüffeld», χαρακτηρίζων οὕτω τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐν τῇ ἀποστολῇ αὐτῆς μεταξὺ Διαμαρτυρομένων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν ἐντὸς τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου σήμερον. Πάντως εἶναι προφανές, ὅτι ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον δύο τινὰ θὰ ἠδύνατό τις νὰ νοήσῃ:

α) Ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ «ἀμερόληπτος τρίτος», πρὸς ὃν ἀποβλέπουν μετ' ἐμπιστοσύνης, εἰς τὰς διαλλακτικὰς διαπραγματεύσεις των σήμερον, οἱ ἀβυσσαλέας διαφορὰς ἔχοντες μεταξύ των Δυτικοὶ χριστιανοὶ (Διαμαρτυρόμενοι - Ρωμαιοκαθολικοί), ὅπερ ἀληθῶς ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐφ' ὅσον οὐ μόνον ἔμεινεν ἀμέτοχος ἡ Ὀρθοδοξία εἰς τὰ ἔριδας, τὰς αἱρέσεις καὶ τὰ σχίσματα τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ διετήρησεν ἀπαραχάρακτον τὸν κοινὸν πάντων ἀρχαιοπαράδοτον θησαυρόν, συνεπείᾳ τοῦ ὁποίου αὐτοδικαίως τοποθετεῖται αὕτη εἰς θέσιν «κριτηρίου».

β) Ὅτι ἐφ' ὅσον ἡ Ρώμη σήμερον ἔχει ἀναλάβει ἤδη ἐπισήμους πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐπαφάς, ἡ πρόοδος ἢ ἡ ἀποτυχία τούτων θὰ ἀποτελέσῃ ἀνάλογον προηγούμενον καὶ διὰ τὰς πρὸς τὸ Π.Σ.Ε. σχέσεις αὐτῆς, ὅπερ ὅμως ὑποβιβάζει κατά τινα τρόπον τὴν Ὀρθοδοξίαν εἰς πειραματικὸν οὕτως εἰπεῖν πεδίον, καὶ δὲν ὑπογραμμίζει τὴν ἀξιολογικὴν σημασίαν της, ἥτις προσδίδει εἰς αὐτὴν κῦρος κανονιστικοῦ μεγέθους.

Εὐελπιστοῦντες ὅτι ὁ π. Tucci τὸν περὶ Ὀρθοδοξίας ἀνωτέρω χαρακτηρισμόν του διετύπωσεν ἐν τῇ πρώτῃ ἐννοίᾳ, μετεφράσαμεν τὸ «Prüffeld» ὡς «πεδίον δοκιμασίας», ὅπερ ἐὰν ἐννοῆτο κατὰ τὴν δευτέραν ἐκδοχήν, θὰ ἔπρεπε νὰ μεταφρασθῇ ὡς «πεδίον δοκιμῆς».

[1] Τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο μόλις πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἀπέκλειε ρητῶς ὁ Καρδινάλιος Bea, γράφων περὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ὅτι «sie kann nicht Mitglied dieser Organisation werden, deren Charakter etwas vollständig Anderes ist als die Struktur, die Jesus Christus selbst der Kirche, die er gründete, gegeben hat» (A. Bea, Die Einheit der Christen, Freiburg im Br. 1963, σελ. 95).

ται ἰδιαιτέραν βαρύτητα, ἐφ' ὅσον ἡ Κοινὴ Ἐπιτροπὴ συνεργασίας, εἰς τὴν β' ἐπίσημον ἔκθεσιν αὐτῆς, παρετήρει σχετικῶς «ὅτι κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον δὲν θὰ εὐωδοῦτο ἡ κοινὴ ὑπόθεσις τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος, ἐὰν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία εἰσήρχετο πλήρως εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν». Ὑποδείξας ὁ ὁμιλητὴς ἐξ ἑτέρου καὶ τὸν ψυχολογικὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον περικλείει διὰ τὸ καθόλου οἰκουμενικὸν κλῖμα τῶν ἡμερῶν μας, ἡ μὴ συμμετοχὴ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ Π.Σ.Ε., καὶ ὑπογραμμίσας τὴν ἀνάγκην «μιᾶς ἀπὸ τοῦδε ἐν πάσῃ συνέσει μελέτης τῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων» τῆς ἐν λόγῳ συμμετοχῆς, κατέκλεισε τὴν σπουδαίαν ταύτην ὁμιλίαν του διὰ τῶν ἀκολούθων λόγων τοῦ Πάπα Παύλου VI πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς παγχριστιανικῆς ἑνότητος Γραμματείαν τοῦ Βατικανοῦ: «Ἐὰν ὑπάρχῃ ἓν πρᾶγμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οὐδὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς κατ' ἄνθρωπον δραστηριότητος ἡμῶν, ἀλλ' ἐξαρτώμεθα ἀπολύτως ἐκ τῆς μυστηριώδους καὶ πανσθενουργοῦ δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦτο εἶναι ὁ Οἰκουμενισμός... Ἀλλ' ἡ ἐμπιστοσύνη ἢ καλύτερον ἡ βεβαιότης, ὅτι δὲν θὰ στερηθῶμεν ἐν τούτῳ τῆς θείας βοηθείας, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι δι' ἡμᾶς Πατήρ, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι παρὰ τὸ πλευρὸν ἡμῶν, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι πλούσιον ἐν θαύμασι, παρηγορεῖ, ἐλευθερώνει καὶ παροτρύνει ἡμᾶς ἐσωτερικῶς, ὅπως συνεχίσωμεν τὴν πορείαν ἐπὶ τῆς ληφθείσης κατευθύνσεως».

Ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν σχέσεων καὶ προοπτικῶν μεταξὺ Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν δι' ἐμπεριστατωμένης μελέτης προσεπάθησε νὰ ἀποδώσῃ πιστῶς ὁ π. Tucci διὰ τῆς ὡς ἄνω διαλέξεώς του ἐνώπιον τῆς Δ' Γεν. Συνελεύσεως, ἀποβαίνει ἔτι πληρεστέρα διὰ τῶν θερμῶν πρὸς τὴν Συνέλευσιν μηνυμάτων τοῦ τε Πάπα Παύλου καὶ τοῦ Καρδιναλίου Α. Bea, ἅτινα καὶ παραθέτομεν ἀμέσως κατωτέρω, μετὰ τὸ σχετικὸν μήνυμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου.

γ) Τρία μηνύματα.

Ἐκ τῶν ἀποσταλέντων πρὸς τὴν Δ' Γεν. Συνέλευσιν πολλῶν μηνυμάτων ἀρχηγῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων προσωπικοτήτων, ἄξια ἰδιαιτέρας μνείας τυγχάνουν τὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Ἀθηναγόρου, τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ VI καὶ τοῦ Προέδρου τῆς ἐπὶ τῆς παγχριστιανικῆς ἑνότητος Γραμματείας τοῦ Βατικανοῦ, Καρδιναλίου Α. Bea, ἅτινα καὶ παραθέτομεν πλήρη.

1. Τὸ μήνυμα τῆς Α.Π.Θ. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ. κ. Ἀθηναγόρου.

Ἀθηναγόρας

Ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀγαπητοὺς ἡμῖν μετέχοντας τῆς ἐν Οὐψάλῃ Δ´ Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, χάριν καὶ εἰρήνην παρὰ τοῦ Σωτῆρος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι, ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ταύτης ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἕδρας ἡμῶν χριστιανικῆς διακονίας, ἀπευθύνομεν πρὸς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν προσωπικῶς, ἀγαπητοὶ σύνεδροι, τὸν ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν ἡμῶν καὶ τὸν ἀσπασμὸν τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Διαβεβαιούμεθα ὑμᾶς, ὅτι καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν ὑμῶν θὰ εἴμεθα παρόντες τῷ πνεύματι μεταξὺ ὑμῶν, ὡς εἷς ἐξ ὑμῶν, ἐν τῇ προσευχῇ μεθ' ὑμῶν καὶ ὑπὲρ ὑμῶν.

Ἀποδίδομεν μεγίστην σημασίαν εἰς τὸ ἔργον τῆς Δ´ ταύτης Γενικῆς Συνελεύσεως. Διότι ἀνέκαθεν ἐπιστεύσαμεν εἰς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολὴν τῆς τελειοτέρας ἐκφράσεως αὐτῆς, ἥτις εἶναι τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ διότι βλέπομεν καὶ πιστεύομεν, ὅτι τὸ ἀναπόφευκτον δι' αὐτὴν αἴτημα τῆς παρούσης ὥρας, τόσον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς θείας Οἰκονομίας, ὅσον καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ κόσμου, εἶναι ὅπως ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, ἀποβῇ ὄργανον καὶ μέσον ἀποτελεσματικὸν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐπὶ τοῦ Θρόνου καθημένου, Ὅστις οὐχὶ λέγει, ἀλλὰ π ο ι ε ῖ, καὶ ποιεῖ ἰδοὺ νῦν καὶ ἐνταῦθα, καινὰ πάντα.

Καὶ Ἐκεῖνος μὲν ὄντως ποιεῖ καὶ θὰ ποιήσῃ καινὰ πάντα. Ἡ ὑπόθεσις εἶναι, ἂν καὶ κατὰ πόσον ἡμεῖς θὰ συλλάβωμεν τὴν κλῆσιν καὶ θὰ σπεύσωμεν νὰ ἀκολουθήσωμεν, γινόμενοι πράγματι Θεοῦ συνεργοί.

Ἰδοὺ διατὶ μετ' ἀγωνίας θὰ ἀναμείνωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἱστορικῆς ταύτης Συνελεύσεως ὑμῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων, κατὰ μέγιστον μέρος, θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ περαιτέρω κατεύθυνσις καὶ ἑπομένως τὸ μέλλον τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Ἀλλὰ πεποίθαμεν ἐπὶ τὸν Πατέρα τῶν φώτων καὶ ἔχομεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ὑμετέραν ἐ-

γρήγορσιν καὶ εὐαισθησίαν. Πιστεύομεν εἰς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν προσευχῶν τῶν γνωστῶν καὶ ἀγνώστων Ἁγίων. Πολλοὶ τοιοῦτοι προσεύχονται τὴν στιγμὴν ταύτην ὑπὲρ ὑμῶν.

Εἴμεθα ἰδιαιτέρως εὐτυχεῖς δηλοῦντες ὑμῖν, ὅτι ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ γενικῶς τῆς καθ' ὅλου ἁγίας Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας θὰ ὑπάρξῃ πλήρης συμμετοχὴ διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς νέας ἐξορμήσεως καὶ πορείας τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, διὰ τὴν αὔξησιν αὐτῆς, ἵνα καταστῇ αὕτη ὄντως Οἰκουμενικὴ διὰ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν ἁπασῶν τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ Ὁμολογιῶν. Λέγομεν δὲ τοῦτο τὴν ἐπομένην μιᾶς ὁμοφώνου Πανορθοδόξου ἀποφάσεως, ληφθείσης εἰς τὴν πρὸ μικροῦ ἐν Γενεύῃ συνελθοῦσαν Διορθόδοξον Διάσκεψιν, ἀποφάσεως, καθ' ἣν ἡ Ὀρθοδοξία σύμπασα διεκήρυξε τὴν θέλησιν αὐτῆς, ὅπως προσφέρῃ, δι' ὅλων τῶν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῆς τρόπων καὶ μέσων, ἔτι οὐσιαστικωτέραν συμβολὴν καὶ διακονίαν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, κατὰ τὴν ἀρχομένην νέαν ταύτην περίοδον, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς πραγματώσεως τῆς γενικῆς χριστιανικῆς ἀνακαινίσεως καὶ ἑνότητος, ἵνα ὁ κόσμος ἴδῃ καὶ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Χριστὸν ἀπέστειλεν (Ἰωάν. 17, 21).

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἔργου ὑμῶν, πρὸ παντὸς ἄλλου στρέψατε τὴν προσοχὴν ὑμῶν ἐκτὸς ἑαυτῶν, ἐκτὸς παντὸς εἰδώλου καὶ πράγματος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ συγκεντρώσατε τὴν προσοχὴν ὑμῶν εἰς «τὸν μόνον δυνάμενον ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν» (Ἐφεσ. 3, 20), γνωρίζοντες καὶ διαρκῶς ἀναγνωρίζοντες, ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ καλῶν καὶ ὅτι «πιστὸς ὁ καλῶν ὑμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει».

Ἀδελφοί, προσεύχεσθε ὑπὲρ ἡμῶν» (Α΄ Θεσ. 5, 24 - 25).

Φανάριον

30ῇ Ἰουνίου 1968 † Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀθηναγόρας

2. Τὸ μήνυμα τῆς Αὐτοῦ Ἁγιότητος τοῦ Πάπα Παύλου VI.

Πρὸς τὸν κύριον Πρόεδρον
τῆς Δ΄ Γενικῆς Συνελεύσεως
τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν

Εἰς Οὐψάλαν.

Ἡ παρουσία δεκαπέντε ἡμετέρων Παρατηρητῶν - Ἀντιπροσώ-

πων καὶ ἀριθμοῦ τινος ἐπισήμων φιλοξενουμένων ἐν Οὐψάλῃ, ἀποτελεῖ σημεῖον διὰ τὴν ἐποχὴν ἡμῶν. Ἐνισχύει κατ' εὐτυχῆ τρόπον τὴν ἀμφοτέρωθεν θέλησιν, ὅπως συνεχίσωμεν καὶ διευρύνωμεν τὴν ἤδη ὑφισταμένην συνεργασίαν μεταξὺ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου καὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀποτελεῖ, περαιτέρω, ἐκδήλωσιν τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος, ὅπερ ἔχομεν διὰ τὴν ὑμετέραν Γενικὴν Συνέλευσιν.

Ἱκετεύομεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως ἐμπνεύσῃ τὰς ἐργασίας ὑμῶν καὶ ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτὰς πλήρη τὴν ἐπιτυχίαν.

Πᾶν, ὅπερ πράττετε ἐπὶ προαγωγῇ τοῦ θέματος τῆς ἑνότητος πάντων τῶν χριστιανῶν, εἴη ἀπὸ Κυρίου εὐλογημένον.

Βατικανόν, 28η Ἰουνίου 1968.

Παῦλος Ρ. Ρ. VI.

3. Τὸ μήνυμα τοῦ Καρδιναλίου Αὐγουστίνου Μπέα.

Γραμματεία διὰ τὴν προαγωγὴν
τῆς ἑνότητος τῶν χριστιανῶν.
Ἀριθ. Ἡμερολ. 3542/68

Πόλις τοῦ Βατικανοῦ, 28η Ἰουνίου 1968

Πρὸς τὸν Πρόεδρον
τῆς Δ´ Γενικῆς Συνελεύσεως
τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν
Εἰς Οὐψάλαν (Σουηδίας)

Κύριε Πρόεδρε,

Κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Ἁγίου Πατρός, ἔχω τὴν μεγάλην τιμὴν καὶ χαράν, ἐν τῇ ἰδιότητί μου ὡς Προέδρου τῆς Γραμματείας διὰ τὴν ἑνότητα τῶν χριστιανῶν, ὅπως γράψω πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἐκφράσω ὑμῖν τὸ ἐνδιαφέρον ἡμῶν διὰ τὸ γεγονὸς τῆς τετάρτης Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, διαβιβάσω ὑμῖν τὰς εὐχὰς ἡμῶν, καὶ διαβεβαιώσω ὑμᾶς περὶ τῶν προσευχῶν τῶν πιστῶν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Γενικὴ αὕτη Συνέλευσις κέκτηται ἀναμφιβόλως μεγάλην σημασίαν, πρωτίστως διὰ τὰς διὰ πληρεξουσίων ἀντιπροσώπων ἐκπροσωπουμένας Ἐκκλησίας - μέλη, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντας τοὺς χριστιανούς, ἀκόμη καὶ διὰ πάντας ἀνθρώπους. Τὸ θέμα ὑμῶν: «Ἰδοὺ

καινὰ ποιῶ πάντα» ἀποτελεῖ εἰς τὰ διάφορα τμήματα ἀντικείμενον τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς μελέτης ὑμῶν, ἵνα ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λόγων τούτων τοῦ Κυρίου καταστήσητε πλέον συγκεκριμένον τὸν τόπον τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον τῆς σήμερον. Μελετᾶτε τὴν ἑνότητα τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν Ἱεραποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν νέαν μορφὴν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ὑπὸ τὴν ἐπίνοιαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς ἀνακαινιστοῦ, καὶ τὴν πρακτικὴν συνεργασίαν πάντων τῶν κατὰ Χριστὸν ὀνομαζομένων.

Τὸ μέλημα ὑμῶν εἶναι τὸ αὐτὸ πάντων τῶν χριστιανῶν, τῶν ἀξίων τοῦ ὀνόματος τούτου. Ἦτο ἐπίσης τὸ μέλημα τῆς Δευτέρας Βατικανῆς Συνόδου, ἥτις ἠθέλησε νὰ θέσῃ τὸ ἀνακαινιστικὸν αὐτῆς ἔργον μετὰ βαθυτέρας αὐθεντικότητος καὶ πληρεστέρας πιστότητος ἔναντι τῆς κλήσεως τοῦ Κυρίου (πρβλ. De Oecumenismo, 6).

Ἡ ἀπὸ ὑμετέρας πλευρᾶς ἐκλογὴ τοῦ θέματος διὰ τὴν Οὐψάλαν διατρανοῖ τὴν ἤδη καὶ κατὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἔβανστον 1954 τὸ πρῶτον ἐκφρασθεῖσαν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἐν ὁμοθύμῳ προσπαθείᾳ ἀσχοληθῆτε μετὰ τῆς ἀνακαινίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν - μελῶν καὶ τῆς ἀπαραιτήτου ἀναζητήσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἠθελημένης ἑνότητος. Ὁ δυναμισμὸς τῆς χριστιανικῆς ἐλπίδος ἐρείδεται πράγματι ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς καρδίας καὶ τῆς ἀνακαινίσεως τῶν θεσμῶν. Χαίρομεν διὰ τὰς σχέσεις, αἵτινες κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνεπτύχθησαν μεταξὺ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας: Ἀνταλλαγὴ ἀντιπροσώπων καὶ συμβούλων εἰς πάσας τὰς εὐκαιρίας, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ παρουσία αὐτῶν δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ κοινὰ συμφέροντα, ἰδίως δὲ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ἐν Νέῳ Δελχί, τῆς Βατικανῆς Συνόδου, καὶ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ἐν Οὐψάλῃ σήμερον. Ὁ αὐξανόμενος ἀριθμὸς τούτων καὶ ἡ ἔντασις τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν καταδεικνύει τὴν εὐτυχῆ ἐξέλιξιν τῶν σχέσεων ἡμῶν. Εἰς τὴν πρώτην θέσιν τῶν κοινῶν ἡμῶν μελημάτων ἔχομεν τοποθετήσει τὴν προσευχὴν διὰ τὴν ἑνότητα τῶν χριστιανῶν, διότι εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι πάντα τὰ λοιπὰ τότε μόνον ἔχουν ἀξίαν τινά, ὅταν ἐξ αὐτῆς λαμβάνουν τὴν ἔμπνευσιν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ δυναμισμοῦ. Ἡ μετοχὴ Καθολικῶν θεολόγων εἰς τὰς ἐργασίας τῆς «Πίστεως καὶ Τάξεως», ὁ συντονισμὸς τῶν προσπαθειῶν ἡμῶν διὰ τὴν προώθησιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν λαῶν,

ἡ ὑπὸ τῆς «Κοινῆς Ὁμάδος Ἐργασίας» πραγματοποιηθεῖσα ἐργασία, ἧς τὰ πορίσματα ἔχουν καταγραφῆ εἰς δύο σπουδαίας ἐκθέσεις, τὸ κείμενον τῶν ὁποίων εὕρηται εἰς χεῖρας πάντων τῶν ἀντιπροσώπων, πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν σημεῖα τῶν καιρῶν, διὰ τῶν ὁποίων τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἐνθαρρύνει, παροτρύνει καὶ ὑποχρεώνει ἡμᾶς, ὅπως πραγματοποιήσωμεν «ea quae pacis sunt».

Ἡ συνεργασία αὕτη διευκολύνεται τὰ μέγιστα σήμερον διὰ τῶν νέων ἐν τῇ Ρωμαιοκαθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, συνεπείᾳ τῆς Βατικανῆς Συνόδου, συσταθέντων ὀργάνων τόσον ἐπὶ τοπικοῦ ἐπιπέδου διὰ τῶν κατὰ τόπους Ἐπισκοπικῶν Συμβουλίων (regionale Bischofskonferenzen), ὅσον καὶ ἐπὶ ἐπιπέδου παγκοσμίου. Τὸ Συμβούλιον τῶν λαϊκῶν, ἡ Ἐπιτροπὴ Justitia et Pax, ὡς καὶ αἱ ἤδη ὑπάρχουσαι Ὀργανώσεις, καθιστοῦν εὐκολωτέραν τὴν συνεργασίαν, ἐφ᾽ ὅσον κινητοποιοῦν ὁλόκληρον τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἔργον τῆς ἑνότητος καὶ τῆς Ἱεραποστολῆς.

Ἔχομεν τὴν σταθερὰν ἐλπίδα, ὅτι ἡ χάρις τῆς ἀδελφικῆς συνεργασίας πάντων τῶν χριστιανῶν θὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς, ὅπως ἀξιοποιήσωμεν τὰς μεγάλας δυνατότητας, αἵτινες εὕρηνται τεθειμέναι ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

Αἱ σκέψεις ὅμως αὗται δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέψουν εἰς ἡμᾶς ὅπως ἀποσύρωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τῶν δυστυχῶς μεταξὺ ἡμῶν ὑφισταμένων σχισμάτων. Ἐξικνοῦνται μέχρι τοῦ ἐνδοτάτου σημείου τῆς πίστεως καὶ τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν ζωῆς. Διὸ καὶ ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη δέον νὰ ἔχῃ τὸν χαρακτῆρα τῆς κοινῆς πρὸ τοῦ Θεοῦ μετανοίας. Τὸ ἐν τῇ μετανοίᾳ ὁμόθυμον δέον νὰ χαρακτηρίζῃ τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἑνότητος ἐν τῇ πληρότητι τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς.

Παραλλήλως πρὸς τὸν θεολογικὸν στοχασμόν, τὴν κοινὴν προσευχήν, τὴν συνεργασίαν διὰ τὴν προώθησιν τῆς εἰρήνης τῶν λαῶν, κέκτηται καὶ τὸ ποιμαντικὸν ἔργον οὐχὶ ἥσσονα σπουδαιότητα: δεικνύει τὴν ὁδὸν καὶ συμβάλλει εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς κινήσεως διὰ τὴν ἑνότητα τῶν χριστιανῶν μέχρι καὶ τῶν τοπικῶν κοινοτήτων. Οἱ εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας κεκλημένοι, καὶ μετ᾽ αὐτῶν σύμπας ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ, πάντες, ποιμένες καὶ λαϊκοὶ συνιστοῦν ἓν σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον πάντες καὶ εἷς ἕκαστος κέκτηνται ἰδιαιτέραν εὐθύνην δι᾽ ἀλλήλους καὶ πρὸ τοῦ Θεοῦ. Δὲν εἶναι

τυχαία ἡ παραίνεσις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἓν ἐστιν καὶ μέλη πολλὰ ἔχει, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος πολλὰ ὄντα ἕν ἐστιν σῶμα, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς» (Α΄ Κορινθ. 12, 12). Ἀλλ' ἑνὶ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. Ἐφεσ. 4, 7). Ὁ Κύριος ἠθέλησεν ὅπως πάντες οἱ ἄνθρωποι τελῶσιν ἀλληλέγγυοι καὶ πάντες τελῶσιν ἐν δράσει. Διὰ τοῦτο ποιμένες καὶ λαϊκοὶ ἔχουν ἕκαστος εὐθύνην τόσον δι' ἀλλήλους, ὅσον καὶ ἀπὸ κοινοῦ πάντες πρὸ τοῦ Θεοῦ. Ἔχομεν ἤδη ἐπ' αὐτοῦ ἓν παράδειγμα εἰς τὰς πρωτοβουλίας, αἵτινες λαμβάνονται πανταχοῦ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν Ἐπισκόπων τόσον ἐπὶ θεολογικοῦ, ὅσον καὶ ἐπὶ ποιμαντικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου.

Εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ἐργασίαν εἴμεθα οἱ πάντες ἀλληλέγγυοι. Ὑπολογίζομεν τόσον τὴν σπουδαιότητα, ὅσον καὶ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀποστολῆς ἡμῶν. Ὁ Κύριος θέλει πράγματι, ὅπως πάντες οἱ χριστιανοὶ συναθροισθοῦν καὶ συνενωθοῦν εἰς τὴν κοινωνίαν μιᾶς καὶ μοναδικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ τοιοῦτον μαρτυρεῖ εἰς ἡμᾶς ἡ Ἁγία Γραφή. Διὸ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς τὴν προσπάθειαν ἡμῶν, μέχρις ὅτου διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑνότητα πάντων τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς πορείας ἡ ἐν Οὐψάλῃ Γενικὴ Συνέλευσις ἀποτελεῖ μίαν νέαν βαθμίδα, πολὺ περισσότερον, ἓν γεγονός. Διαβεβαιοῦμαι ὑμᾶς περὶ τῆς προσευχῆς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν πλήρη ἐπιτυχίαν τῆς ὑπὸ τῆς ὑμετέρας Γενικῆς Συνελεύσεως ἀναληφθείσης ἐργασίας. Εἴθε ὁ Κύριος τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐπιβλέψῃ ἐξ οὐρανοῦ καὶ εὐλογήσῃ τὸ ἔργον ὑμῶν, ἡ δὲ χάρις τοῦ Πνεύματος τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως εἴη μεθ' ὑμῶν, ἵνα ἡ Τετάρτη Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡνωμένη ἐν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἐργασίᾳ, ὑπηρετήσῃ τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ, κύριε Πρόεδρε, ἐκφράζω καὶ αὖθις πρὸς ὑμᾶς τὰ πλέον ἀδελφικὰ αἰσθήματά μου ἐν Χριστῷ, τῷ κοινῷ ἡμῶν Κυρίῳ.

Καρδινάλιος Αὐγουστῖνος Μπέα.

(Συνεχίζεται)

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΥΤΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ROMANO GUARDINI *

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΤΟΥ ΒΑΣΕΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ INITIATION A LA PRIÈRE

Ὑπὸ Ἀρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Κ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΟΥ π. Θ. & Ν.

3. Προσευχὴ κατὰ τὴν τράπεζαν - οἰκογενειακὴ προσευχή. Ὡραῖαι συνήθειαι τοῦ παρελθόντος, πολλὰ ἔχουν νὰ μᾶς διδάξουν καὶ νὰ μᾶς προσφέρουν. Ἂς μὴ τὰς ἐγκαταλείπωμεν. Τίποτε τὸ ἀξιόλογον ἐξ αὐτῶν δὲν μένει σήμερον. Καὶ θὰ πρέπῃ ὁ καθεὶς νὰ τὰς ἀνεύρῃ καὶ νὰ τὰς ἀναζωογονήσῃ. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ προσευχὴ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ. Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐμπόδιον πρέπει νὰ γίνεται μὲ πίστιν καὶ προσοχήν. Παλαιότερον τὸ γεῦμα ἀπετέλει δι' ὅλους τοὺς λαοὺς ἱεροτελεστίαν. Στιγμὴν συγκεντρώσεως ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας. Ἐκεῖ θὰ ἐβλέποντο ὅλοι. Θὰ συνεζήτουν τὰ προβλήματά των. Θὰ τὰ ἐπέλυον. Ἐξ ἄλλου τὸ γεῦμα ὡς ἱερὰ θρησκευτικὴ πρᾶξις, ἐσήμαινε τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ Θεοῦ μεθ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν συνδαιτημόνων, καὶ αὐτῶν μεταξύ των. Ἡ πρὸ τοῦ γεύματος προσευχὴ ἔχει μεγάλην σημασίαν. Κάνοντάς την, εἶναι ὡσὰν νὰ λαμβάνῃς τὴν τροφήν σου ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ.

Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἐὰν ἡ μητέρα προσηύχετο μὲ τὰ παιδιὰ μαζὶ τὸ πρωὶ καὶ τὸ βράδυ [19] καὶ μάλιστα κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ἡ

---

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 341 προηγουμένου τεύχους.

[19] Εἶναι περιττὸν νὰ τονίσῃ κανεὶς τὴν ὡραίαν καὶ ἀνεξίτηλον ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν προξενοῦν εἰς τὰς καρδίας τῶν μικρῶν παιδιῶν παρόμοιαι στιγμαί. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι καθ' ὅλην των τὴν ζωὴν ἀναμιμνήσκονται μετὰ συγκινήσεως τῶν ἱερῶν ἐκείνων στιγμῶν, ὅταν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς εὐλαβοῦς των μητρός, ἐγονάτιζον πρὸ τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῆς πατρικῆς των οἰκίας, διὰ νὰ προσευχηθοῦν πρὸς τὸν Θεόν. Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰς θρησκευτικάς των τώρα πεποιθήσεις, αἱ στιγμαὶ ἐκεῖναι ἐξακολουθοῦν, μὲ τὴν ὑποβλητικήν των ἀνάμνησιν, νὰ ἀσκοῦν μίαν τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ψυχῶν των. Εἰς τὰς ἡμέρας μας ὅμως πόσον σπάνιαι κατήντησαν παρόμοιαι σκηναί. Σήμερον ἡ ἀνατροφὴ καὶ διαπαιδαγώγησις τῶν παιδιῶν ἐπαφίεται εἰς τὰς «παιδαγωγοὺς» ἢ τὰς ὑπηρετρίας, διότι ἡ φυσικὴ τῶν παιδιῶν μήτηρ καὶ τροφός, δὲν ἔχει τὸν καιρὸν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὰ λεπτὰ αὐτὰ ζητήματα. Καὶ ὅμως. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἐπισημαίνει: «Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ τὴν

στιγμὴ αὐτή, παρ' ὅλον τὸν φόρτον τῆς ἡμέρας, νὰ ἀπετέλει στιγμὴν ἀληθοῦς αὐτοσυγκεντρώσεως. Ἀκόμη καλύτερον θὰ ἦτο καὶ προτιμότερον, ἐὰν κατεβάλλετο προσπάθεια ὥστε κατὰ τὴν προσευχὴν αὐτήν, νὰ ἐθίγοντο καὶ ὅλα τὰ γεγονότα τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, αἱ χαραί, αἱ λύπαι. Ἔτσι θὰ παρουσιάζετο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια, ἡ κοινότης τῆς οἰκογενείας μὲ τὰ ζητήματά της. Μετὰ ἀπὸ τὰς μικρὰς αὐτὰς στιγμὰς περισυλλογῆς, θὰ μᾶς ἦτο πολὺ εὔκολον νὰ ἐκτιμήσωμεν τὰ ἀποτελέσματά των.

Δυνατὸν νὰ παρουσιάζωνται ἐξ ἄλλου ἀκόμη ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, καὶ ἄλλαι εὐκαιρίαι διὰ κοινὰς οἰκογενειακὰς προσευχάς. Τοῦτο πολλὰ ὑπόσχεται διὰ τὴν πρόοδον τῆς οἰκογενείας. Περίοδοι λύπης ἢ χαρᾶς, πτωχείας, φροντίδων κλπ. καλὸν θὰ ἦτο νὰ ὡδήγουν εἰς προσευχήν. Ἡ ἀσθένεια ἢ ἡ θεραπεία, ἡ γέννησις, ὁ θάνατος, ὅλα αὐτὰ εἶναι γεγονότα τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς ποὺ ἔχουν τὴν θέσιν των εἰς τὴν προσευχὴν καὶ προσδιορίζουν τὸ περιεχόμενόν της. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς δὲν θὰ πρέπῃ νὰ διστάζωμεν νὰ καταφύγωμεν καὶ εἰς τὴν αὐτοσχέδιον προσευχήν. Ἡ προσευχὴ δὲν πρέπει νὰ ἐκφράζῃ πάντοτε τὰς ἰδίας σκέψεις, οὔτε νὰ ἐκφέρεται μὲ τὰ ἴδια λόγια. Ὅπως τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς κυλοῦν μέσα εἰς τόσην ποικιλίαν, κάλλιστα καὶ οἱ λόγοι τῆς προσευχῆς ἠμποροῦν νὰ μὴ εἶναι μετρημένοι καὶ στερεότυποι. Ὅλα τὰ πολυποίκιλα ζητήματα πρέπει νὰ τὰ παρουσιάζωμεν εἰς τὸν Θεόν. Νὰ ἀφήνωμεν παρὰ τοὺς πόδας Του τὰ προβλήματά μας. Νὰ ζητῶμεν ὅ,τι θέλομεν καὶ νὰ ἀναμένωμεν τὴν ἀπάντησίν Του. Τὸ ἔχομεν ἀντιληφθῆ αὐτό;[20]

οἰκουμένην ἀνατρέπει πᾶσαν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν παίδων». Καὶ παρακατιὼν βροντοφωνεῖ ἐπισείων ἐναντίον τῶν ἀμελῶν τούτων γονέων τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ: «Οἱ τῶν παίδων ἀμελοῦντες κἂν τἄλλα ὦσιν ἐπιεικεῖς καὶ μέτριοι, διὰ ταύτην τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἐσχάτην ὑποστήσονται δίκην». (Ὁμιλία εἰς τὸν Ματθ. Λ΄). Ἡ προσευχὴ ἥτις γίνεται παρούσης ὁλοκλήρου τῆς οἰκογενείας, συνηγμένης ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ συντομώτερον τελεσφορεῖ καὶ τὰ μέγιστα τὰς ψυχὰς ὠφελεῖ.

[20] Εἰς τὴν ἄμετρον χρησιμοποίησιν αὐτοσχεδίων προσευχῶν, περικλείεται καὶ ἕνας κίνδυνος. Ὑπάρχει φόβος νὰ παύσωμεν πλέον νὰ χρησιμοποιῶμεν τὰς προσευχὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν διαρκῶς ἀπευθυνώμεθα πρὸς τὸν Θεὸν μὲ λόγους μόνον τῆς καρδίας μας, θὰ ἔλθῃ στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ αἰσθανώμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰς στερεοτύπους προσευχὰς τῶν Βιβλίων τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ τοιοῦτον ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν μᾶς συνιστᾷ ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ σύστημα, μᾶς ἀποξενώνει ἀπὸ τὰς προσευχὰς ἁγίων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι δι' ἡ-

4. Διάρκεια προσευχῆς - Στάσις κατ' αὐτήν. Μὴ σμονῶμεν ποτὲ ὅτι χρειάζεται πρὸ πάσης προσευχῆς ἡ ἀνάλογος προπαρασκευή. Πάντοτε πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀρκετὸν χρόνον εἰς τὴν διάθεσίν μας διὰ νὰ ἀρχίσωμεν, νὰ ἀναπτύξωμεν τὰ αἰτήματά μας καὶ νὰ τελειώσωμεν ἄνετα. Ὅταν πολὺ ὀλίγον χρόνον διαθέτωμεν εἰς τὴν προσευχήν, τότε τῆς δίδομεν τὴν εἰκόνα μιᾶς λίαν ἀσημάντου ὑποθέσεως. Χάνεται τότε ὁ σεβασμός. Τὰ πάντα ἐκτελοῦνται κατὰ τρόπον μηχανικόν, χωρὶς συνειδητὴν συμμετοχήν. Ὅταν εἴμεθα κουρασμένοι ἂς μὴ ἀφήνωμεν νὰ πληρώσῃ «τὰ σπασμένα» ἡ προσευχή. Ἂς μὴ φειδώμεθα τοῦ χρόνου τῆς προσευχῆς, ὅταν κυριολεκτικῶς τὸν σπαταλῶμεν εἰς περιττὰς ἀσχολίας. Σημασίαν δὲν ἔχει μόνον τὸ νὰ προσευχηθῶμεν, ἀλλὰ καὶ τὸ πῶς θὰ προσευχηθῶμεν. Ἡ βαττολογία δὲν ὠφελεῖ [21].

μᾶς τὰς συνέταξαν καὶ ἡ Ἐκκλησία τὰς ἐνέκρινε πρὸς χρῆσιν μας. Ἂν δὲ θελήσῃ κανεὶς νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τοὺς λόγους τῶν προσευχῶν αὐτῶν, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι περιλαμβάνουν πᾶν αἴτημα σχετιζόμενον μὲ τὴν ἐπὶ γῆς ζωήν μας. Οὐδεμίαν πτυχὴν τοῦ βίου μας ἀφήνουν ἀκάλυπτον οἱ πατέρες, συντάκται τῶν προσευχῶν αὐτῶν. Περὶ τῶν πάντων ἔχουν προνοήσει καὶ διὰ τὰ πάντα μεριμνοῦν. Μὴ γινώμεθα λοιπὸν ἄκοντες καταφρονηταὶ τῶν πατρικῶν μας παραδόσεων. Ἡ παράλληλος χρῆσις καὶ τῶν δύο εἰδῶν, φρονοῦμεν ὅτι εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη.

[21] Ὁ Κύριος παραδίδων τὴν Κυριακὴν λεγομένην προσευχήν, μὲ τὸ σύντομον, πλὴν περιεκτικώτατον περιεχόμενόν της, τοῦτο ἀκριβῶς ἠθέλησε, σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ διδάξῃ, ὅτι «οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν ρημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ νήψει τῆς διανοίας κεῖται τὸ ἀκουσθῆναι». (Χρυσόστομος ἐν P.G.M. 54', 646). Ὑπὲρ τῆς βραχείας ἀλλὰ πυκνῆς εἰς νοήματα προσευχῆς, τάσσεται ὁ μέγας πατὴρ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Τὴν θεωρεῖ ἐπωφελεστέραν. «Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Παῦλος βραχείας καὶ πυκνὰς ποιεῖσθαι τὰς εὐχὰς ἐκέλευσαν ἐξ ὀλίγων διαλειμμάτων. Ἂν μὲν γὰρ εἰς μῆκος ἐκτίνῃ τὸν λόγον, ὀλιγωρήσας πολλάκις, πολλὴν ἔδωκας τὴν ἄδειαν τῷ διαβόλῳ προσελθεῖν καὶ ὑποσκελίσαι καὶ τὴν διάνοιαν ἀπαγαγεῖν τῶν λεγομένων. Ἂν δὲ συνεχεῖς καὶ πυκνὰς ποιῇς τὰς εὐχάς, τὸν καιρὸν ἅπαντα τῇ πυκνότητι διαλαμβάνων, δυνήσῃ σωφρονεῖν εὐκόλως, αὐτάς τε τὰς εὐχὰς μετὰ πολλῆς ποιήσῃ τῆς νήψεως. (P.G.M. 54', 646). Πολλοὶ ἀποστηθίζοντες πλῆθος προσευχῶν, τὰς ἀπαγγέλλουν, ψιτακκιστί, χωρὶς ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία νὰ συμμετέσχῃ εἰς τὴν ἀπαγγελίαν. Οἱ τοιοῦτοι χασμώμενοι πολλάκις, διαποροῦσιν ἐνίοτε, πότε ἤδη ἐτελείωσαν τὴν ἀπαγγελίαν, καὶ διερωτῶνται ἐὰν ὄντως «τὰ εἶπαν ὅλα» ἢ παρέλειψαν τίποτε. Εἶναι προφανὲς ὅτι τῆς τοιαύτης κατὰ τοὺς τύπους γενομένης προσευχῆς, εἶναι προτιμητέα ἡ βραχυτέρα, ἥτις γίνεται ἐν τούτοις μετὰ προσοχῆς καὶ ἐνδιαθέτου συμμετοχῆς εἰς τὰ λεγόμενα. Ἡ ἄλλη καταντᾷ ἁπλοῦς τύπος, ἡ φανατικὴ προσήλωσις πρὸς τὸν ὁποῖον, δὲν συνιστᾷ ἄνθρωπον πνευματικόν. Ὅταν οἱ τύποι ὑπερφαλαγγίζουν

Καὶ ἡ στάσις μας κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς παίζει σημαντικὸν ρόλον. Εἰς τὸ θέμα τοῦτο γίνονται περισσότεραι παραλείψεις. Ἡ στάσις καὶ αἱ χειρονομίαι πηγάζουν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν μας καὶ τὸ στηρίζουν. Δὲν εἶναι λοιπὸν στοιχεῖα ἀδιάφορα. Ἂν δὲν ὑπάρχη λόγος, καλὸν εἶναι νὰ προσευχώμεθα εἰς στάσιν ποὺ νὰ ἐκφράζη τὸν σεβασμόν μας πρὸς τὸν Θεόν. Δὲν προσεύχεται μόνον ἡ ψυχή, ἀλλ' ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος. Δι' αὐτὸ ἡ ἐξωτερική μας στάσις βοηθεῖ τὴν ψυχὴν εἰς τὸ νὰ σεβασθῇ τὸν Θεὸν ἢ νὰ αὐτοσυγκεντρωθῇ. Βεβαίως καὶ ἐδῶ ἰσχύει ὅ,τι προηγουμένως εἴπομεν: ὁ καθεὶς θὰ πρέπη νὰ κρίνη τί ἁρμόζει εἰς τὸν ἑαυτόν του, τί τὸν ἀναπαύει ψυχικῶς καλύτερον, τί τὸν ὠφελεῖ.

Βασικὴ πάντως στάσις προσευχῆς εἶναι ἡ γονυκλινής. Ἀφ' ἑνὸς ἐκφράζει τὸν σεβασμόν μας πρὸς τὸν Κύριον καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐξασφαλίζει τὴν ἐσωτερικήν μας διάθεσιν. Ἂν ὅμως γονατίζωμεν, τότε θὰ πρέπη νὰ γονατίζωμεν καλά, χωρὶς νὰ καθήμεθα πίσω εἰς τὰ πόδια μας. Τὸ γονάτισμα εἶναι μία στάσις ὑποταγῆς καὶ ὄχι ἀνέσεως, τὴν ὁποίαν εἶναι εὔκολον ἐπ' ὀλίγον νὰ τηρήσωμεν.

Ἡ ὀρθία στάσις εἶναι ἐπίσης καλή, καὶ κατάλληλος διὰ τὴν προσευχήν. Εἶναι στάσις ποὺ ἐνέχει τι τὸ ἐλεύθερον καὶ εἰλικρινές. Ἐκφράζει συγχρόνως τὴν σεμνοπρέπειαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν. Πολλάκις δυνατὸν νὰ βοηθήση εἰς τὸ νὰ ὑπερνικήσωμεν τὰς στιγμὰς ἀδυναμίας μας. Ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ἔχωμεν τίποτε νὰ εἴπωμεν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ μόνη ἡ στάσις μας αὐτὴ εἶναι ὡσὰν νὰ τοῦ λέγη: «Ἰδοὺ Κύριε, ἐγὼ ἐνώπιόν Σου». Καὶ ἡ καθιστικὴ κατάστασις εἶναι ἐπιτρεπτή. Ἥσυχη καὶ σοβαρὴ ἐνδείκνυται ἰδίως ὅταν θέλωμεν νὰ παραδοθῶμεν εἰς συλλογισμούς [22].

καὶ καταργοῦν τὴν οὐσίαν, παύουν καὶ αὐτοὶ τότε νὰ ὑπηρετοῦν τὸν σκοπόν των. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ δὲν εἶχεν ἴσως ἄδικον Μοναχός τις ἐξ Ἁγίου Ὄρους ὅταν ὡμολόγει ὅτι λόγῳ τῆς κοπώσεως τῆς ἡμέρας, σπανίως συμμετεῖχε ψυχῇ καὶ καρδίᾳ εἰς τὰς μακροτάτας Ἀκολουθίας τῆς Μονῆς του, παρ' ὅλην τὴν ἀγαθήν του διάθεσιν. Καὶ βεβαίως διὰ τὰς Μονάς μας δὲν γεννᾶται λόγος συντμήσεως, διότι ἐκεῖ τηροῦνται αὐστηρῶς τὰ Τυπικά. Ἀλλὰ οἱ ἐν τῷ κόσμῳ βιοῦντες, δὲν πρέπει οὐδέποτε νὰ λησμονοῦν ὅτι εὐάρεστος εἰς τὸν Θεὸν προσευχὴ εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία πηγάζει ἐκ βαθέων καὶ ὡς θυμίαμα ἀνέρχεται εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Βαττολογίαι, πολυλογίαι, καὶ περιτταὶ ἐκκλήσεις δὲν ἔχουν θέσιν κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς.

22 Ἡ ἐξωτερική μας στάσις ἐν τῇ προσευχῇ ἔχει ἐπὶ πλέον τὴν ἔννοιαν τῆς πειθαρχίας μας εἰς ὅσα τὴν στιγμὴν ἐκείνην λαμβάνουν χώραν. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ κόσμιος ἐνδυμασία κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς παίζει ρόλον, διότι

Ὅλα αὐτὰ εἶναι μέσα, τὰ ὁποῖα σκοπὸν ἔχουν νὰ μᾶς ὁδηγήσουν εἰς τὸ νὰ προσευχώμεθα ὀρθῶς. Ἀφ' ἧς στιγμῆς μία κίνησίς μας ἑνοῦται μὲ κάποιο ὡρισμένον θρησκευτικὸν περιεχόμενον, τότε αὐτὴ παύει νὰ παραμένῃ ἁπλῆ κίνησις. Γίνεται ἱερὸν σημεῖον τὸ ὁποῖον ἐνέχει σπουδαιότητα διὰ τὴν προσευχήν. Ὅταν κατορθώσωμεν ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου νὰ διατηρῶμεν ἐπαφὴν μὲ τὸν Θεόν, τότε ἡ ζωή μας θὰ ἀρωματίζεται ἀπὸ τὴν θείαν παρουσίαν, Ἐκείνου ποὺ πάντοτε εἶναι ἐν μέσῳ τῶν προσευχομένων.

IV. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

1. Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ προσευχῇ. Ἡ προσευχὴ εἶναι ἕνας διάλογος. Μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴν ἐκδηλοῦται εἰς ὅλην της τὴν πληρότητα. Εἰς τὸν διάλογον ὅμως αὐτόν, τὸ ἓν μέρος - ὁ ἄνθρωπος - εἶναι ὁρατόν. Τὸ ἄλλο - ὁ Θεὸς - εἶναι ἀόρατον. Παρὰ ταῦτα, μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν αὐτοῦ τοῦ διαλόγου ἐκδηλοῦται ἡ Παρουσία τοῦ Θεοῦ [23]. Ἀλλ' ἡ παρουσία αὐτὴ εἶναι

ἀποδεικνύεει πόσον σοβαρῶς ἀντιμετωπίζομεν τὸ ὅλον θέμα. Δι' αὐτὸ σφάλλουν ὅσοι προχείρως καὶ ἄνευ καλῶν συνθηκῶν, μὴ συντρέχοντος λόγου σοβαροῦ, προσεύχονται. Καὶ ἄλλοτε ἔχει τεθῆ ἐπὶ τάπητος τὸ θέμα τῆς ἀκροάσεως τῆς Θ. Λειτουργίας ἀπὸ τοῦ Ραδιοφώνου. Τὸ τοιοῦτον, ὡς γνωστόν, ἐθεσπίσθη πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀσθενῶν, τῶν γερόντων καὶ παντὸς ἄλλου κωλυομένου λόγῳ ἡλικίας ἢ ἀσθενείας νὰ μεταβῇ εἰς τὸν Ναόν. Ἀλλὰ ἡ τοιαύτη ἀκρόασις ἔχει γενικευθῆ, καὶ παρατηρεῖται τὸ οἰκτρὸν φαινόμενον, ἡ νοικοκυρὰ νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰς οἰκιακάς της ἐργασίας, ἀκόμη καὶ τὰς πλέον ταπεινωτικάς, καὶ ταυτοχρόνως νὰ ἀκούῃ τὴν Θ. Λειτουργίαν μεταδιδομένην ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου. Ἴσως ἀντιταχθῇ ὅτι σιωπηρῶς προσεύχονται οἱ κατὰ τοιοῦτον τρόπον παρακολουθοῦντες τὴν Θ. Λειτουργίαν, ἀφοῦ ὑπάρχει ἐν χρήσει καὶ ἡ ἐνδιάθετος προσευχή. Ναί, ἀλλὰ ἄλλο αὐτό, καὶ ἄλλο ἡ Θ. Λειτουργία. Ἐδῶ ἔχομεν εἰδικὴν προσευχήν, ἐπισήμως τελουμένην ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ, τῆς ὁποίας τὰ αἰτήματα δὲν ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς λεγομένης Εὐχῆς. Ἐπίσης πολλοὶ ἄλλοι συνηθίζουν εἴτε μὲ τὰς πυξάμας των νὰ προσεύχωνται ἐπιτροχάδην παρὰ τὴν κλίνην, εἴτε καὶ ἐντὸς αὐτῆς εὑρισκόμενοι. Τὸ τοιοῦτον ἐὰν δὲν συντρέχουν σοβαροὶ λόγοι, δὲν ἐνδείκνυται. Ἀποτελεῖ εἰρωνείαν τῆς προσευχῆς καὶ ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας της.

[23] Ἡ ἐμπειρία τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ εἶναι τι τὸ ἄρρητον. Ἁπλῶς βιοῦται, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐκφράζηται διὰ λόγων. Ὅταν κανεὶς φθάσῃ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος, ὥστε νὰ αἰσθάνεται τὸν Θεὸν πλησίον αὐτοῦ, τότε μεταίρεται ἐκ τῶν τῆς γῆς πραγμάτων, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ, κατὰ τὸν Μ. Ἀντώνιον «πληροῦται πάσης ἀγαθῆς εὐνοίας». Τότε ἀξιολογικῶς ὁ μὲν κόσμος τάσσεται πολὺ χαμηλά, ἐνῷ ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀναστροφὴ προσλαμβάνει σημασίαν

ἀνάλογος πρὸς τὴν θέρμην τῆς προσευχῆς, πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς πίστεως, πρὸς τὸ κατὰ πόσον ἡ πραγματικὴ ὕπαρξις (Realité) τοῦ Θεοῦ, ἔχει γίνει μέσα μας συνείδησις.

Βεβαίως ὑπάρχουν στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι παραδίδεται εἰς προσευχήν, αἰσθάνεται ἕνα κενόν. Εἶναι τότε ἡ περίοδος τῆς «πνευματικῆς ξηρασίας» περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλοῦν οἱ πνευματικοὶ πατέρες. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐγκαρτερῇ. Ἴσως εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς ἡ ἐγκαρτέρησις (Perseverance) ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς προσευχῆς, διότι δεικνύει κατὰ τρόπον ἀνάγλυφον ὅτι σοβαρῶς ἀντιμετωπίζομεν τὴν κατάστασιν. Πολλὲς μορφὲς ὑπάρχουν αὐτοῦ τοῦ ἐσωτερικοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Θεοῦ [24].

κεφαλαιώδη διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, εἶχον ἐμπειρικὴν γνῶσιν τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Βρίθουν τὰ πατερικὰ βιβλία, ἀπὸ διηγήσεις σχετικάς, εἰς τὰς ὁποίας φέρονται ὑπὸ τὴν τοιαύτ..ν τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ σκιὰν οἱ ἅγιοι, ἄλλοτε μὲν ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐγκοσμίων, ἄλλοτε λησμονοῦντες νὰ ἱκανοποιήσουν καὶ βασικὰς ὑλικὰς αὐτῶν ἀνάγκας, ἄλλοτε προσκαρτεροῦντες ἐν τῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνεχεῖ ἐπικοινωνίᾳ ἐπὶ πολύ, καὶ ἄλλοτε παραπονούμενοι ὅτι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἀπολαύσουν τὸν Θεόν, καίτοι ἐν ἐκστάσει καὶ ἐπὶ πολὺ εὑρίσκοντο μετ' Αὐτοῦ συνδεδεμένοι. Εἰς τὸν βίον τοῦ Ὁσίου Νεκταρίου Αἰγίνης μνημονεύεται τοιοῦτον φαινόμενον, καθ' ὃ ὁ ἅγιος παρεπονέθη πρὸς τὴν διακόψασαν αὐτὸν ἐν ὥρᾳ προσευχῆς ἀδελφὴν μοναχήν, ὅτι τοῦ ἐστέρησε διὰ τῆς διακοπῆς μεγάλην χαρὰν καὶ εὐτυχίαν. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσυεχῆς, ἦτο ἐκείνη ποὺ ἔκαμνε τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ νὰ λησμονῶνται ἐν τῇ προσευχῇ ἀφιερώνοντες εἰς αὐτὴν 3, 4, 5 ἢ καὶ περισσοτέρας ὥρας τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νυκτός. (Βλ. Δύναμις διὰ τῆς Προσευχῆς E. Bonds. Ἔκδοσις «Ἀστέρος» σ. 97. ἐπ. ἔνθα παρατίθενται ὀνομαστὶ παραδείγματα ἀνθρώπων προσευχομένων ἐπὶ μακρόν). Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς γῆς ἀκόμη αὐτῆς νὰ προγεύεται τοῦ Παραδείσου καὶ νὰ ζῇ εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τῶν ἠλεημένων παρὰ Θεοῦ ἐκλεκτῶν πνευμάτων. Ὁ Berthier εἰς τὸ ἔργον του L' etat religieux σ. 298 γράφει σχετικῶς ὅτι «τὸ νὰ ζῇ τις ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Θεοῦ, σημαίνει νὰ προγεύεται τὸν Παράδεισον».

[24] Εἶναι ἀληθὲς ὅτι δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὸν χῶρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς αἱ στιγμαὶ τῆς πνευματικῆς ξηρότητος, κατὰ τὰς ὁποίας αἰσθανόμεθα ἀποτόμως ἓν κενὸν καὶ μίαν ἀθυμίαν καὶ ἀτονίαν ψυχικήν. Αἱ ἀπότομοι μεταπτώσεις ἀπὸ τῆς μιᾶς καταστάσεως εἰς τὴν ἄλλην πολλάκις ἀπησχόλησαν τοὺς πατέρας, οἱ ὁποῖοι πολλὰς παρέχουν εἰς τοὺς πνευματικοὺς ἀγωνιστὰς τὰς περὶ αὐτῆς πληροφορίας. Ὁ Ὅσιος Ἰσαὰκ ὁ Σῦρος, ἀποδίδει τοῦτο εἰς τὴν ἐκ τῶν παθῶν ὄχλησιν ἡ ὁποία προσγίνεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, εὐθὺς ὡς ἀποφασίσῃ νὰ ζήσῃ εὐαρέστως καὶ θεοφιλῶς. «Ἐὰν δὲ ὅταν εἰσέλθῃς ἐν ταῖς ἡμέραις αὐ-

Κατ' ἀρχὴν ὑπάρχει ἡ περίπτωσις τοῦ κενοῦ ἐκείνου ποὺ δημιουργεῖται φυσικὰ ἀπὸ κάποιαν ἀπουσίαν. Ἔπειτα ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἰδιαίτερος τρόπος παρουσίας. Δύσκολα διακρίνονται αἱ δύο αὗται περιπτώσεις. Ὑπάρχουν στιγμαὶ ποὺ ὄντως ὁ Θεὸς μᾶς φαίνεται ὅτι ἀπουσιάζει εἰς σημεῖον ποὺ νὰ φθάνωμεν εἰς τὴν ἀπόγνωσιν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία δοκιμασία τῆς πίστεώς μας. Δι' αὐτὸ ὅλα αὐτὰ τὰ κενὰ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν βαθμὸν τῆς πίστεώς μας. Ὁ πιστὸς γνωρίζει, ὅτι κατὰ ἰδιαίτερον τρόπον εἶναι παρὼν δι' αὐτὸν ὁ Θεός. Ἔτσι ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν καὶ τὸ ποσοστὸν τῆς πίστεώς μας πληροῦνται τὰ κενά. Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον ἰδέα, εἶναι καὶ πραγματικότης. Πνευματικότης ποὺ ἐκδηλοῦται κατὰ πολλοὺς τρόπους, ζωηρὰ ἢ ἀσθενικά, μὲ δύναμιν ποὺ κατακλύζει τὸν ἄνθρωπον, ὅλον του τὸ εἶναι, ἢ ἁπαλὰ ὡσὰν λεπτὴ αὔρα. Ὁ Θεὸς εἰς ὅποιον Τὸν ἀναμένει, μίαν ἡμέραν θὰ φανερωθῇ. Ἡ δὲ προσευχὴ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν χῶρος ὅπου ἐκδηλοῦται ἡ θεία

ταῖς — λέγει οὐχ εὑρίσκῃς εἰρήνην ἐκ τῆς ὀχλήσεως τῶν παθῶν, μὴ θαυμάσῃς. Ἐὰν γὰρ ὁ κόλπος τοῦ κόσμου, διαδραμουσῶν ἐξ αὐτοῦ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, μετὰ ὥραν μακρὰν ἐν θερμότητι διατελῇ καὶ ἡ ὀσμὴ πάλιν τῶν φαρμάκων, καὶ ὁ καπνὸς τοῦ μύρου, ὁ ἐκχεόμενος ἐν τῷ ἀέρι, ὥραν μακρὰν διαμένει πρὸ τοῦ διασκεδασθῆναι, καὶ ἀφανισθῆναι, πόσῳ μᾶλλον τὰ πάθη, τὰ ὡς δίκην κυνῶν εἰωθότων ἐν μακέλλῳ λεῖξαι τὸ αἷμα, ἡνίκα ἐκλυθείη τῆς ὕλης τοῦ ἔθους αὐτῶν, ἵστανται πρὸ τῶν θυρῶν ὑλακτοῦντα, ἕως ἂν διασκεδασθῇ ἡ δύναμις τῆς προτέρας αὐτῶν συνηθείας;» (Ἰσαάκ, τὰ εὑρεθέντα ἀσκητικά. Ἀθῆναι 1895 σ. 48 - 49). Εἶναι αἱ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς ἀποσύρει πρὸς στιγμὴν τὴν θείαν Χάριν Του, ὁπότε ὁ ἄνθρωπας ζῶν πρὸς ὀλίγον ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ, αἰσθάνεται τὸν ἑαυτόν του μετεωριζόμενον ἐν τῷ κενῷ. Εἰς μίαν παρομοίαν κατάστασιν ὅταν εὑρεθῇ ὁ ἄνθρωπος, ὀφείλει νὰ ὑπομείνῃ τὴν δοκιμασίαν καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν τάξιν ὅλας του τὰς δυνάμεις. Πολλάκις ἔχομεν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἰς τίποτε δὲν πταίομεν ἡμεῖς. Ἐὰν ὅμως ἀνακρίνωμεν αὐστηρῶς τὸν ἑαυτόν μας, ἀσφαλῶς θὰ τὸν συλλάβωμεν ἔνοχον ἔστω εἰς μικρὰ παραπτώματα τὰ ὁποῖα ἐκδιώκουν τὴν Χάριν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κεμπήσιος Θωμᾶς ἀναφερόμενος εἰς τοῦτο ὁμολογεῖ ὅτι ἐξερχόμενός τις ἐκ τοῦ δωματίου του, ἐπιστρέφει ἐκεῖ ὀλιγώτερον πνευματικὸς ἀπὸ ὅ,τι ἦτο ὅταν ἐξήρχετο. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγῃ τῆς προσοχῆς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Θεία Χάρις ὁμοιάζει πρὸς αὔραν λεπτήν, ἡ ὁποία εἰς τὸ παραμικρὸν ρεῦμα τοῦ ἀνέμου τῆς ἀμελείας ἢ ραθυμίας, ἀποδιώκεται καὶ παραχωρεῖ τὴν θέσιν της εἰς τὸ κενόν. Τὸ κενὸν τοῦτο ἐπίσης δημιουργεῖται καὶ ὁσάκις λογισμοὶ ὑπερηφανείας κυριεύουν τὸ ἐσωτερικόν μας, ὅπως καὶ ὅταν ὑπὸ τὸ κράτος μιᾶς αὐτοπεποιθήσεως, συνηθίζομεν νὰ στηριζώμεθα περισσότερον εἰς τὸν ἑαυτόν μας καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὸν Θεὸν ἢ τὸν πνευματικόν μας.

αὕτη παρουσία. Χωρὶς ὅμως νὰ παραβλέψωμεν τὴν ἀρχὴν ταύτην, ὀφείλομεν νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ προσευχὴ θὰ πρέπη νὰ μείνη ἀνεξάρτητος αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας. Εἴτε αἰσθανόμεθα αὐτὴν τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ, εἴτε ὄχι, ὀφείλομεν νὰ προσευχώμεθα μὲ ὑπομονὴν καὶ ἐγκαρτέρησιν στηριζόμενοι εἰς τὴν ἀπόλυτον πίστιν [25].

2. Ἡ ἁγιότης τοῦ Θεοῦ, στοιχεῖον διευκολῦνον τὴν προσευχήν. Ἓν ἐπὶ πλέον στοιχεῖον τὸ ὁποῖον καθιστᾷ δυνατὸν τὸν διάλογον ἐν τῇ προσευχῇ, εἶναι ἡ ἁγιότης τοῦ Θεοῦ. Πολλάκις γίνεται περὶ αὐτῆς λόγος [26]. Ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώ-

[25] Ἐνέχει ἀσφαλῶς τὸ στοιχεῖον τῆς ἐκπειράσεως Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνασχόλησίς μας μὲ τὸ θέμα τῆς προσευχῆς μὲ τὴν ὑστερόβουλον διάθεσιν νὰ λάβωμεν πεῖραν τῆς παρουσίας Του. Τοῦτο σημαίνει ὅτι προσευχόμεθα προκειμένου νὰ αἰσθανθῶμεν τὸν Θεὸν πλησίον μας. Ἐὰν δὲ τοῦτο παρ' ἐλπίδα δὲν συμβῇ, περιπίπτομεν εἰς ἀπογοήτευσιν καὶ πνευματικὸν μαρασμόν. Δὲν θὰ πρέπη ὅμως νὰ ἐξαρτῶμεν τὴν ἀκεραιότητα καὶ ἀποτελεσματικότητα τῆς προσευχῆς μας, ἀπὸ τὰς κινήσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ μας, αἱ ὁποῖαι πολλάκις συνυφαίνονται μὲ τὰ ὑποκειμενικά μας κριτήρια περὶ τῶν διαφόρων θεμάτων. Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται ὅταν Ἐκεῖνος εὐδοκήσῃ, καὶ ὄχι ὅταν ἡμεῖς οἱονεὶ ἀναγκάζοντες Αὐτόν, διὰ τῆς φορτικῆς ἐνασχολήσεώς μας μὲ τὴν προσευχήν. Δὲν συνεργεῖ ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἱκανοποίησιν μιᾶς νοσηρᾶς περιεργείας, ποὺ κατακλύζει μόνη αὐτὴ τὸ εἶναι μας καὶ μᾶς ὠθεῖ εἰς τὴν μετ' Αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν. Ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ θὰ ἔλθῃ ὡς ἀμοιβὴ τοῦ πνευματικοῦ μας ἀγῶνος, ὡς ἐμπειρία τοῦ ψυχικοῦ μας κόσμου, καὶ θὰ ἀναπτυχθῇ ἰδιαίτερα μέσα εἰς τὸν χῶρον τῆς προσευχῆς ἡ ὁποία προδίδει τὸν βαθμὸν τῆς ἀγάπης μας πρὸς τὸν Θεόν. Ἑπομένως, ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν τοῦτον θὰ πρέπη νὰ ἀπασχολῶμεν τὸν Θεόν, καὶ ὄχι ἀναλόγως πρὸς τὸ ποσοστὸν τῆς περιεργείας μας πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς παρουσίας Του. Ἐὰν ἐκκινήσωμεν ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἀφετηρίαν τότε εἶναι προφανεῖς οἱ κίνδυνοι οἱ ὁποῖοι μᾶς ἀναμένουν εἰς τὴν ἐνδεχομένην περίπτωσιν τῆς διαψεύσεως τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν προσδοκιῶν μας. Εἶναι προτιμότερον νὰ λαμβάνωμεν ὡς δωρεὰν τὴν θείαν παρουσίαν παρὰ ὡς ἀντίκρυσμα ὑστεροβούλου ἐνεργείας μας.

[26] Περὶ τῆς ἁγιότητος τοῦ Θεοῦ γίνεται πολὺς λόγος ἐν τῇ Ἁγ. Γραφῇ. Εἰς τὴν Π.Δ. ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς συνιστᾶται ὡς Θεὸς ἅγιος. «Ὅτι ἅγιος ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν» (Λευϊτ. 20,7). Ὁ ὕμνος τῶν Χερουβεὶμ ὁμολογεῖ τὴν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Θεοτόκος Μαρία, κατὰ τὴν ἐπίσημον στιγμὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, περὶ τῆς ἁγιότητος τοῦ Θεοῦ ποιεῖται λόγον, ὅταν ἀναφωνεῖ ὅτι «Ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ Δυνατὸς καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ». Τί δὲ ἄλλο κάμνομεν καθ' ἑκάστην ἡμεῖς, ὅταν ἀπαγγέλλωμεν τὸν Τρισάγιον ὕμνον, εἰ μὴ νὰ ἀνομολογῶμεν τὴν τοιαύτην τοῦ Θεοῦ ἁγιότητα καὶ ἀγαθότητα; Οἱ πατέρες μάλιστα τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τὴν ἁγιότητα ταύτην, πολλάκις ἀσχολοῦνται, διατυποῦντες τὴν γνώμην ὅτι «φύσει ἅγιος ὢν ὁ Θεὸς» δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐκ μέρους ἡμῶν ἀναγνωρίσεως τῆς τοιαύτης Αὐτοῦ ἁγιότητος.

δη χαρακτῆρα τοῦ Θεοῦ. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, εἶναι δύσκολον διὰ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐκφράση αὐτὸ τὸ στοιχεῖον μὲ λόγους. Τὸ μόνον ποὺ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ εἶναι νὰ τὸ ἀτενίσῃ καὶ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς αὐτό. Νὰ τὸ αἰσθανθῇ. Κάτι παρόμοιον συμβαίνει καὶ μὲ τὸ στοιχεῖον «φῶς». Τὸ βλέπομεν, τὸ αἰσθανόμεθα, τὸ ἀπολαμβάνομεν. Δὲν μᾶς εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ τὸ προσδιορίσωμεν ἀκριβῶς μὲ λόγους. Γνωρίζομεν πῶς παράγεται, εἰς ποίους νόμους ὑπακούει. κλπ. Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν. Εἰς ὅποιον δὲ θέλει νὰ μάθη περὶ αὐτοῦ, δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ συμβουλεύσωμεν: «ἄνοιξε τὰ μάτια σου καὶ κύτταξε». Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ. Ἡ δυσκολία ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀποτελεῖ αὕτη τὸν πρῶτον καὶ οὐσιώδη χαρακτῆρα τοῦ Θεοῦ ποὺ Τὸν κάμνει νὰ διαφέρῃ ἀπὸ κάθε τι ἄλλο. Καὶ εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει, ὡς ἐκ τούτου, σημεῖον συγκρίσεως. Δὲν ἔχομεν πεῖραν οὐδενὸς πράγματος μὲ τὸ ὁποῖον θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ τὴν ἀναγνωρίσωμεν.

Ἁγιότης Θεοῦ σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Ἁγνός, χωρὶς τὴν παραμικρὰν κηλῖδα, ὅτι εἶναι Ἀγαθός. Ἀφ' ὅτου δὲ ὁ ἄνθρωπος πλησιάσῃ τὸν Θεόν, ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ αὐτὴν τὴν ἁγιότητα. Αὐτὴ τοῦ δίδει τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς. Διότι τοῦτο εἶναι βέβαιον ὅτι δηλ. χάρις εἰς τὴν ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ, εἶναι δυνατὴ ἡ προσευχή. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἦτο μόνον Παντοδύναμος, Δίκαιος, Ἀπόλυτος, Ἄπειρος, τότε θὰ Τὸν ἐθαυμάζαμε, θὰ τὸν εὐγνωμονούσαμεν, θὰ Τὸν ἐφοβούμεθα. Δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν ὅμως νὰ προσευχηθῶμεν εἰς Αὐτόν. Μόνον ἡ Ἁγιότης Του δίδει εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἰδιότητας τοῦ Θεοῦ, τὸν χαρακτῆρα ἑνὸς Μυστηρίου χάριν τοῦ ὁποίου ἡ προσευχὴ εἶναι δυνατή.

Ἀπὸ τὴν συνειδητοποίησιν τώρα αὐτῆς τῆς ἁγιότητος, πηγάζουν δύο κινήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ μας:

Τὸ πρῶτον εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατανοεῖ πλέον ὅτι ἡ ἁμαρτία δὲν ἀντιβαίνει ἁπλῶς πρὸς τὸν Θεόν, δὲν εἶναι μόνον ἀνήθικος, ἀλλ' εἶναι καὶ ἄρνησις τῆς ἁγιότητός του. Μία δηλ. συναίσθησις τοῦ μεγέθους τῆς παραβάσεως: «Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον», ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὁμολογίαν, τὴν συντριβὴν καὶ τὴν μεταμέλειαν. Αὐτὰ ὅμως τὰ αἰσθήματα ὁδηγοῦν - πρέπει νὰ ὁδηγοῦν - εἰς ἕνα ἀγῶνα πνευματικὸν καὶ νὰ ἐμπνέουν τὴν θέλησιν πρὸς μίαν πνευματικὴν ἀναγέννησιν.

Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ συνείδησις ὅτι χωρὶς τὸν Θεόν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραμείνωμεν [27]. Τὸ πρῶτον ἐξέφρασεν ὁ Ἀπ. Πέτρος ὅ-

---

[27] Μία ἀπὸ τὰς βασικὰς ἐπιπτώσεις τῆς πίστεως, εἶναι καὶ ἡ συνειδητοποίησις τῆς ἀνάγκης τῆς συνεχοῦς παρουσίας καὶ τοῦ διαρκοῦς συνδέσμου τῆς

ταν ἔλεγεν: «Ἔξελθε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς εἰμὶ Κύριε» (Λουκ. δ' 8). Τὸ δὲ δεύτερον ὅταν ὁ ἴδιος πάλιν ἔλεγε «Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;». (Ἰωάν. στ', 68 - 69). Ἡ ἁγιότης τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ ἀφ' ἑνὸς συντρίβει τὸν ἄνθρωπον, ἀφ' ἑτέρου τὸν ὠθεῖ νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀληθῆ ταπείνωσιν.

Οἱ τρόποι ὅμως αὐτοὶ τῶν κινήσεων τῆς καρδίας ἀποτελοῦν προσευχήν, συνισταμένην εἰς μίαν προσπάθειαν ἀναζητήσεως τοῦ Θεοῦ. Διότι ἡ προσευχὴ εἶναι ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Ἁγιότητα τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' αὐτὸ θὰ γίνῃ μόνον ἂν ὁ Θεὸς προσεγγίσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἂν θελήσῃ νὰ συνδεθῇ μαζί του, νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ ἑαυτόν. Νὰ εἴπῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶχεν εἴπει ἐν Λευ. 26, 12: «Καὶ ἔσομαι ὑμῶν Θεός». Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὀνομάζει «ἱκανὴν τοῦ Θεοῦ» δηλ. ἱκανὴν νὰ συλλάβῃ τὸν Θεὸν καὶ μόνον Αὐτόν. Παρὰ ταῦτα εἰς τὸ πρῶτον κίνημα τοῦ ἐσωτερικοῦ του, πολὺ συχνὰ ἀντιδρᾷ ὁ ἄνθρωπος. Καὶ ὑπάρχουν ἄλλοι τρόποι νὰ ἀποφύγῃ αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐνοχῆς του. Ὁ πλέον χονδροειδὴς εἶναι ὅταν ὁ ἄνθρωπος δὲν βλέπει τὴν ἁμαρτίαν του διότι δὲν θέλει νὰ τὴν ἴδῃ. Δὲν ἀντιμετωπίζει μὲ θάρρος καὶ εἰλικρίνειαν τὴν περίστασιν. Μία ἄλλη μέθοδος συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ἀναγνωρίζει μὲν τὴν πτῶσιν, δὲν ὑποφέρει ὅμως τὴν ἀλήθειαν. Ὁ ἐγωϊσμός του δὲν ἀνέχεται νὰ συλληφθῇ ἁμαρτάνων. Ἔτσι τοποθετεῖ μόνος του τὸν ἑαυτόν του μακρὰν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλη μέθοδος εἶναι ἡ ἀποθάρρυνσις. Βλέπων πόσον βαθειὲς εἶναι οἱ ρί-

---

ψυχῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ὁ ζῶν πνευματικῶς, ἔχει πλέον ἀντιληφθῆ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτι δηλ. «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδὲν» δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῆν φιλολογικὴν ἔκφρασιν, ἀλλὰ ἐκδήλωσιν ζώσης πίστεως. Τὴν ἰδίαν βασικὴν ἀρχήν, εὑρίσκομεν ἄριστα διατυπουμένην ἐν τῇ Π.Δ. ἔνθα ὁ Προφήτης Ἡσαΐας διακηρύσσει τὸ ἀθάνατον ἐκεῖνο ἀξίωμά του πρὸς τὸν περίτρομον ἐκ τοῦ φόβου ἐπελεύσεως τῶν πολεμίων βασιλέα Ἄχαζ: «Ἐὰν δὲν πιστεύσητε δὲν δύνασθε νὰ παραμείνητε» (Ἡσ. 7, 9). Ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν δημιουργεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ αἴσθημα τῆς ἀσφαλείας, καὶ ἀνορθώνει ἐντός του ὅλας τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εὑρίσκουν ἐν τῷ Θεῷ τὴν πληρεστέραν καὶ πλέον καρποφόρον ἐκδήλωσιν καὶ δραστηριότητά των. Τὴν ἰδίαν δὲ ἀρχὴν καὶ ἀλλαχοῦ ἐκφράζων ὁ αὐτὸς λέγει: «Ὅστις πιστεύει εἰς ἐμὲ δὲν θὰ καταισχυνθῇ» (Ἡσ. 28, 16). Διὰ τῶν λόγων τούτων ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας, τονίζει τὴν ἀνάγκην τῆς προσκολλήσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ὡς εἴς τινα ζωτικὴν δύναμιν, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ὁσονδήποτε καὶ ἂν κοπιάσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. (Πρβλ. Β. Βέλλα, Θρησκευτικαὶ προσωπικότητες τῆς Π. Δ. Τόμος Α' σ. 200 ἑπ.).

ζες τοῦ κακοῦ μέσα του, ὁ ἄνθρωπος ὁ χωρὶς θέλησιν, παραιτεῖται ἀπὸ κάθε προσπάθειαν βελτιώσεως.

Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτά, ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος θὰ προσευχηθῇ, θὰ ἐκφράσῃ κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὸ περιεχόμενον τῆς ψυχῆς του. Οὕτω πως γινομένη ἡ προσευχή, ἀποβαίνει ἀ γ ά π η. Τὸ νὰ ὑποχωρῇ τις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἐνοχῆς του. Τὸ νὰ τείνῃ τις πρὸς Αὐτὸν τὴν χεῖρα ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς κοινωνίας, ἰδοὺ δύο στοιχεῖα τὰ ὁποῖα περιέχονται εἰς κάθε σοβαρὰν προσευχήν [28].

3. Ὁ Θ ε ὸ ς ε ἶ ν α ι Μ έ γ α ς. Ἡ μεγαλωσύνη τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ ἓν ἀκόμη χαρακτηριστικὸν τῆς Παρουσίας Του. Ἡ Ἁγ. Γραφὴ προκειμένου νὰ αἰσθητοποιήσῃ αὐτήν, ἐξαίρει τὴν δύναμιν τοῦ ὁρατοῦ κόσμου, καὶ ἐν συνεχείᾳ συμπεραίνει ὅτι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ταῦτα πάντα εἰς οὐδὲν ἰσχύουν. Κάθε φάσις τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου προέρχεται ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ Εἷς καὶ τὸ Πᾶν. Αὐτὴ τώρα ἡ Θεία Μεγαλωσύνη εἶναι ἐλευθέρα. Ὅταν ὅμως προσκρούσῃ εἰς τὴν ἀντίθετον θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, τότε τὴν ἀντιλαμβανόμεθα, ὡς «ὀργὴν Θεοῦ» μὲ τὸ φυσικὸν κακὸν καὶ τὰς ὀλεθρίας συνεπείας του.

Ἡ ἀληθὴς ὅμως ἀποκάλυψις τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ Θείας Προνοίας. Ἡ ἄκρα καὶ ἀσύλληπτος παγγνωσία, ἡ ὄντως Σοφία, μεταβάλλεται εἰς καθαρὰν ἀγάπην, καὶ ὁ Μέγας Θεὸς γίνεται Πατήρ. Ἐνῷ ἡμεῖς εἴμεθα πεπερασμένοι καὶ ἔχομεν δυνατότητας περιωρισμένας, ὁ Θεὸς εἶναι ἀπεριόριστος. Δύναται τὸ πᾶν. Κάθε δημιούργημά Του, ἀποτελεῖ ἀντανάκλασιν τῆς δόξης Του. Ἔτσι παντοῦ βεβαιοῦται ἡ Παρουσία Του ὡς ἀγάπη, θερμότης καὶ τρυφερότης.

(Συνεχίζεται)

---

[28] Εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ἡ ἔννοια τῆς Μεγαλειότητος τοῦ Θεοῦ, ἐνῷ θὰ ἔπρεπε φυσικῶς, νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν ποταπὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀντιθέτως θεωρεῖται ἐδῶ, ὅτι ἀποτελεῖ καὶ αὕτη ἓν στοιχεῖον τὸ ὁποῖον διευκολύνει τὴν προσευχήν. Καὶ ὅμως. Ὁσονδήποτε Μέγας καὶ ἂν παρίσταται εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, δὲν παύει ταυτοχρόνως νὰ εἶναι δι' ὅλους μας ὁ Π α τ ή ρ. Καὶ ὅπως τὸ ὑψηλὸν καὶ μέγα ἀξίωμα τοῦ πατρός, δίδει πρόσθετον χαρὰν καὶ ἱκανοποίησιν εἰς τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον παραμερίζον τοὺς τύπους τοῦ πρωτοκόλλου, αἰσθάνεται ὡς ἰδικήν του τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν ὁ πατήρ του κατέχει, κατὰ παρόμοιον λόγον, ἡ μεγαλειότητς τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται διατηροῦμεν μετ' Αὐτοῦ στενοτάτους δεσμούς, μετατρέπεται εἰς πηγὴν εὐφροσύνης, ἀσφαλείας καὶ ἐν Κυρίῳ ἐγκαυχήσεως, διότι ἀποτελεῖ αὕτη γνώρισμα ὄχι ἑνὸς ξένου καὶ αὐστηροῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς ἑνὸς ἑκάστου ἐξ ἡμῶν.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΙΚΟΥ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ *

(Πρὸς ἀφύπνισιν πνεύματος ἱεραποστολικῆς διακονίας)

Ὑπὸ ΚΩΝΣΤ. ΙΩ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΗ
Θεολόγου καθηγητοῦ

1. ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΣ ΚΙΝΗΤΡΟΝ ΑΦΥΠΝΙΣΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

(ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ)

α) Φραγμὸς εἰς τὸν θεολογικὸν σχολαστικισμόν.

Ἡ Χρυσοστομική, ὡς καὶ ἡ γνησία καὶ καρποφόρος θεολογικὴ δημιουργία τῆς πατερικῆς σκέψεως, εἶναι κηρυγματικὴ καὶ οὐχὶ θεωρητική, σχολαστική. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν γνησίαν βίωσιν ὑπὸ τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἢ τῆς Heilsgeschichte, ἡ ὁποία ὑπὸ τὸ τοῦ Κυρίου, «εἰ φιλεῖς με», Πέτρε, «ποίμαινε τὰ πρόβατά μου»[1], ὡδήγει αὐτοὺς ἐντόνως καὶ ἀσιγήτως πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ «ἀπολωλότος προβάτου» καὶ πρὸς συνάντησιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς γενικώτερον. Διότι καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ Heilsgeschichte, ἡ ἱστορία δηλ. τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, ἦτο μία τοιαύτη συνάντησις. Τοῦτο τοὺς ἔκαμνε περισσότερον ἱεροκήρυκας καὶ ποιμένας καὶ ὀλιγώτερον θεωρητικοὺς ἢ σχολαστικοὺς ἢ συστηματικοὺς θεολόγους.

Ἐν τούτοις ὅμως προϋποθέτει τὸ κήρυγμα καὶ ἡ ποίμανσίς των καὶ θεωρίαν καὶ ἐπιστήμην καὶ σύστημα. Διότι οἱ μεγάλοι Πατέρες κατέχουν τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διαφορά των συνίσταται, ὅτι καὶ τοῦτο τὸ παρέχουν κηρυγματικῶς· δηλ. τὸ χωνεύουν, τὸ βασανίζουν, τὸ οἰκοδομοῦν, τὸ προσφέρουν ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ κηρύγματος, τῆς περὶ τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυρίας των πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ὃν ἀναζητοῦν οὕτω καὶ προσκαλοῦν εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ[2].

---

* Τὸ παρὸν μελέτημα ἀποτελεῖ ἐκπλήρωσιν ὑποχρεώσεώς μου ὡς φοιτητοῦ τοῦ τμήματος Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν τῆς Θεολ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Θεσ)νίκης εἰς τοὺς σχετικοὺς πρὸς αὐτὸ κλάδους.

[1] Ἰω. 21, 15 ἑξ.

[2] Πρβλ. Βασ. Ἰωαννίδου, Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Κ. Διαθήκης, 1955.

Οὕτω δὲ ἐκδηλοῦν καὶ τὴν «Κυριότητα τοῦ Χριστοῦ» ἐπ' αὐτῶν [3]. Τὰ θεωρητικὰ καὶ συστηματικὰ προβλήματα προβάλλονται εὐλόγως καὶ εἰς αὐτούς, ἀλλὰ ἡ ἐπίλυσίς των ἀποθησαυρίζεται εἰς τὴν πεῖραν των, ἡ ὁποία τὰ ἐμφανίζει οὕτω λελυμένα ἐμπειρικῶς εἰς τὴν πρᾶξιν. Διὰ τοῦτο τὰ κηρύγματά των, αἱ ὁμιλίαι των, οἱ λόγοι των προϋποθέτουν μίαν θεωρίαν, τὴν ὁποίαν ὅμως - ἐκτὸς ἐλαχίστων περιπτώσεων τοῦ Αὐγουστίνου, Χρυσοστόμου, Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Γρηγορίου Νύσσης - δὲν ἔγραψαν ποτέ, ἀλλ' ἁπλῶς τὴν ἐνεσάρκωσαν καὶ τὴν ἐξωοποίησαν εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ τὴν ἐνεφάνισαν κατὰ τὸν εὐαγγελισμόν των τοῦτον σποραδικῶς εἰς τὰ κηρύγματά των, παρεμβαλλομένην ὡς θεωρητικὰ σχόλια. Ἑνὶ λόγῳ ἡ καθαρὰ θεωρία ἀπετέλει δι' αὐτοὺς ἐξαίρεσιν.

Ὁ κηρυκτικός των οὗτος πόθος καὶ ἡ εὐαγγελίζουσα ἐμμονή των, χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀποτελεῖ τὴν προσγείωσιν καὶ τὴν θείαν δόξαν τῆς πατερικῆς σκέψεως, ἥτις ὑπ' αὐτό της τὸ στοιχεῖον δέον νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν σύγχρονον θεολογικὴν σκέψιν. Μιμηταὶ τῶν Πατέρων θὰ γίνωμεν συνεπῶς, ὅταν, σὺν τοῖς ἄλλοις, θὰ θεολογήσωμεν κηρύττοντες. Τὸ «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» [4] καὶ τὸ «πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει»[5], παραμένουν πάντοτε ἡ οὐσιαστικὴ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητάς Του ὅλων τῶν αἰώνων. Τοῦτο δὲ ὡς γνώμων δέον νὰ κινῇ καὶ τὴν θεολογικὴν σκέψιν. Διότι διακινδυνεύομεν νὰ διακονῶμεν μίαν θεολογικὴν θεωρίαν ὡς σκοπὸν καὶ οὐχὶ διὰ νὰ ζητηθῇ λ.χ. «ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη Αὐτοῦ»[6] ἢ διὰ νὰ «μορφωθῇ ὁ Χριστὸς»[7] ἐντὸς ἡμῶν καὶ τοῦ συνανθρώπου μας [8].

Ἐνταῦθα ἀναδύεται βεβαίως τὸ πρόβλημα τῆς ἐπισημάνσεως τοῦ συνόρου τῆς θεωρίας καὶ πρὸ πάντων τῆς ἐπιβάσεώς της εἰς τὸν πρα-

---

[3] Νικ. Α. Νησιώτου, Ἡ Θεολογία ὡς ἐπιστήμη καὶ δοξολογία, εἰς «Θεολογία, ἀλήθεια καὶ ζωή», 1962, σ. 195, ὅπου τὰ ἑξῆς: «Ἡ Κυριότης τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν εἶναι πραγματικὴ ἐν τῇ σκέψει καὶ ζωῇ τοῦ θεολογοῦντος, πρέπει ἀναποφεύκτως νὰ μαρτυρῇ καὶ νὰ εὐαγγελίζεται τὴν Κυριότητα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Ἱστορίαν, εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις.

[4] Ματθ. 28, 19.

[5] Μάρκ. 16, 15.

[6] Ματθ. 16, 33 - Λουκ. 12, 31.

[7] Γαλ. 4, 19.

[8] Πρβλ. Χρ. Παρασκευαΐδου, Ἡ Ἁγ. Γραφὴ καὶ τὸ κήρυγμα, «Θεολογία», 7 (1929), σ. 61 - 69, 152 - 62, 225 - 40, 336 - 44.

κτικόν της σκοπόν. Εἰς τοὺς Πατέρας ἐπωάζεται ὅμως ἡ θεωρία εἰς τὴν πρᾶξιν, ὡς ἐλέχθη. Διὰ τοῦτο καί, ὅπου δὲν ὑπάρχει διάθεσις συστηματικῆς καὶ θεωρητικῆς σκέψεως, ἐλέγχεται λ.χ. βαθεῖα, διονυχιστικὴ καὶ πολυμερὴς γνῶσις τῆς ἀνθρωπίνης π.χ. ψυχῆς καὶ τῶν προβλημάτων της καὶ τῆς ἀγωγῆς της γενικώτερον [9]. Τοῦτο εἶναι στοιχεῖον δακτυλοδεικτοῦν καὶ εἰς ἡμᾶς τὸν τρόπον τῆς συνειδητοποιήσεως καὶ ἐνασκήσεως τῆς ἀποστολῆς μας. Ὑπὸ ἓν τοιοῦτο πρῖσμα δὲν ἐννοεῖται θεολόγος χωρὶς εὐαγγελίζουσαν ἱεραποστολὴν ὡς καὶ ὁ ἰατρὸς χωρὶς ἰατρικὴν πρᾶξιν. Τοῦτο μᾶς τὸ καθιστοῦν ἐντόνως αἰσθητὸν οἱ Πατέρες, οἵτινες, μιμούμενοι τοὺς Ἀποστόλους, εὐαγγελίζονται μετὰ τοῦ φλογεροῦ πόθου των «κηρύσσοντες Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν»[10] καὶ «μνημονεύοντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγηγερμένον ἐκ νεκρῶν»[11], μάλιστα δὲ «οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ Σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»[12].

Δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀντικείμενον οὐσιωδέστερον τῆς ἀποστολῆς των, εἰ μὴ νὰ καταθέσουν μαρτυρίαν περὶ «τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τούτου ἐσταυρωμένου...» κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου, μάλιστα δὲ «οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις ἀλλὰ ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἀλλὰ ἐν δυνάμει Θεοῦ»[13].

Τοῦτον δὲ τὸν Ἰησοῦν κηρύττουν πάντοτε ἐν τῷ θριάμβῳ τῆς ἀναστάσεώς Του, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁ Παντοκράτωρ[14] «ἐφανερώθη... τοῖς θεασαμένοις αὐτὸν ἐγηγερμένος»[15], διότι «εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν κενὴ καὶ ἡ πίστις ἡμῶν»[16].

β) Τὸ περιεχόμενον τῆς πίστεως ὑπὲρ τὸ σύστημα καὶ τὴν μέθοδον.

Εὐκολώτερον εἶναι νὰ προσπαθήσῃ κανεὶς νὰ γράψῃ μίαν θεολογίαν τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Πίστεως καὶ θεολογίαν μάλιστα

---

[9] Πρβλ. Εὐαγ. Δ. Θεοδώρου, Ἡ περὶ μορφώσεως διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Καππαδοκίας, Περιοδικὸν ὁ «Ἐφημέριος», τεῦχος 1ης Ἰαν. 1967 καὶ ἑξῆς.

[10] Α΄ Κορ. 1, 23, 24.

[11] Β΄ Τιμ. 2, 8.

[12] Α΄ Κορ. 1, 17.

[13] Α΄ Κορ. 2, 2 - 5. Πρβλ. Γαλ. 3, 1 κλπ.

[14] Φιλ. 2, 6 - 11.

[15] Μάρκ. 16,14.

[16] Α΄ Κορ. 15, 14.

κατὰ τὸ δυνατόν, πνευματικοῦ βάθους μὲ τὴν Χάριν τοῦ Θεοῦ. Δυσκολώτερον ὅμως εἶναι νὰ ἀναμετρηθῇς ὑπὸ τὴν Πίστιν αὐτὴν μὲ τὰ συγκεκριμένα προβλήματα καὶ τὰς συγκεκριμένας ἰδεολογικὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς σου οὕτως, ὥστε νὰ δίδῃ ὁ Χριστὸς συγκεκριμένας λύσεις εἰς ταῦτα καὶ εἰς αὐτάς. Καὶ τοῦτο δέον νὰ εἶναι ὁ στόχος τῆς θεολογίας, σφραγίς της ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαία. Τοῦτο πραγματοποιεῖ ὅμως ἡ κηρύττουσα θεολογία, ἡ θεολογία εἰς τὸ εἶδός της τῶν Πατέρων. Καὶ τοῦτο εἶναι ἡ ἀνάγκη τῶν καιρῶν μας τόσον [17], ὅσον καὶ ἡ ἐπιταγὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ εἶναι κήρυγμα εὐφρόσυνον. Ὁ «χριστοκίνητος» Χρυσόστομος, τοῦ κηρύγματος τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκεται ἐνταῦθα ποία τις χαρακτηρολογία, εἶναι ἱεροκῆρυξ θεολόγος. Οἱ εἰς τὴν ζωήν του θεῖοι παράγοντες ἐσμίλευσαν καὶ ἐπραγμάτωσαν προσωπικότητα ἀπαράμιλλον Χριστοφόρου καὶ Χριστολόγου ἱεροκήρυκος [18]. Τὸ κήρυγμά του ἀπορρέει ἀπὸ τὴν διὰ τῆς Χριστοφορίας παύλειον πρὸς τὸν Χριστὸν «φιλίαν» του [19].

Μὲ τὸν γλαφυρόν, παραστατικὸν καὶ ὑπαρξιακὸν [20] λόγον του ἐξωτερικεύει εἰς τοῦτο τὸν ἀδιάρρηκτον ἐσωτερικόν του σύνδεσμον ἐν τῇ πίστει του πρὸς τὸν Χριστόν. «Ὁ Χριστὸς ἡ κεφαλή, κηρύττει, ἡμεῖς τὸ σῶμα· μὴ δύναται μέσον τι εἶναι κεφαλῆς καὶ σώματος διάστημα κενόν;» [21]. Οὕτω τὸ Χριστολογικὸν κήρυγμά του εὐωδιάζει μυσταγωγικὴν ἐκκλησιολογίαν, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ ἀδιάψευστον αὐθόρμητον μαρτυρίαν του περὶ συνειδήσεώς του ὡς μέλους τοῦ μυστικοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ κηρυκτικὸς συνεπῶς χαρακτὴρ τῆς Θεολογίας τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τῶν Πατέρων εἶναι ἔκδηλος. Πρόκειται περὶ οὐσιώδους χα-

---

[17] Πρβλ. Theodor Kampmann, Die Gegenwartsgeschichte der Kirche, (Ἡ παροῦσα ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας), 1959, σ. 137.

[18] Πρβλ. Βασ. Ἰωαννίδου, Οἱ θεῖοι παράγοντες ἐν τῇ ἁγίᾳ ζωῇ τοῦ Ἰ. Χρυσοστόμου, Ἐπιστ. Ἐπετηρὶς Θεολ. Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν, 1957, σ. 178 ἑξ. καὶ ἰδίᾳ 191 ἑξ.

[19] Πρβλ. Ἰω. Χρυσοστόμου, ὁμιλ. ε', Migne, Ἑλλ. Π. 60, 431.

[20] Πρβλ. S. Kierkegaard, Tagebücher, (Ἡμερολόγια), ἐκλογὴ καὶ μετάφρασις ὑπὸ Th. Haecker, Innsbruck, 1923 ἐκ Th. Kampmann, Kierkegaard als religiöser Erzieher, (ὁ Kierkegaard ὡς θρησκευτικὸς παιδαγωγός), 1949, σ. 16, ὅπου ὁ Kierkegaard λέγει: «Ὁ Χρυσόστομος εἶναι ἀληθινὸς καὶ ὅταν ὁμιλῇ, ἀλλ' ὁμιλῶν χειρονομεῖ καὶ συμμετέχει μὲ ὁλόκληρον τὴν ὕπαρξίν του».

[21] Migne Ἑλλ. Π. 61, 72.

ρακτηριστικοῦ βιβλικοῦ στοιχείου τοῦ Ἀποστόλου, τουλάχιστον ὡς τοῦτον ἀπέστειλε πρὸς «τὸ ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς»[22] ὁ Κύριος. Διὰ τῆς κηρυγματικῆς διαθέσεως ὑπερνικᾶται ὁ πρὸς πνευματικὴν νέκρωσιν ὁδηγῶν σχολαστικισμός[23], ὡς τονίζει ὁ ἐπὶ τέσσαρα συναπτὰ ἑξάμηνα διδάσκαλός μου εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Σχολὴν τῆς Τυβίγγης Καθηγ. τῆς Πρακτ. ἢ Ποιμαντικῆς Θεολογίας Fr. X. Arnold. Ἡ συνειδητοποίησις, ὅτι τὰ «θεμέλια τῆς πίστεως» εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, συντελεῖται μόνον διὰ τῆς κηρυγματικῆς ἱεραποστολικῆς συνειδήσεως[24]. Ἡ συνείδησις αὕτη ἀναδύεται ὅμως ἐν τῇ βιώσει τῶν τοῦ Παύλου «πῶς δὲ πιστεύσωσιν, οὗ οὐκ ἤκουσαν; Πῶς δὲ ἀκούσωσι χωρὶς κηρύσσοντος; Πῶς δὲ κηρύξωσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσιν;»[25].

Ὁ Fr. X. Arnold, εἷς τῶν δραστηρίων καὶ ἐκλεκτῶν θεολόγων τῆς Γερμανοφώνου Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὅστις μετὰ τῶν J. A. Jungmann, H. Rahner κ. ἄ. εἰργάσθη διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ λειτουργικὴ κίνησις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ ἕτερον σκέλος της, τὸν κηρυγματικὸν εὐαγγελισμόν, γράφει τὰ ἑξῆς σχετικῶς: «Ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν πίστιν ὁδηγεῖ διὰ τῆς ἀγάπης. Εἷς ποιμὴν καὶ μία ἐνορία, ποὺ δὲν θὰ εἰσήρχοντο σήμερον εἰς ἔντονον ἄσκησιν τῆς φιλανθρωπικῆς ἐργασίας των, ἀλλὰ θὰ ἔκλειον καρδίαν καὶ χεῖρα καὶ οἰκίαν ἐμπρὸς εἰς τὴν κραυγάζουσαν κοινωνικὴν ἀθλιότητα, θὰ ἀπεδεικνύοντο προδόται τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς καιρούς μας καὶ τῶν ἐπιταγῶν τῆς ἐποχῆς μας. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας θὰ ἀπέβαινε τὸ κήρυγμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως μόνον «χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον»[26]. Παρ' ὅλον τοῦτο ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ οὐδέπο-

---

[22] Λουκ. 19, 10.

[23] Πρβλ. Fr. X. Arnold, Dienst am Glauben, (Διακονία εἰς τὴν Πίστιν), 1948, σ. 41. Ἀπὸ σ. 31 § «Kerygmatische Erneurung» (Κηρυγματικὴ ἀνανέωσις), Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ Seelsorge aus der Mitte der Heilsgeschichte, (Ποίμανσις ψυχῶν ἐκκινουμένη ἐκ τῶν κόλπων τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας), 1956, σ. 8 ἑξ. 40, 69, 97 ἑξ., 100 ἑξ., 126, 139, 152, 169, 204 ἑξ. 207 ἑξ.

[24] Πρβλ. Fr. X. Arnold, Dienst am Glauben, σ. 15.

[25] Ρωμ. 10, 14. Ἐνταῦθα ἀναδύεται τὸ χρέος ὡς ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοὺς πρὸς εὐαγγελισμὸν κεκλημένους τόσον, ὅσον καὶ δι' ὅσους ἐκλήθησαν καὶ εἶναι ἤδη εἰς θέσιν νὰ ἐνθαρρύνουν καὶ νὰ ἀποστείλουν εἰς εὐαγγελισμὸν ἄλλους πρὸς τοῦτο κεκλημένους.

[26] Α' Κορ. 13, 1.

τε ἐπιτρέπεται νὰ περιορίσῃ ἡ φιλανθρωπικὴ ἐργασία ὡς ἐλεημοσύνη τὸ κηρυγματικὸν λειτούργημα ἢ νὰ τὸ παραθεωρήσῃ τελείως. Διότι ἡ πρώτη προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπαναπραγμάτωσιν μιᾶς ἀληθοῦς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως εἶναι ἡ πλήρης ἐπιστέγασις τῶν ψυχῶν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας» (Jaques Maritain)[27].

Οὕτως ἡ θεολογία εὑρίσκει τὸν δρόμον της καὶ δὲν ἀπονεκροῦται εἰς τὴν μέθοδον[28], ἡ ὁποία κατὰ τὸν Fr. X. Arnold, τὸν ἔξοχον τοῦτον κριτικὸν καὶ τιμητὴν τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ τοῦ μεθοδολογισμοῦ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ παρελθόντος[29], δημιουργεῖ πάντοτε τὸ ἐπειγούσης ἀπαντήσεως χρῆζον πρόβλημα: «Ὀφείλει νὰ προσδιορίζῃ ἡ μέθοδος τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς κατηχήσεως καὶ ὄχι τὸ περιεχόμενον τὴν μέθοδον;»[30]. Διότι, ἂν θὰ συνέβαινε τὸ πρῶτον, τότε ποία ἡ θεμελιώδης συμβολὴ τοῦ «ζωοπαρόχου» καὶ «ζωοποιοῦ» Ἁγίου Πνεύματος;[31]. Πρὸς τί τὸ περιεχόμενον τῶν μυσταγωγικῶν κατηχήσεων τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων[32] καὶ τοῦ Αὐγουστίνου εἰς τὸ «De catechezantis rutibus» περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἱστορίας τῆς Σω-

---

[27] Fr. X. Arnold, Dienst am Glauben, (Διακονία εἰς τὴν Πίστιν) 1948, σ. 85 Πρβλ. Ἰ. Χρυσοστόμου, περὶ ἱερωσύνης, Λόγ. 2, Migne, Ἑλλ. Π. 48, 633.

[28] Πρβλ. Δ. Ν. Μωραΐτου, Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν—Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις καὶ ἀξιολόγησις, Ἐπιστ. Ἐπετηρ. Θεολ. Σχολῆς Παν. Ἀθηνῶν, 1959, σ. 223 ἑξ. καὶ Fr. X. Arnold, μν. ἔργ., σ. 60 ἑξ., § Die Krisis der Methodenbewegung, (Ἡ κρίσις τῆς μεθοδολογικῆς κινήσεως — Μεθοδοκρατίας).

[29] Πρβλ. Fr. X. Arnold, Grundsätzliches und Geschichtliches zur Theologie der Seelsorge, (Βασικαὶ καὶ ἱστορικαὶ προϋποθέσεις πρὸς Ποιμαντικὴν Θεολογίαν) ,1949,

[30] Fr. X. Arnold, Dienst am Glauben, σ. 49 καὶ 60. ἑξ. Τοῦ αὐτοῦ, Seelsorge aus der Mitte der Heilsgeschichte, σ. 158 καὶ 218 Διὰ τὴν ὅλην προβληματικότητα τοῦ θέματος μιᾶς θεωρητικῆς, σχολαστικῆς, συστηματικῆς Θεολογίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν πρακτικὴν Θεολογίαν γίνεται λόγος κατωτέρω ἀξιολογῶν τὸν διὰ τὴν δευτέραν προπαιδευτικὸν χαρακτῆρα τῆς πρώτης. Πρβλ. καὶ J. B. Hirscher, Über das Verhältnis des Evangeliums zu der theologischen Scholastik der neusten Zeit im Katholischen Deutschland, (Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς πρὸς τὸν θεολογικὸν σχολαστικισμὸν τῶν νεωτάτων χρόνων εἰς τὴν ρωμαιοκαθολικὴν Γερμανίαν), 1823.

[31] Αὐτόθι, σ. 219.

[32] Migne, Ἑλλ. Π., 33, 1059 ἑξ.

τηρίας (Heilsgeschichte) εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν κατήχησιν [33] καὶ ὄχι τῆς Heilslehre [34], δηλ. τῆς περὶ τῆς Σωτηρίας συστηματ. διδ)λίας;

γ) Ἐπιστροφὴ εἰς τὴν πρωτοχριστιανικὴν θεώρησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Βεβαίως δέον νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι δι' ὅλων αὐτῶν δὲν πρόκειται περὶ περιφρονήσεως τῆς μεθόδου ἢ τῆς ὁδοῦ τοῦ κηρύγματος [35], ἀφοῦ ἄλλως τε αὐτὸς ὁ Κύριος εἶναι «ὁδός», ἀλλ' «ὁδὸς» καὶ περιεχόμενον πρώτιστα.

Πρέπει ὅμως νὰ συνειδητοποιηθῇ, ὅ,τι «σκοτώνει» τὴν πίστιν, ὅπου κυριαρχεῖ ἢ τείνει νὰ κυριαρχήσῃ τὸ σύστημα εἰς ὅλας τὰς πλευράς, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πρωταρχικὰς τῆς θεολογικῆς σκέψεως καὶ ἀποστολῆς. Ἀπὸ τὸν κίνδυνον πρὸς τὸν πνευματικὸν τοῦτον θάνατον ἐξῆλθεν ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία μόνον μὲ τὴν ἐπάνοδόν της εἰς τὸ Ὀρθόδοξον πρωτοχριστιανικὸν καὶ μετέπειτα πνεῦμα τῆς κηρυγματικῆς [36], λειτουργικῆς [37] καὶ κατηχητικῆς [38] ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας.

---

[33] Πρβλ. Χρ. Παπαϊωάννου, τὸ κήρυγμα κατὰ τὸν ἱερὸν Αὐγουστῖνον, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, Περίοδ. Β', 15 (1895 - 96), σ. 203 - 204, 212 - 13, 219 - 20, 227 - 28.

[34] Πρβλ. Arnold, μν. ἔργ., σ. 219.

[35] Χρυσοστ. Γιαλούρη, Συστηματοποίησις τοῦ κηρύγματος, Ποιμήν, 13 (1948), σ. 150 - 56.

[36] Πρβλ. μνημονευθεῖσαν βιβλιογραφίαν τοῦ Fr. X. Arnold καὶ J. A. Jungmann, Die Frohbotschaft und unsere Glaubensverkündigung, (Τὸ χαρμόσυνον μήνυμα καὶ τὸ κήρυγμα τῆς πίστεώς μας), 1936. Τοῦ αὐτοῦ, Christus als Mittelpunkt religiöser Erziehung, (Ὁ Χριστὸς ὡς ἐπίκεντρον θρησκευτικῆς ἀγωγῆς), 1939. Ἐπίσης H. Rahner, Eine Theologie der Verkündigung, (Μία θεολογία τοῦ εὐαγγελισμοῦ), 1939.

[37] Πρβλ. J. A. Jungmann, Gewordene Liturgie, (Γινομένη Λειτουργία), 1941. Τοῦ αὐτοῦ, Missarum Sollemnia. Eine genetische Erklärung der römischen Messe, (Μία ἐξελικτικὴ ἐξήγησις τῆς Ρωμαϊκῆς Λειτουργίας), 1948. Τοῦ αὐτοῦ, Der Gottesdienst der Kirche. (Ἡ Λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας), 1952². Jungmann — Festschrift, Die Messe in der Glaubensverkündigung, (Ἡ Λειτουργία εἰς τὸ κήρυγμα τῆς Πίστεως), 1953.

[38] Πρβλ. J. A. Jungmann, Katechetik - Aufgabe und Methode der religiösen Unterweisung, (Κατηχητικὴ - Ἀντικείμενον, σκοπὸς καὶ μέθοδος τῆς θρησκευτικῆς κατηχήσεως), 1955². Ἔτι Katholischer Katechismus der Bistümer Deutschlands, (Καθολικὴ Κατήχησις τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Γερμανίας). Ἐπίσης Hubert Fischer, Einführung in dem neuen Katechismus, (Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν νέαν κατήχησιν), 1955³. Πρόκειται περὶ τῆς

Πῶς συνετελέσθη τοῦτο μᾶς τὸ ἐξιστορεῖ μὲ πᾶσαν ἐμβρίθειαν ὁ διδάσκαλός μου Fr. X. Arnold εἰς ὅλα τὰ μνημονευθέντα βιβλία του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ «Διακονία εἰς τὴν Πίστιν», ὅπου παρουσιάζει τοὺς ἀγῶνας τοῦ γαλλικοῦ, γερμανικοῦ καὶ αὐστριακοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ, ἰδίᾳ δὲ τῶν ρωμαιοκαθολικῶν θεολογικῶν Σχολῶν τῆς Τυβίγγης, Innsbruck κλπ. ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν μνημονευθέντων κ. ἄ. μεγάλων θεολόγων J. M. Sailer, J. B. Hirscher, J. A. Jungmann, R. Guardini, H. Rahner κ.λ.π.

Δι' ὅλων τούτων δὲν ἀποσκοπεῖται ἐπίσης οὐδὲ ὑπονοεῖται κἂν περιφρόνησις πρὸς πᾶσαν προπαιδευτικὴν προσπάθειαν, ἣν ἐπιδιώκουν οἱ διάφοροι θεολογικοὶ κλάδοι ἐντὸς τῆς θεολογικῆς ἐρεύνης ἐπὶ σκοπῷ ἀντιστοιχοῦντι πρὸς ἐκεῖνον τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως καὶ ἀποστολῆς πάντοτε. Εἰς τὸν προσανατολισμόν μας ὅμως τοῦτον πρότυπα αἰώνια πρὸς μίμησιν παραμένουν Ἰησοῦς ὁ Κύριος, οἱ Ἀπόστολοί Του καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Οὕτω τὸ κήρυγμα «ὄχι μόνον δὲν περιφρονεῖ διὰ τῶν διακόνων του τὰ πορίσματα τῆς θεωρητικῆς ἐρεύνης τῶν Γραφῶν, λέγει ὁ Fr. X. Arnold, ἀλλὰ τὰ ἀξιοποιεῖ, αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν οὐδέποτε ἀξιολογεῖ ὡς σκοπόν, ὅπως δήποτε ὅμως ὡς μέσον πρὸς διαυγῆ καὶ σαφῆ θεώρησιν τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ. Ὁ θεολόγος μᾶς γνωρίζει σχετικῶς μίαν τριπλῆν ἔννοιαν τῶν Γραφῶν καὶ τῆς σπουδῆς των.

α) Τὴν Ἁγ. Γραφὴν ὡς ἔχουσαν ἓν σῶμα, δηλ. ἀποτελουμένην ἀπὸ γράμματα, λέξεις, μεμονωμένα γεγονότα· ὡς δὲ ἐκ τούτου ἀναδύεται ἐνταῦθα ἡ ἀνάγκη τῆς «φιλολογικῆς» σπουδῆς τῶν Γραφῶν.

β) Τὴν Ἁγ. Γραφὴν ὡς ἔχουσαν μίαν ψυχήν, δηλ. μεμονωμένας διδασκαλίας περὶ Θεοῦ, περὶ τῆς αἰωνιότητος, περὶ Χριστοῦ, περὶ τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ ὁποῖαι ἐξαγγέλλονται διὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἐμπεριεχομένων γεγονότων· τὸ περιεχόμενον τῶν μεμονωμένων τούτων γεγονότων ἐρευνᾷ ἡ «ἱστορικὴ» σπουδὴ τῶν Γραφῶν.

γ) Τέλος, ἡ Ἁγ. Γραφὴ ἔχει τὸ πνεῦμα της, δηλ. τὸ μεγαλεῖον της, εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ διασάφησιν τοῦ ὁποίου ἑνοῦνται εἰς ἑνιαῖον ὅλον τὰ μεμονωμένα γεγονότα καὶ αἱ μεμονωμέναι διδασκαλίαι· τοῦτο τὸ ἑνιαῖον ὅλον... ἐρευνᾷ ἡ «φιλοσοφικὴ» σπουδὴ τῶν Γραφῶν.

ἀμέσως προηγουμένως ἀναφερομένης κατηχήσεως τῶν ἐπισκοπῶν τῆς γερμανικῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ὅταν, λοιπόν, ἡ ἔρευνα τῶν Γραφῶν δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ νὰ ἔχῃ ἁπλῶς εὕρει ἢ νὰ εὑρίσκῃ τὴν τριπλῆν ταύτην ἔννοιάν των, τὴν ἔνονιαν τοῦ γράμματος, τὴν ἔννοιαν τοῦ περιεχομένου καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ θέτει πέραν τούτου ὡς πρώτιστον στόχον καὶ σκοπὸν τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πορισμάτων τούτων, τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν πρακτικὴν ἔρευναν τῶν Γραφῶν. Ἡ τελευταία αὕτη προσπάθεια συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ ἐρευνητὴς τῶν Γραφῶν προσπαθεῖ νὰ μορφώσῃ πρῶτον τὸν ἑαυτόν του, τὴν ἐσωτερικὴν ζωήν του, τότε δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπίσης, πάντοτε κατὰ τὸ εὐγενέστατον περιεχόμενον τῶν Γραφῶν. Οἰκοδομὴ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τῶν ἄλλων ὅμως ἐνέχει ἐντὸς αὐτῆς τὸ θεμέλιον τῆς πίστεως ὡς τὴν ὅλην οἰκοδομὴν τῆς ἀγάπης, τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐμπιστοσύνης, τῆς σωτηρίας»[39].

δ) Ἡ σύγχρονος κηρυγματικὴ κίνησις τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ὁ σκοπός μας.

Καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν ἀπουσιάζει σήμερον ἡ κηρυγματικὴ κίνησις, ἥτις ἐγιγαντώθη κυρίως ὑπὸ τὴν θερμουργὸν πνοήν τῶν ἀειμνήστων Πατέρων Εὐσεβίου Ματθοπούλου, Σεραφεὶμ Παπακώστα καὶ τοῦ μεγάλου ἔργου των, διεκονήθη δὲ καὶ διακονεῖται ὑπὸ τῶν τροφῶν μας Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ μεγάλων συγχρόνων, ἐπιζώντων καὶ κεκοιμημένων ἱεροκηρύκων, ἀδελφοτήτων θεολόγων καὶ ἄλλων χριστιανικῶν ὀργανώσεων, ἡ δὲ σημερινὴ χριστιανικὴ ἀφύπνισις καὶ ἄνθησις εἶναι καρπὸς αὐτοῦ τοῦ κηρυγματικοῦ εὐαγγελισμοῦ. Ὑπάρχουν καὶ σήμερον προσπάθειαι, δι' ἃς δέον νὰ σεμνύνεται ἡ Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία καὶ ὧν ἡ πνοὴ καὶ ὁ σκοπὸς εἶναι εὐαγγελιστικὸς πάντοτε. Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς τοὺς θεολόγους παραμένει πάντοτε τὸ ἐρώτημα ἀνοικτόν, κατὰ πόσον δηλ. ἔχομεν ἐμποτισθῆ καὶ κινούμεθα εἰς τὴν ἀποστολήν μας ἀπὸ τὸν κηρυγματικὸν οἶστρον τῶν Πατέρων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν ἐπαγγελματικῶν μας ἐνασχολήσεων. Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δέον νὰ ἐμπνευσθῶμεν ἀπὸ τοὺς Πατέρας, διὰ νὰ δώσωμεν καὶ τὴν ἀπάντησίν του ἐκ τῆς ὑπάρξεώς μας καὶ μὲ ὁλόκληρον τὴν ὕπαρξίν μας.

Κατωτέρω θὰ προβάλωμεν στοιχεῖά τινα ἐκ τῆς Χρυσοστομικῆς κη-

---

[39] Fr. X. Arnold, Seelsorge . . . . , σ. 161 ἑξ. Πρβλ. J. M, Sailer, Vorlesungen aus der Pastoraltheologie, (Παραδόσεις ἐκ τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας), 1820⁴, Bnd I, 81 ἑξ.

ρυκτικῆς σκέψεως, τὰ ὁποῖα, παρουσιαζόμενα αὐτούσια, ἐλπίζομεν νὰ δώσουν ἀμυδρὰν τινα εἰκόνα τῆς κηρυγματικῆς διαθέσεως καὶ σκέψεως τοῦ μεγάλου τούτου ἱεροκήρυκος. Ἡ ἔλλειψις χρόνου προβάλλει ἐμπόδια πρὸς μίαν περισσότερον ἐπιμελημένην ἐμφάνισίν των. Ὀφείλομεν ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι μία τοιαύτη ἐμφάνισις θὰ ἦτο ζήτημα πλουσιωτέρας ἐπενδύσεως, ἣν καὶ φιλοδοξοῦμεν μὲ ἐπάνοδον εἰς εὔκαιρον χρόνον ,διότι ἡ οὐσία τοῦ θέματος δίδεται ἀπὸ τὰ παρατιθέμενα Χρυσοστομικὰ κείμενα. Ἐπίσης δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ δομὴ τῶν περιεχομένων τοῦ θέματος θὰ καταστῇ ὄντως ἑρμηνευτικὴ τοῦ Χρυσοστομικοῦ κηρύγματος, ὅταν μελλοντικῶς ἐμπλουτισθῇ καὶ διὰ στοιχείων παρομοίων ἐξ ἄλλων κειμένων τῆς πλουσίας κηρυγματικῆς παραγωγῆς τοῦ πρυτάνεως τῶν ἱεροκηρύκων ὅλων τῶν αἰώνων [40].

Πάντως τὸ παρὸν μελέτημα θὰ ἐπιτύχῃ τι:

1) Ἐὰν συνειδητοποιήσῃ τὸ ἀδιανόητον ὑπάρξεως ζώσης Ἐκκλησίας καὶ ζώντων θεολόγων ἄνευ κηρύγματος ὡς καταθέσεως προσωπικῆς μαρτυρίας τῆς πίστεώς των καὶ συνεπῶς, ἐὰν συνειδητοποιήσῃ τὸ ἀναγκαῖον αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς γῆς ταυτίζεται κατὰ πρῶτον λόγον μὲ τὸν εὐαγγελισμόν. Οὕτως, ὡς μᾶς ἱστορεῖ ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, «Καὶ ἦλθεν εἰς Ναζαρέτ, οὗ ἦν τεθραμμένος καὶ εἰσῆλθεν κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων εἰς τὴν συναγωγήν, καὶ ἀνέστη ἀναγνῶναι καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ βιβλίον Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, καὶ ἀναπτύξας τὸ βιβλίον εὗρε τόπον οὗ ἦν γεγραμμένον· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπεσταλκέ με, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρῦξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν» [41]. Ἡ σημασία τοῦ κηρύγματος ὡς μαρτυρίας περὶ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ καταφαίνεται καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Παύλου «οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν ἀλλὰ εὐαγγελίζεσθαι» [42]. Ἐπίσης τὸ ἀκατανόητον τῆς ἀπουσίας τοῦ κηρυγματικοῦ στοιχείου εἰς τὴν ἀποστολικὴν συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας καταφαίνεται πάλιν ἐκ τῶν λόγων τοῦ μεγάλου εὐαγγελιστοῦ: «ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι

---

[40] Πρβλ. Π. Ν. Τρεμπέλα, Ὁμιλητική, 1950, σ. 46 ἑξ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Ἀλεξάνδρεια, 1908.

[41] Λουκ 4, 16-20. Πρβλ. Ἠσ. 61, 1 ἑξ. καὶ 58, 6.

[42] Α' Κορ. 1', 17.

μοι καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται· οὐαὶ γάρ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι»[43] καὶ

2) ἐὰν στρέψῃ τὸν ἀναγνώστην πρὸς τοὺς λειμῶνας τῶν Χρυσοστομικῶν κηρυγμάτων, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἀπρόσιτα σήμερον εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν παντὸς μορφωτικοῦ ἐπιπέδου[44]. Εὐχόμεθα ὅμως διακαῶς νὰ συνεχισθῇ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ἀρξαμένη ὑπὸ τῆς «Ἀποστολικῆς Διακονίας» ἔκδοσις τῆς «Βιβλιοθήκης Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων». Αὕτη θὰ προσφέρῃ εἰς τὴν Νεωτέραν Ἑλλάδα ἀνεκφράστως πολυτίμους ἐκκλησιαστικὰς ὑπηρεσίας μὲ τὸ νὰ καταστήσῃ καὶ τὸν Χρυσόστομον προσιτὸν εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα καὶ εἰς τὰς τελευταίας ἐσχατιὰς τῆς Πατρίδος μας. Διότι θὰ φέρῃ τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἐπὶ τὰς γνησίας πηγὰς τῶν ὑδάτων, ὁπόθεν ἀναβλύζει ἡ ζείδωρος τοῦ Κυρίου ἐντολὴ πρὸς πάντα μαθητήν Του διὰ τὴν διάδοσιν «τοῦ Εὐαγγελίου πάσῃ τῇ κτίσει»[45]. εἰς τὸ «ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός»[46] μὲ τὴν μόρφωσιν πάντοτε τοῦ ἐντολέως «Χριστοῦ ἐν ἡμῖν»[47].

Ἐφεξῆς προβάλλονται θεμελιωδῶς οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ Χρυσοστομικοῦ κηρύγματος περὶ τοῦ Μυστηρίου τῆς μὲ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἐργάτου τοῦ Εὐαγγελίου συνυφαινομένης Χριστιανικῆς Πίστεως.

(Συνεχίζεται)

---

[43] Α΄ Κορ. 9΄, 16.

[44] Πρβλ. Παν. Κ. Χρήστου, Πατερικὸν Ἐγχειρίδιον - Συλλογὴ Πατερικῶν Κειμένων, τόμ. Α΄, 1966. Παν. Στάμου, Ἰωάννου Χρυσοστόμου Πνευματικὲς ἀκτινοβολίες ἀπὸ τὸν Ἄμβωνα τῆς Ἀντιοχείας, 1957. Τοῦ αὐτοῦ, τοῦ, Ἰωάν. Χρυσοστόμου Ὁμιλίαι περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων, 1962. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ μέγα Ἀξίωμα, Παραινέσεις πρὸς Ὀλυμπιάδα, Τὸ σωτήριον Φάρμακον, 40 Ἐπιστολαὶ Χριστιανικῆς ἀγάπης, Περὶ προσευχῆς, ἅπαντα εἰς νεοελληνικὴν ἀπόδοσιν. Ἐπίσης σχετικὰς συλλογὰς παραφρασμένων πατερικῶν κειμένων ἀδελφοτήτων «Ζωῆς», «Σωτῆρος» καὶ ἄλλων Χριστιανικῶν ὀργανώσεων.

[45] Μάρκ. 16, 15.

[46] Λουκ 19, 10.

[47] Γαλ. 4, 19.

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΑΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΜΟΨΟΥΕΣΤΙΑΣ

Ὑπὸ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Ε. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Καθηγητοῦ Θεολόγου

α. Πρόλογος.

Διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἐμελέτησα τὸ κείμενον τῶν δύο (2) μυσταγωγικῶν Κατηχητικῶν Ὁμιλιῶν τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, ἀφοῦ προηγουμένως μετέφρασα αὐτὸ ἐκ τῆς γαλλικῆς. Τὸ γαλλικὸν τοῦτο κείμενον εὗρον εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βατικανοῦ, ἐκ τῆς συριακῆς μεταφράσεως. Προσέτι ἐχρησιμοποίησα καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Παν. Τρεμπέλα, ὑπὸ τὸν τίτλον Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς, ὡς καὶ τὸ τοῦ Νικ. Liesel, die Liturgien der Ostkirchen. Εἰς αὐτὴν γίνεται συσχετισμὸς τῆς σήμερον τελουμένης θείας Λειτουργίας μὲ τὴν τῶν δύο Κατηχητικῶν μυσταγωγικῶν Ὁμιλιῶν Θ. Λειτουργίαν τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας. Ἐπιχειρεῖται ἐπίσης μία σύνοψις τοῦ σχήματος τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατὰ τὸν Θεόδωρον τοῦ Μοφουεστίας, τὸν Ἱερὸν Χρυσόστομον καὶ τὴν Θείαν Λειτουργίαν κατὰ τὸν Νικ. Liesel (λειτουργίαν τῶν πιστῶν). Ἐν τέλει ἐξαίρονται τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας κατὰ τὰς ἀνωτέρω Κατηχητικὰς Ὁμιλίας.

β. Περὶ τῶν δύο Κατηχητικῶν Ὁμιλιῶν τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας σχετικῶν μὲ τὴν Θείαν Λειτουργίαν.

Αἱ διάφοροι πολυχρόνιοι χρήσεις καὶ αἱ κατὰ τόπους συνθῆκαι διεμόρφωσαν ἀπὸ τοῦ 4ου ἤδη αἰῶνος, ὡς δέχεται ὁ Liesel, τοὺς διαφόρους τύπους λατρείας συνεπῶς καὶ τὰς διαφόρους Θείας Λειτουργίας [1].

Οὕτω εἰς τὴν Ἀνατολὴν διεμορφώθησαν οἱ δύο κύριοι τύποι, ὁ ἀντιοχειανὸς καὶ ὁ ἀλεξανδρινός, καὶ τοῦτο, ὡς προελέχθη, διὰ τῆς συνεχοῦς χρήσεως διὰ τῶν κατὰ τόπους συνθηκῶν καὶ διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς ἐν γένει θρησκευτικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους [2].

---

[1] N, Liesel, die Liturgien der Ostkirche. Freiburg)Breisg 1960 σ. 11.

[2] N. Liesel, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 11.

Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν Ὁμιλία, ἤτοι ἡ 15η δύναται νὰ θεωρηθῇ κυρίως ὡς ἡ θεωρία τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἐνῷ ἡ 16η ὁμιλία εἶναι ἡ ἔκθεσις τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, μετὰ τῆς συμβολικῆς ἑρμηνείας αὐτῆς.

Αἱ μυσταγωγικαὶ αὗται Κατηχήσεις τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας ἀνευρέθησαν πρό τινων ἐτῶν εἰς συριακὴν μετάφρασιν καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ A. Mingana μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως ἐν Woodbroocke Studies τομ. V. καὶ VI, Cambridge 1932, 1933.

γ. Καθολικὸν σχῆμα τῆς Θείας Λειτουργίας κατὰ τὰς ἐν λόγῳ μυσταγωγικὰς Κατηχήσεις.

Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ μορφὴ καὶ ἡ διάταξις τῆς Θείας Λειτουργίας κατὰ τὰς Κατηχήσεις τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας εἶναι μὲν σαφὴς ἀλλὰ ὄχι τελεία ἀπεικόνησις τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τελουμένης Θείας Λειτουργίας. Πάντως φαίνεται ὅτι ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἤρχιζε μὲ μίαν μυστικὴν εὐχήν. Εἶναι ἐπίσης φανερὸν ὅτι ἡ ἐν λόγῳ Θεία Λειτουργία, ἤτοι ἡ Θεία Λειτουργία κατὰ τὰς προαναφερθείσας δύο Κατηχητικὰς Ὁμιλίας τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας ἦτο ἁπλῆ καὶ σύντομος. Αὕτη συμπίπτει μετὰ τῆς τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου Θείας Λειτουργίας μόνον εἰς τὰ κυριώτερα καὶ τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς δομῆς αὐτῆς.

Κατωτέρω ἐπιχειρεῖται μία σύνοψις τοῦ σχήματος τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατὰ τὸν Θεόδωρον Μοψουεστίας, τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατὰ τὸν Liesel (Λειτουργία τῶν πιστῶν)

Ἰωάννου Χρυσοστόμου.

Εὐχή. Ἀναφορὰ προσφορᾶς. Ἐναπόθεσις ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Εὐχὴ προσκομιδῆς. Ἀμήν. Εἰρήνη πᾶσι. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν. Σύμβολον τῆς πίστεως. Ἁγία ἀναφορά. Ἡ χάρις τοῦ Κ.Η.Ι.Χ. καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.... Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. Ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ἄξιον καὶ δίκαιον. Προσφορὰ θυσίας. Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου... Πρόσχωμεν. Εὐχή. Λάβετε, φάγετε, τοῦτο μου ἐστὶ τὸ Σῶμα... Καθαγιασμὸς τῶν προσκομισθέντων. Εὐχή. Εὐχὴ (ἑτοιμασία πρὸς κοινωνίαν). Εὐχή, πρόσχωμεν. Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν. Εὐχαί. Μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως καὶ ἀ-

γάπης. (Μετάληψις). Εὐχή. Εἴδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν... Εὐχή. Εὐλογία καὶ ἀπόλυσις.

Θεοδώρου Μοψουεστίας.

Μυστικὴ εὐχή. Ἔξοδος τιμίων δώρων. Προσφορά, ἐναπόθεσις ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Εὐχὴ ἱερέως. Ἀμήν. Εἰρήνη μεθ' ὑμῶν. Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου. Ὁ διάκονος καλεῖ πάντας νὰ δώσουν τὸν ἀσπασμὸν τῆς εἰρήνης. Νῖψις χειρῶν. Εὐχαὶ ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων. Πρόσχωμεν. Ἀναφορὰ τῆς προσφορᾶς. Ἡ Χάρις τοῦ Κ.Η.Ι.Χ. καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ... Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας. Πρὸς τὸν Κύριον. Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ἄξιον καὶ δίκαιον. Προσφορᾶς θυσία. Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος ὁ Κύριος ὁ Παντοδύναμος, πλήρης ὁ οὐρανός. Πρόσχωμεν μετὰ φόβου καὶ τρόμου. Εὐχαὶ ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων. Εὐλογία τῶν προσκομισθέντων. Εὐχή. Εὐχὴ ὑπὲρ τοῦ προσκομίσαντος τὰ δῶρα ταῦτα. Εὐχή, ὅπως ὁ Κύριος κάνῃ δεκτὴν τὴν θυσίαν ταύτην. Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις. Εἷς ἅγιος, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα (τὸ ἅγιον). Δόξα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὁμολογία πίστεως, φόβου καὶ ἀγάπης. (Μετάληψις) Τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἀμήν. Δοξολογία.

Nik. Liesel.

Εὐλογία. Αἴτησις. Προσευχὴ προσφ. Πάτερ ἡμῶν. Ὕψωσις τῆς θείας Κοινωνίας. Κλᾶσις τοῦ ἄρτου. Μετάληψις ἱερέως. Μετάληψις τῶν πιστῶν. Εὐλογία τῶν ἱερῶν δώρων τοῦ μυστηρίου. Μεταφορὰ τοῦ ἁγίου ποτηρίου. Εὐχή, εὐχαριστήριος προσευχή. Εὐχαὶ εὐλογίας. Εὐλογία. Ἀπόλυσις. Τιμὴ εἰς τὸν σταυρόν, ἀντίδωρον. Κατάλυσις τοῦ ἱερ.

δ. Τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατὰ τὰς Κατηχητικὰς Ὁμιλίας Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας.

Τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὡς ταῦτα προκύπτουν ἐκ τῶν προμνημονευθεισῶν δύο μυσταγωγικῶν Ὁμιλιῶν τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας εἶναι τὰ κάτωθι:

Ὁ ἄρτος εἶναι τὸ «σῶμα» καὶ ὁ οἶνος (τὸ ποτήριον) εἶναι τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου. Τὸ αἷμα τοῦτο εἶναι τὸ ἐκ τοῦ πάθους ἐκχυνόμενον.

Δὲν λέγει ὁ Κύριος, ὡς ἐπισημαίνει τοῦτο ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας, αὐτὸ εἶναι ὁ τύπος τοῦ σώματός μου, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα

μου... καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ αἷμα μου, διότι, κατ' αὐτόν, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μὲ τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου μεταξὺ τῶν νεκρῶν ἑνοῦται μὲ τὴν θείαν φύσιν καὶ καθίσταται ἀθάνατος καὶ αἰτία ἀθανασίας διὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ νέα πραγματικὴ γέννησις εἶναι αὐτὴ ἡ ὁποία γίνεται διὰ τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ τύπος αὐτὸς εἶναι τὸ σύμβολον τῆς βρώσεως καὶ τῆς πόσεως. Ἡ θυσία αὐτὴ εἶναι ἡ ἀνάμνησις τῆς θυσίας, τὴν ὁποίαν τελοῦμεν, διότι κάθε φοράν, ποὺ τρώγομεν τὸν ἄρτον καὶ πίνομεν τὸν οἶνον (ἐκ τοῦ ποτηρίου) τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλομεν ἕως ὅτου ἔλθῃ, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον.

Κατὰ τὴν προσφορὰν ἀναμιμνησκόμεθα τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου.

Διὰ τοῦ «τύπου» αὐτοῦ πρέπει νὰ ἴδωμεν τὸν Χριστόν, ὁ Ὁποῖος τώρα ὁδηγεῖται εἰς τὸ πάθος, καὶ ὁ ὁποῖος ἐκ νέου καὶ πάλιν ἁπλοῦται ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου διὰ νὰ θυσιασθῇ.

Τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἱεροῦ τοῦ Κυρίου σώματος, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐναποτεθῇ καταδεικνύεται ἐκ τῶν τιμῶν τῶν διακόνων πρὸς αὐτό.

Τὸ θνητὸν σῶμα τοῦ Κυρίου κατέστη διὰ τῆς Ἀναστάσεως ἀθάνατον.

Ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος κατηργήθηκε διὰ τῆς Ἀναστάσεως, μᾶς παρουσίασε τὴν τροφὴν αὐτήν, ἡ ὁποία διὰ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου θὰ εἶναι πλέον ἡ ἰδική μας εἰς τὸν κόσμον τοῦ μέλλοντος τροφή.

Ἡ Ἀνάστασις ἔχει ἀποδειχθῇ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶναι ὁ τύπος κατὰ τὸν ὁποῖον συνετάφημεν μὲ αὐτόν.

Ἡ τροφὴ τέλος εἶναι ἐπίσης τύπος, τὸν ὁποῖον λαμβάνομεν διὰ τοῦ θανάτου του. (πρβλ. καὶ Ι Κορ. 11, 26).

ε. Γενικὰ Συμπεράσματα.

Ἐν συμπεράσματι δύναταί τις νὰ ἐπισημειώσῃ τὰ ἑξῆς:

Τὰ δῶρα τὰ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ τάφῳ.

Τὸ θνητὸν σῶμα τοῦ Κυρίου κατέστη διὰ τῆς Ἀναστάσεως ἀθάνατον. Ἄρα πρόκειται διὰ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐν τῷ τάφῳ. Οὕτως, ὅταν ὁ προεστὼς λέγει ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἶναι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἐννοεῖ ὅτι κατέστησαν διὰ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Κατὰ τὴν προσκομιδὴν ὁ Κύριος ὁδηγεῖται εἰς τὸ Πάθος. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ ἀνωτέρω συγγραφεύς, πρέπει νὰ βλέπωμεν τὸν Κύ-

ριον, τὸν ὁποῖον ὁδηγοῦν εἰς τὸ Πάθος οἱ ἄγγελοι. Καὶ μίαν ἄλλην στιγμήν, συνεχίζει, ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου διὰ νὰ θυσιασθῇ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ κάλυμμα, τὸ ὁποῖον ἁπλώνουν οἱ διάκονοι παριστάνει τὰ ὀθόνια τοῦ ἐνταφιασμοῦ, καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοῦ ἀέρος τὸ κινοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὸ ἱερὸν σῶμα.

Ὁ ἄρτος τοῦ καθαγιασμοῦ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐν τῷ τάφῳ.

Τὸ σῶμα δὲ τοῦ Χριστοῦ ἔνδοξον καὶ ἡγιασμένον διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ.

Τὸ σημεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον δέον νὰ ἐξαρθῇ, τὸ ὅτι δηλ. πρὸ τοῦ καθαγιασμοῦ, τὰ τίμια δῶρα εἶναι σῶμα τοῦ Κυρίου ἐν τῷ τάφῳ, καὶ ὅτι μετὰ τὸν καθαγιασμὸν καὶ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ Παναγίου Πνεύματος εἶναι τὸ σῶμα τοῦ δοξασθέντος καὶ ἀναστάντος Κυρίου, τὸ ὁποῖον συνεπῶς κατέστη ἀθάνατον, εἶναι ἡ πλέον ἰδιάζουσα καὶ δὴ ἡ πλέον χαρακτηριστικὴ ἀντίληψις τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Κατωτέρω παρατίθενται γνῶμαι καὶ κρίσεις ξένων καὶ ἡμετέρων σχετικαὶ μὲ τὰς περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας.

Ἡ ἑρμηνεία τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἀπὸ τῆς προσκομιδῆς, ὡς ἀνάμνησις τοῦ πάθους καὶ τῆς εἰς αὐτὸ ἐπακολουθησάσης ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου δὲν θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Π. Τρεμπέλα, ὡς θεωρία πρωτότυπος τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας, καίτοι εἰς αὐτόν, κατὰ τὸν ἐν λόγῳ καθηγητὴν ἀπαντᾶ τὸ πρῶτον, ἀλλ' ὡς τὸ κρατῆσαν ἀπὸ τοῦ ε΄ αἰῶνος ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις φρόνημα, διαμορφωθὲν ὑπὸ τῆς θεολογικῆς σκέψεως ἐπεξεργασθείσης τὸ μυστήριον, ὡς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ «ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου καταγγέλλεται ἄχρι οὗ ἂν ἔλθῃ» ἐξ οὐρανοῦ, ὅπου ἀναστὰς ἀνελήφθη [3]. Ὁ Lietzmann συγκρίνων τὴν κατὰ τὰς μυσταγωγικὰς Κατηχήσεις τοῦ Θ. Μοψουεστίας ἀναφορὰν εὑρίσκει αὐτὴν πολὺ περισσότερον συντομευμένην παρ' ὅσον ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου [4].

Τὸ Πάτερ ἡμῶν δὲν μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας, δι' ὃ συμπεραίνει ὁ Dix ὅτι δὲν εἶχε διαδοθῇ εἰσέτι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοδώρου ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, ἡ ὁποία ἄλλωστε μνημονεύεται εἰς τοῦ Κυρίλλου.

Εἰς ταῦτα δέον νὰ προστεθῶσι καὶ τὰ ἑξῆς:

Ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου εἶναι ὁμοίωμα τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου,

---

[3] Π. Τρεμπέλα, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου & Ἀνατολῆς σ. 150.

[4] Ἐνθ' ἀνωτ. σ 174.

τὸν ὁποῖον ὑπέστη ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, οὖσα καὶ αὐτὴ θυσία, ὡς ἐκείνη, θυσία δὲ καταλλαγῆς, κατὰ τὸν Π. Τρεμπέλαν. (πρβλ. ἔνθ. ἀνωτ. σ. 29). Ὅπως καὶ αἱ Ἀποστολικαὶ Διαταγαί, οὕτω καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος καὶ ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας ὁμιλοῦσι περὶ συμβόλων τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω καθίσταται πρόδηλον ὅτι ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας θεωρεῖ ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἶναι ὑπό τινα ἔννοιαν σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ διάκονοι κομίζουσι τὰ εἴδη ταῦτα ἀπὸ τοῦ Διακονικοῦ εἰς τὸ θυσιαστήριον. Τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐνταφιαζόμενον ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἶναι τὸ πρὸ τοῦ καθαγιασμοῦ, ὡς προελέχθη. Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Θεοδώρου Μοψουεστίας διέσωσεν τὴν παλαιοτέραν μορφὴν τῆς ἐπικλήσεως τῆς Θείας Χάριτος κατὰ Π. Τρεμπέλαν. Κατὰ τὸν Θεόδωρον Μοψουεστίας τὰ προκείμενα δῶρα μέχρι τῆς ἐπικλήσεως τῆς Χάριτος καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παριστάνουσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ τάφῳ νεκρόν, διὰ τῆς ἐπικλήσεως δὲ ὁ Κύριος ἀνίσταται, οἱ δὲ πιστοὶ κοινωνοῦσι διὰ τοῦ ἀναστάντος Κυρίου τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας. Εἰς τὰς εὐχάς, μετὰ τὴν νίψιν τῶν χειρῶν καὶ πρὸ τῆς ἀναφορᾶς τῆς Προσφορᾶς ὁ Θεόδωρος Μοψουεστίας προτάσσει τοὺς ζῶντας ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς λοιπὰς Θείας Λειτουργίας καὶ δὴ ὡς πρὸς τὰς λειτουργίας τοῦ Μεγ. Βασιλείου καὶ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ὅπου οἱ προκεκοιμημένοι προτάσσονται.

Κατὰ τὸν Θεόδωρον Μοψουεστίας τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἡ συνένωσις τῶν δύο στοιχείων γίνεται δυνάμει καὶ μνήμῃ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Ἡ τελετὴ δὲ τῆς προθέσεως κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα γίνεται ἄνευ μεγάλης εἰσόδου, ἡ μεταφορὰ ὅμως τῶν τιμίων δώρων εἰς τὸ Θυσιαστήριον σιωπηλῶς μὲν ἀλλὰ μετά τινος πομπῆς.

Βιβλιογραφία

1. Κατηχητικαὶ Ὁμιλίαι Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας εἰς τὴν γαλλικὴν ἔκδοσιν ὑπὸ τὸν τίτλον: Les Homelies Catechetiques de Théodore de Mopsuete Raymond Tonneau Editiona Vaticana 1949.
2. Nikolaos Liesel. die Liturgien der Ostkirche Freiburg Br. 1960.
3. Παν. Τρεμπέλα, Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς. Ἀθῆναι 1961, Ἔκδοσις Ἀπ. Διακονίας.
4. Λειτουργικόν. Ἀθῆναι 1964.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΤΩΝ ΔΗΜΑΡΧΩΝ

Τὴν 19/9 ἐγένετο ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τοῦ Πανελληνίου Συνεδρίου τῶν Δημάρχων παρουσίᾳ τοῦ Ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως καὶ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Παττακοῦ καὶ ἄλλων ἐπισήμων. Ἐν ἀρχῇ ὁ Π. Μητροπολίτης ἀνέπεμψεν εὐχαριστήριον δέησιν καὶ εἶτα ἀπηύθυνε τὸν κατωτέρω χαιρετισμὸν πρὸς τοὺς κ.κ. Συνέδρους:

—«Ἡ βόρειος πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος ὑποδέχεται χαρούμενη σήμερον ἅπαντας ὑμᾶς. Καὶ εἶμαι ὑπερήφανος διότι ἐπελέγη αὕτη ὡς τόπος τοῦ συνεδρίου τῶν δημάρχων τοῦ κράτους. Ἐξ ὀνόματός της καλωσορίζω ἕνα ἕκαστον ἐξ ὑμῶν, ὅπως ἐπίσης σᾶς καλωσορίζει καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ, τὸ προκεχωρημένον φυλάκιον αὐτὸ τῆς ὑπερασπίσεως τῶν ἐλευθεριῶν ὅλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου, εὐχομένη πλήρη εὐόδωσιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου σας. Ἡ Θεσσαλονίκη θεωρεῖ ὑποχρέωσίν της νὰ καταθέσῃ δι᾿ ἐμοῦ καὶ καταθέτει δύο μηνύματα, δύο ἐκ τῶν εὐγενεστέρων τέκνων της, σημαιοφόρων τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Τὰ δύο αὐτὰ τέκνα της εἶναι ἀφ᾿ ἑνὸς ὁ βλαστὸς τῆς μακεδονικῆς γῆς Μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος, ὅστις παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἦτο Ἕλλην, κατέστησεν ἑαυτὸν διὰ τῆς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης ἐνάρξεως τῶν θείων κηρυγμάτων του τέκνον τῆς μακεδονικῆς γῆς. Καὶ ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν, εἶναι ὁ πρωτεργάτης τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ, τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ.

»Μία λεπτομέρεια τῆς ζωῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, εἶναι λίαν ἐνδεικτική, λίαν ὠφέλιμος καὶ πάντοτε ἐπίκαιρος. Εἷς τῶν στρατιωτῶν του κατελαμβάνετο, κατὰ τὴν παραμονὴν ἑκάστης μάχης, ὑπὸ τρομακτικοῦ φόβου. Τὸ γεγονὸς ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις καλέσας τὸν στρατιώτην καὶ μαθὼν ὅτι ἐλέγετο Ἀλέξανδρος, εἶπεν εἰς αὐτόν: «Ἢ ἄλλαξε ὄνομα ἢ ἄλλαξε τακτικήν».

»Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται πάντοτε. Ὅταν μερικοὶ γενναῖοι στρατιῶται τοῦ ἔθνους ἐπενέβησαν διὰ νὰ σώσουν ἐκ τοῦ καταποντισμοῦ τὸ κλυδωνιζόμενον σκάφος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Ἑλλὰς καὶ καταστήσουν τοῦτο λαμπρὸν καὶ ἄξιον τῆς ἱστορίας του, κάτι παρόμοιον, πρὸς τὸ κέλευσμα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, πρὸς τὸν στρατιώτην Ἀλέξανδρον, εἶπον εἰς ὅλους μας: «Ἀλλάξτε ἢ ὄνομα ἢ τακτικήν». Καὶ ἐξομολογοῦμαι ὅτι εἰς μίαν στιγμὴν κρίσεως εὗρον τὸν ἑαυτόν μου κλυδωνιζόμενον ἐν τῷ πλέγματι τοῦ παλαιοκομματισμοῦ. Καὶ ἀνεβαπτίσθην. Ἀναβαπτίζομαι καὶ συντάσσομαι πρὸς τὰ συνθήματα τῆς Ἐθνικῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967, βέβαιος ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ ἔθνους, ἡ σωτηρία ὅλων ἡμῶν, εὑρίσκεται εἰς τὴν ρῆσιν αὐτήν.

»Τὸ ἄλλο δίδαγμα μᾶς προσέφερεν ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος. Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολαί του ἀποτελοῦν κόσμημα τῆς ἱερᾶς Γραφῆς. Γράφει λοιπὸν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς αὐτάς: Ἀναγινώσκει τὸ Β΄ Κεφάλαιον τῆς Α΄ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Εἰς τὸ Κεφάλαιον τοῦτο, ἀγαπητοί, τονίζεται κυρίως τὸ προσὸν τῆς ἀνησυχίας τοῦ Ἡγέτου, διὰ τὴν προκοπὴν τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους κυβερνᾷ καὶ ὁ πλεονασμὸς τῆς ἀγάπης του καὶ τῆς στοργῆς του πρὸς αὐτούς.

Τοῦτο τὸ μήνυμα καταθέτω εἰς τὴν συγκέντρωσιν ὑμῶν καὶ σᾶς χαιρετίζω μὲ τὴν ὁλόθερμον εὐχὴν τῆς πλήρους ἐπιτυχίας τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεδρίου ὑμῶν, γεγονὸς ὅπερ τεραστίως θὰ συμβάλῃ εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς νέας Ἑλλάδος, ὡς ὅλοι τὴν ὀνειρευόμεθα καὶ τὴν ἐπιθυμοῦμεν καὶ ὅπως ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ αἱ στρατιαὶ τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως καὶ τῆς αἰωνίου Ἑλλάδος μᾶς προτρέπουν».

ΕΘΝΙΚΑΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ - ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΟΥΧΟΥ ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΟΧΙ

Δύο ἡμέρας ἐθνικῆς δόξης ἑώρτασε καὶ ἐφέτος ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βορρᾶ, μὲ ὑψηλὸν πατριωτικὸν παλμόν, θρησκευτικὴν ἔξαρσιν καὶ ἐπιβάλλουσαν μεγαλοπρέπειαν. Ἡ συμπρωτεύουσα ἐτίμησε καὶ πάλιν μὲ παλλαϊκὸν συναγερμὸν τὴν 56ην ἐπέτειον τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς ἀπὸ τὰ δεσμὰ δουλείας πέντε αἰώνων, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῆς μνήμης τοῦ Πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου. Ἀλλὰ ἡ Θεσσαλονίκη μαζὶ μὲ τὸ Ἔθνος ὁλόκληρον, ἑώρτασε καὶ τὴν ἐπέτειον τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, τὸ ἱστορικὸν ΟΧΙ, τὸ ὁποῖον πρὸ 28 ἐτῶν ἐβροντοφώνησεν ἡ ἀθάνατος Ἑλλὰς διὰ στόματος τοῦ τότε Ἐθνικοῦ Κυβερνήτου κατὰ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων, οἱ ὁποῖοι ἐβουλεύσαντο νὰ τῆς στερήσουν δύο αἰώνια καὶ ἀναφαίρετα ἀγαθά, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν «ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένην τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ» ἀθάνατον ἐλευθερίαν.

Ὁ τριήμερος ἑορτασμὸς τῆς πόλεώς μας προσέλαβεν ἰδιαιτέραν αἴγλην καὶ λαμπρότητα διὰ τῆς παρουσίας τῆς Α. Ἐξοχότητος τοῦ Ἀντιβασιλέως, τοῦ κ. Προέδρου τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως, κλιμακίου ἐξ Ὑπουργῶν, τῆς ἡγεσίας τῶν ἐνόπλων δυνάμεων, τῶν Σωμάτων ἀσφαλείας, τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων.

Ἡ Κυβέρνησις διὰ τῆς παρουσίας της εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἠθέλησε νὰ τιμήσῃ τὴν ἐπέτειον τῆς ἀπελευθερώσεώς της καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πολιούχου, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς δι' ὁλόκληρον τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος, συμμετέχουσα εἰς τὴν πηγαίαν χαρὰν τοῦ λαοῦ τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης.

Συμφώνως πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καταρτισθὲν πρόγραμμα τῆς ἑορτῆς τοῦ Πολιούχου Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου, τὴν 25ην Ὀκτωβρίου παραμονὴν τῆς ἑορτῆς ἐτελέσθη τὴν πρωΐαν πανηγυρικὴ Θεία Λειτουργία ἐν τῷ Ι. Ναῷ τοῦ Πολιούχου.

Τὴν 11ην π.μ. ἐγένετο ἐπιβλητικὴ λιτάνευσις τῆς Ἱερᾶς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου διὰ τῶν ὁδῶν Ἁγ. Δημητρίου, Βενιζέλου, Ἐγνατία, Πλάτωνος καὶ κατέληξεν εἰς τὸν Ι. Ναόν, εἰς ἣν μετέσχον ὁ Π. Μητροπολίτης Θεσ)νίκης καὶ οἱ συνεορτασταὶ Σεβ. Μητροπολῖται Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους κ. Παῦλος, Φιλίππων, Νεαπόλεως κ. Ἀλέξανδρος Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου καὶ Νικόδημος, Σιδηροκάστρου κ. Ἰωάννης, Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Κωνσταντῖνος, Ἐδέσσης καὶ Πέλλης κ. Καλλίνικος, Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαν)λων κ. Κωνσταντῖνος, Ζακύνθου κ. Ἀπόστολος, Ἐνόπλων Δυνάμεων κ. Νικόλαος καὶ ὁ Θ. Ἐπίσκοπος Ταλαντίου κ. Στέφανος.

Τὴν λιτάνευσιν τῆς ἱ. εἰκόνος τοῦ Πολιούχου, πλαισιουμένης ὑπὸ στρατοῦ, χωροφυλακῆς, μαθητῶν, προσκόπων, καὶ νοσοκόμων, παρηκολούθησαν ὑπουργοί, αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ χιλιάδες λαοῦ. Τῆς ἱερᾶς πομπῆς προηγοῦντο αἱ μουσικαὶ τοῦ Δήμου, τῆς Χωροφυλακῆς, τοῦ Ἐθνικοῦ Παπαφείου Ὀρφανοτροφείου, τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱδρύματος ὁ «Ἀριστοτέλης», ὁ ἱ. Κλῆρος, ὁ χορὸς τῶν Ἱεροψαλτῶν καὶ τὰ ἱ. Ἑξαπτέρυγα.

Τὴν 7ην μ.μ. ἐψάλη ἐν τῷ Ἱ. Ναῷ τοῦ Πολιούχου ὁ Μ. Ἑσπερινὸς τῆς ἑορτῆς, χοροστατοῦντος τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου κ. Νικοδήμου, ὅστις καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. Λόγον.

Τὴν 26ην 8)βρίου, κυριώνυμον ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πολιούχου ἐτελέσθη Ἀρχιερατικὸν Συλλείτουργον, προεξάρχοντος τοῦ Π. Μητροπ. Θεσ)λονίκης κ. Λεωνίδου καὶ συνιερουργούντων τῶν Σεβ. Ἱεραρχῶν Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγ. Ὄρους Παύλου, Ἀλεξανδρουπόλεως Κων)τίνου, Ζακύνθου Ἀποστόλου καὶ Ἐνόπλων Δυνάμεων Νικολάου.

Τὴν 10.30 π.μ. ἐν τῷ αὐτῷ Ι. Ναῷ χοροστατοῦντος τοῦ Π. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ τῇ συμμετοχῇ τῶν ὡς ἄνω Σεβ. Ἱεραρχῶν, ἐψάλη εὐχαριστήριος Δοξολογία, παρουσίᾳ τῆς Α. Ε. τοῦ Ἀντιβασιλέως, τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, τῆς Ἡγεσίας τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, τῶν Πολιτικῶν καὶ Στρατιωτικῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως, ἀντιπροσωπειῶν Συλλόγων καὶ Σωματείων καὶ πλήθους λαοῦ.

Τὴν 5ην μ.μ. ἐψάλη πανηγυρικὸς Ἑσπερινός.

Τὴν 6ην μ.μ. συνεχιζομένων τῶν ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων, ἔλαβε χώραν πανηγυρικὸς ἑορτασμὸς ἐν τῇ Μ. αἰθούσῃ τελετῶν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου, παρουσίᾳ τῆς Α. Ε. τοῦ Ἀντιβασιλέως, τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, Ὑπουργῶν, τῶν Τοπικῶν Ἀρχῶν, τῆς Συγκλήτου καὶ τῶν Καθηγητῶν, πλήθους κόσμου καὶ φοιτητῶν, καθ᾽ ὃν μετὰ προσφω-

νησιν τοῦ Πρυτάνεως κ. Σ. Καψωμένου, ἐξεφωνήθη ὁ πανηγυρικὸς τῆς ἑορτῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Βαβούσκου.

Τὴν Κυριακὴν 27ην Ὀκτωβρίου ἐτελέσθη Ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Νέστορος, ἱερουργοῦντος τοῦ Σεβ. Μητροπολ. Ἐνόπλων Δυνάμεων κ. Νικολάου, ὅστις καὶ ἐκήρυξε τὸν θ. λόγον.

Τὴν 12ην μεσημβρινὴν ἐπραγματοποιήθη ἐπιβλητικὴ παρέλασις τῆς σπουδαζούσης νεολαίας ἐνώπιον τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης καὶ Ἐνόπλων Δυνάμεων, μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, τῶν τοπικῶν ἀρχῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων, εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Ἀριστοτέλους καὶ Μ. Ἀλεξάνδρου.

Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν

Μετὰ τὴν παρέλασιν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως συνοδευόμενος ὑπὸ μελῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἄλλων ἐπισήμων, μετέβη πεζῇ εἰς τὴν Ι. Μητρόπολιν, ἐπευφημούμενος καθ' ὅλην τὴν διαδρομήν.

Εἰς τὸν πρὸ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μεγάρου χῶρον, εἶχον παραταχθῆ τρόφιμοι τοῦ Παπαφείου ὀρφανοτροφείου μετὰ τῆς μουσικῆς των, εἰς δὲ τὴν εἴσοδον εἶχον συγκεντρωθῆ κληρικοὶ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐπίσκοπον Ταλαντίου κ. Στέφανον.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἀφοῦ ἀντήλλαξε χειραψίαν μὲ ὅλους τοὺς κληρικοὺς ἀνῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ὑποδοχῆς, ὅπου τὸν ἀνέμενον ὁ Π. Μητροπολίτης, ἐκπρόσωποι διαφόρων Ἱδρυμάτων καὶ στελέχη τῶν ἐν Θ)νίκῃ Χριστιανικῶν Ὀργανώσεων, πολύτιμοι συνεργάται τῆς Ι. Μητροπόλεως εἰς τὸ βαρὺ ἔργον της. Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς παρευρισκομένους ἀφοῦ ἐξέφρασε τὴν χαρὰν καὶ ἱκανοποίησίν του, διότι ἡ πρόσκλησις τοῦ Μητροπολίτου κ. Λεωνίδου εἰς γεῦμα τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἰδῇ συγκεντρωμένους τοὺς παράγοντας τῶν Ἱδρυμάτων καὶ τὰ στελέχη τῶν Χριστιανικῶν ὀργανώσεων τῆς Ι. Μητροπόλεως, ἐτόνισε κατόπιν ὅτι πρέπει τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα νὰ ἐνθυμηθῇ τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ νὰ ἀναπτύξῃ δραστηριότητα, ὥστε νὰ ἑδραιωθῇ ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸν φορέα τῶν ὀρθῶν ἀντιλήψεων ποὺ εἶναι ἡ Ἐκκλησία.

Ἀναφερόμενος εἰδικώτερον εἰς τὰς σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, ἐτόνισεν:

— Ἐλπίζομεν εἰς ἱκανοποιητικὴν ἐξέλιξιν εἰς τὰς σχέσεις τῆς Πολιτείας μὲ τὴν Ἐκκλησίαν. Θὰ ἐπιτύχωμεν τὸ σωστὸν σχῆμα τῆς συνερ-

γασίας των ἐπ' ἀγαθῷ ὁλοκλήρου τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. Ὁ καθεὶς ἐξ ἡμῶν, εἰς τὸ πλαίσιον τῶν ἁρμοδιοτήτων του, πρέπει νὰ δραστηριοποιηθῇ. Παρακολουθήσατε τὴν νεότητα, κυτάξατε τὰ παιδιὰ στὰ μάτια καὶ φροντίσατε διὰ τὴν διαπαιδαγώγησίν των. Ὅσον διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἡγέτας φρονῶ, ὅτι ὁ μητροπολίτης, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας, πρέπει νὰ ἔρχεται ὄχι μόνον ὡς ἀρωγὸς τῆς Πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ὡς κατευθύνων τὰς προσπαθείας του εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Καταλήγων ὁ κ. Πρωθυπουργός, ἐκάλεσε τοὺς συγκεντρωθέντας εἰς σταυροφορίαν, εἰπὼν τὰ ἑξῆς:

— Ξεκινῆστε τὴν σταυροφορίαν, ὥστε ἡ Ἐκκλησία νὰ ἀποκτήσῃ τὸν αὐτοσεβασμὸν ὅλων τῶν στελεχῶν της καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος. Νὰ λάβῃ τὴν θέσιν τοῦ φορέως, τῆς χριστιανικῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης ἀντιλήψεως.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως παρεκάθησε εἰς γεῦμα τὸ ὁποῖον παρέθεσε πρὸς τιμήν του ὁ Π. Μητροπολίτης καὶ εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι.

Ἐθνικὴ ἑορτὴ 28ης Ὀκτωβρίου

Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου ἑωρτάσθη καὶ ἐφέτος πανηγυρικῶς εἰς ἅπαντας τοὺς Ἱεροὺς Ναούς, συμφώνως πρὸς ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ Ἑορτὴ τῆς Σκέπης τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, εἰς ἐκδήλωσιν εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἔθνους εἰς τὴν Ὑπέρμαχον Στρατηγὸν διὰ τὴν νικηφόρον σωτηρίαν τῆς χώρας ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἀδίκου, κατὰ τὸ 1940, ἐπιδρομῆς.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν 11ην π.μ. ἔλαβε χώραν μεγαλειώδης στρατιωτικὴ παρέλασις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἐγνατία, ἐνώπιον τῆς Α. Ε. τοῦ Ἀντιβασιλέως, τοῦ κ. Προέδρου τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως, τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Θεσ)νίκης καὶ Ἐνόπλων Δυνάμεων, Ὑπουργῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως. Τὴν παρέλασιν παρηκολούθησαν χιλιάδες ἐνθουσιώδους λαοῦ, ἀπὸ τῶν πεζοδρομίων καὶ τῶν ἐξωστῶν τῶν πολυκατοικιῶν ὅθεν διῆλθεν ὁ ἐθνικὸς στρατός.

Ὁ Π. Μητροπολίτης παρέστη μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως εἰς τὸ ἀεροδρόμιον κατά τε τὴν ἄφιξιν καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῆς Α.Ε. τοῦ Ἀντιβασιλέως καὶ τοῦ κ. Προέδρου τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως.

Ρ.

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

GESCHICHTE DER OST UND WESTKIRCHE IN IHREN WECHSELSEITIGEN BEZIEHUNGEN. Acta Congressus Historiae Slavicale Salisburgensis in memoriam S. S. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati.

Otto Harrassowitz, Weisbaden 1967.

Ὁ παρὼν τόμος ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ δρ. Franz Zagiba περιέχει 22 μελέτας - ἀνακοινώσεις γενομένας εἰς τὸ σλαβολαγικὸν συνέδριον τοῦ Σάλτσ πουργκ τὸ 1963, συγκληθὲν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 1100 ἐπετείου τῶν ἁγίων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Αἱ μελέται δὲν ἀναφέρονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἔργον τῶν δύο Ἀδελφῶν, ἀλλὰ διαπραγματεύονται θέματα σλαβολογικὰ καὶ ἄλλα. Ἕνεκα τοῦ ἐνδιαφέροντος τὸ ὁποῖον παρουσιάζουν, δίδομεν κατωτέρω σύντομον περίληψιν αὐτῶν.

1) John Ryan (Dublin). Η ΑΡΧΑΙΑ ΙΡΛΑΝΔΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ, σ. 1 - 10.

Περιγράφει τὴν θέσιν τῆς Ἰρλανδίας κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν καὶ τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῆς Βρεττανίας. Ὁ Πατρίκιος, ἐκχριστιανισθείς, ἔγινεν ὁ ἱεραπόστολος τῆς νήσου καὶ ἐλθὼν ἐκ Βρεττανίας ἔφερεν ἐξ αὐτῆς ἐκκλησιαστικὰς συνηθείας. Εἶχεν ὅμως οὗτος ὑποστῆ ἤδη ἐπιδράσεις καὶ ἐκ Γαλατίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ε´ αἰῶνος ἡ Βρεττανικὴ Ἐκκλησία ἐσχετίσθη μετὰ τῆς Γαλλικανικῆς καὶ ἡ λειτουργία της ὑπέστη ἐπιδράσεις, αἱ ὁποῖαι ἐφηρμόσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Τὸν ΣΤ´ αἰ. αἱ σχέσεις τῶν Βρεττανῶν μετὰ τῶν Ἰρλανδῶν ἔγιναν στενότεραι, ἕνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀγγλοσαξόνων. Εἰς τὰς συνηθείας τῆς Ἰρλανδικῆς Ἐκκλησίας, παρατηροῦνται ὁμοιότητες πρὸς τὴν Κοπτικὴν καὶ Ἀρμενικὴν Ἐκκλησίαν. Τέλος ἐκ τοῦ ἰρλανδικοῦ ὀνόματος τῆς λειτουργίας συμπεραίνει ὅτι αὕτη προερχομένη ἐκ Μιλάνου, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν διὰ τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Βρεττανίας. Ἐξ ἀρχαίων λειτουργικῶν κειμένων καταφαίνεται ὁ ἐκλεκτικὸς χαρακτὴρ τῆς ἰρλανδικῆς λειτουργίας.

2) Josef Oswald (Passau). Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΟΡΑΒΙΑΣ ΒΙΧΙΓΚ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΑΣΣΑΟΥ, σ. 11 - 14.

Ὁ Βίχιγκ ἐμφανίζεται ὑπὸ διπλοῦν ρόλον α) ὡς ἡγέτης τῶν φιλικῶν κύκλων πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ ὡς ἀντίπαλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μεθοδίου καὶ β) ὡς ἀνεγνωρισμένος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀρχιεπίσκοπος Πασσάου ὄχι ὅμως καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Σάλτσμπουργκ. Ὅτε διεδέχθη τὸν Μεθόδιον, βοηθοῦντος καὶ τοῦ ἡγεμόνος Σβατοπλούκ, ἀπηγόρευσε τὴν σλαβικὴν λειτουργίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σβατοπλοὺκ προσεχώρησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ Ἀρνοὺλφ καὶ ἔγινε πρωθυπουργός του. Τὸ 899 προήχθη εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Πασσάου. Οἱ συμπαθοῦντες τὸν Μεθόδιον κατηγόρησαν τὸν Βίχιγκ. Ὁ σ. προσπαθεῖ νὰ τὸν δικαιολογήσῃ δι' ὡρισμένας ἐνεργείας του, θεωρεῖ δὲ τραγικὴν τὴν τύχην τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος εὑρέθη ἐν μέσῳ περιπλόκων ἀντιθέσεων.

3) Witold Hensel (Warschau). ΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑΝ, σ. 15 - 28, μετὰ 12 πινάκων.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς κρατικῆς διοργανώσεως εἰς τὴν Πολωνίαν διὰ τὰς ὁποίας ὑπάρχουν ἱστορικαὶ πληροφορίαι ἀνάγονται εἰς τὸν Θ΄ αἰ. Αἱ ἐξελίξεις κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Θ΄ αἰ. εἶναι σημαντικαὶ διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ Πολωνικοῦ κράτους ὡς φαίνεται ἐξ ἀρχαιολογικῶν εὑρημάτων ἀνακαλυφθέντων προσφάτως. Ὅτε τὸ κράτος τῶν Wislanen ὑπετάγη ὑπὸ τοῦ Σβατοπλούκ, ἤρχισε νὰ διαδίδεται ὁ χριστιανισμός. Ὑπόθεσιν ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον ὅτι μερικοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Μεθοδίου κατέφυγον εἰς τὴν Μικρὰν Πολωνίαν. Δὲν εἶναι γνωστὸν πῶς καὶ πότε συνηνώθησαν τὰ σλαβικὰ φῦλα διὰ τὴν δημιουργίαν πολωνικοῦ ἔθνους. Πιθανὸν εἶναι ὅτι τοῦτο συνέβη τὸν Θ΄ ἢ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ι΄ αἰ. Πρὸς τοῦτο σημαντικὸν ῥόλον ἔπαιξεν ὁ Μιέζσκο Δ΄ (960 - 992) ὁ ὁποῖος ἐβαπτίσθη τὸ 965 καὶ ἐδέχθη ἐπίσκοπον εἰς Πόζεν.

4) Jaroslav Kadlec (Prag). ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ. (Προϊστορία τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς), σ. 29 - 45.

Οὐσιαστικῶς συνεπληρώθη ἡ ἀφομοίωσις τῶν φύλων εἰς τὴν Βοημίαν τὸν Ι΄ αἰ. κατόπιν ἀγώνων κατὰ τοῦ Μ. Καρόλου καὶ τοῦ Σβατοπλούκ. Διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Βοημίαν δὲν ἔγινε μόνον θρησκευτικὴ μεταβολή, ἀλλὰ συγχρόνως κοινωνικὴ καὶ πολιτιστική. Εἰς τὴν Μοραβίαν καὶ Σλοβακίαν ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Η΄ καὶ ἀρχὰς τοῦ Θ΄ αἰ. Οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἔπαιξαν σημαντικώτατον ῥόλον εἰς τὴν στερέωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν Μοραβίᾳ. Μοραβοὶ χριστιανοὶ ἐξεχριστιάνισαν τὴν Βοημίαν. Ἐκεῖ ἡ σλαβικὴ καὶ ἡ λατινικὴ λειτουργία συνυπῆρχον καὶ οἱ κληρικοὶ ἔζων εἰρηνικῶς. Ἡ Πράγα ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγετο ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Ῥέγκενσμπουργκ. Διὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς ἐπισκοπῆς Πράγας ὑπάρχει ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΓ΄, τὴν ὁποίαν ὁ σ. δέχεται ὡς γνησίαν. Ἐδόθη ἡ ἄδεια εἰς τὸν ἡγεμόνα Μπολεσλὰβ νὰ ἱδρύσῃ ἐπισκοπήν· αὕτη ἱδρύθη τὸ 973, ἀφοῦ παρεκάμφθησαν δυσκολίαι προβληθεῖσαι ὑπὸ γειτονικῶν ἡγεμόνων καὶ ἐπισκόπων.

5) Jan Racek (Brünn). Ο ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΣ ΤΣΕΧΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ ΠΑΡΑΚΛΗΣΕΩΣ «HOSPODINA, POMILUJ NY» (ΚΥΡΙΕ ΕΛΕΗΣΟΝ ΗΜΑΣ), σ. 46 - 50.

Ὁ μικρὸς ὕμνος ἀνήκει εἰς τὸν Θ΄-ΙΑ΄ αἰ. εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν παρὰ τὴν λατινικὴν ὑπῆρχεν ὡς συγγραφικὴ γλῶσσα καὶ ἡ παλαιοσλαβικὴ εἰς τὰς τσεχικὰς χώρας. Ἀνήκει εἰς τὴν παλαιοσλαβικὴν κυριλλομεθοδιανικὴν παράδοσιν. Ὁ ὕμνος ἀναλύεται μουσικῶς.

6) Adolf Wagner (Linz). Η ΙΕΡΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΤΩΝ ΒΕΝΕΔΕΚΤΙΝΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ ΤΗΣ NIEDERALTAICH - OSTROW ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΟΤΙΟΝ ΒΟΗΜΙΑΝ, σ. 51 - 54.

Ὁ σ. σημειώνει προσπαθείας τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς Niederaltaich πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Βοημίαν.

7) Dragutin Kniewald (Agram). Η ΚΡΟΑΤΙΚΗ ΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΙΕΡΑ ΓΛΩΣΣΑ, σ. 55 - 66.

Ἡ λατινικὴ λειτουργία μεταφρασμένη εἰς παλαιοσλαβικὴν γλῶσσαν ἐτελεῖτο εἰς τὴν Κροατίαν κατόπιν ἀδείας τοῦ Βατικανοῦ. Καὶ σήμερον ἀκόμη συμβαίνει τοῦτο εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπαρχίας τῶν παραλίων τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους μέχρι τοῦ Μαυροβουνίου. Τὴν δημιουργίαν τῶν μεταφράσεων περιγράφει ὁ σ. καὶ ἐξετάζει ταύτας καὶ τὴν ἱστορίαν των εἰς τὴν ἐνδοχώραν τῆς Κροατίας καὶ εἰς τὴν Βοσνίαν. Τὴν παλαιὰν χρῆσιν τῶν μεταφράσεων αὐτῶν συνδέει μετὰ τῆς προσφάτου ἀποφάσεως τῆς Β′ συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, τονίζων ὅτι, συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν Ἁγ. Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἡ ἑνότης δὲν συνίσταται εἰς τὴν ὁμοιομορφίαν, ἀλλ' εἰς τὴν πολλαπλότητα.

8) Sante Graciotti (Mailand). ΕΝ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΤΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΩΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΕΩΣ: Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΓΛΑΓΟΛΙΤΙΚΗ – ΚΡΟΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ, σ. 67 - 79.

Εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν σκέψιν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου διακρίνομεν τὸ οἰκουμενικὸν πνεῦμα ὑπὸ τοῦ ὁποίου διείποντο. Δεῖγμα αὐτοῦ εἶναι ἡ λειτουργία τὴν ὁποίαν μετέφρασαν. Εἰσάγεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ γλαγολιτική-κροατικὴ λειτουργία προέρχεται ἀπὸ τὸν Μεθόδιον ἢ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ἡ δὲ διατήρησις αὐτῆς ἀπετέλεσε σύνδεσμον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν ἀπὸ τοῦ ΙΓ′ μέχρι τοῦ ΙΣΤ′ αἰ., ὁπότε χρησιμοποιοῦνται κείμενα ἐκ μεταφράσεων. Οὕτω καὶ ἡ δυτικὴ φιλολογία ἐπέδρασεν εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς Σλάβους. Διὰ τῶν Κροατῶν ἔγιναν γνωστὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὰ περιπετειώδη ἱπποτικὰ μυθιστορήματα τοῦ μεσαίωνος. Οὕτως ἀποδεικνύεται ἡ μεγάλη σημασία τὴν ὁποίαν εἶχον τὰ κροατικὰ γλαγολιτικὰ διὰ τὸν πολιτισμὸν τῶν Σλάβων.

9) Klaus Gamber (Regensburg). ΓΛΑΓΟΛΙΤΙΚΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΥ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΩΣ, σ. 80 - 83.

Ἐξετάζεται μικρὸν γλαγολιτικὸν ἀπόσπασμα, τοῦ ὁποίου παρατίθεται λατινικὴ μετάφρασις.

10) Maria Windnäs (Helsinski). Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ ΣΒΙΑΤΟΣΛΑΒΟΥ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1076, σ. 84 - 86.

Ἀποκρούει τὴν γνώμην ὅτι ἡ ὡς ἄνω συλλογὴ εἶναι γνησία παλαιορωσικὴ καὶ ἀποδεικνύει ἐκ τῆς ἐξετάσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμαν παλαιότερον Ρῶσοι λόγιοι ὅτι περιέχονται εἰς αὐτὴν τμήματα βυζαντινῶν κειμένων.

11(Democratie Hemmerdinger - Iliadou (Montmorency). Ο ΕΦΡΑΙΜ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΛΑΒΙΚΗΝ ΚΑΙ Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ, σ. 87 - 97.

Ὁ Ἐφραὶμ μετεφράσθη ἐνωρὶς εἰς τὴν παλαιοβουλγαρικὴν καὶ διεδόθη εὐρύτατα εἰς τὸν σλαβικὸν κόσμον. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄμεσον παράδοσιν καὶ παρέχει εὑρετήριον κωδίκων καὶ σχετικῶν φιλολογικῶν ἐργασιῶν. Συμπληρωματικὸν αὐτοῦ εἶναι τὸ εὑρετήριον τῶν προσευχῶν τοῦ Ἐφραίμ. Τὸ δεύτερον

μέρος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἔμμεσον παράδοσιν. Τὰ εὑρετήρια φθάνουν μέχρι τοῦ 1600. Ἐχρησιμοποίησεν ἐκδεδομένους καταλόγους, συνέκρινεν ὅμως τοὺς χειρογράφους κώδικας καὶ ἐσημείωσε τὰς ὑπαρχούσας διαφοράς.

12) Marija Pantelic (Agram). ΠΑΠΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΕΝ ΣΑΛΤΣΜΠΟΥΡΓΚ ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΓ. ΟΡΟΣ, ΤΟ ΝΤΟΥΜΠΡΟΒΝΙΚ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΤΟΡ, σ. 98 - 104.

Εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Σαλτσμπουργκ εὗρεν ἡ σ. 3 ἀποδείξεις πληρωμῆς χρημάτων τὸν ΙΣΤ΄ αἰ. εἰς τὴν Μονὴν Χελανταρίου. Ὁμοίως καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν δύο ὡς ἄνω πόλεων.

13) Gian Carlo Manis (Udine). ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ UDINE ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΣΛΑΒΩΝ, σ. 105 - 112.

Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πατριαρχείου Βενετίας καὶ εἰς τὴν σημασίαν τῶν ἐγγράφων τὰ ὁποῖα φυλάσσονται εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Udine, παραθέτων κατάλογον αὐτῶν.

14) Karl Binder (Wien). ΣΛΑΒΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΟΔΟΝ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ, σ. 113 - 137.

Οἱ Σλάβοι ἔπαιξαν σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Βασιλείας. Ἀναπτύσσεται ὁ σημαντικώτατος ρόλος τὸν ὁποῖον διεδραμάτισεν εἰς αὐτὴν ὁ Ἰωάννης Στοΐκοβιτς ἐκ Ραγούζης. Ἡ σύνοδος προσεπάθησε νὰ εἰρηνεύσῃ τοὺς Πολωνούς, Λιθουανοὺς καὶ Πρώσσους, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο εἰς πόλεμον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐκ Βοημίας ἤσκησαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν θεμάτων καὶ εἰς τὰς συζητήσεις. Ἐν τούτοις ἡ ἕνωσις τῶν Βοημῶν μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐπετεύχθη. Ὁ Ἰωάννης ἐκ Ραγούζης ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν συμμετοχήν των εἰς τὴν σύνοδον πρὸς συζήτησιν τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

15) Stanislas Kolbuszewski (Wroclaw). Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΟΥΪΚΛΕΦΙΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑΝ ΤΟΝ ΙΕ΄ αἰ., σ. 138 - 141

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ΙΕ΄ αἰ. ὑπῆρχον κύκλοι Οὐϊκλεφιτῶν εἰς τὴν Πολωνίαν. Ὁ ἱερεὺς καὶ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Κρακοβίας Ἀνδρέας Galka ἠσπάσθη τὰς ἰδέας τοῦ Οὐΐκλιφ καὶ ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν σκέψιν τῶν Πολωνῶν διὰ τῶν ἰδεῶν τοῦ Οὐΐκλιφ. Κατηγορηθεὶς ὡς αἱρετικὸς ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Σιλεσίαν, ὅπου ἔγραψε ἔργα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνέπτυξε τὰς ἰδέας του. Ἀπέθανε μακρὰν τῆς πατρίδος του.

16) Jakub Sawicki (Warschau). Η ΑΝΑΒΑΠΤΙΣΙΣ ΤΩΝ ΡΟΥΘΗΝΩΝ, ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΣΥΝΟΔΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΤΟΝ ΙΕ΄ ΚΑΙ ΙΣΤ΄ αἰ., σ. 142 - 146.

Εἰς τὴν Πολωνίαν τὸν ΙΔ΄ αἰ. ἐφηρμόζετο ἡ ἀναβάπτισις τῶν ὀρθοδόξων τῶν προσερχομένων εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἕνεκα τούτου δὲν ὑπάρχουν πολλαὶ πηγαὶ ἀναφερόμεναι εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο. Ὁ πάπας Ἀλέ-

ξανδρος ΣΤ΄ ἀπηγόρευσε διὰ βούλλας τὴν ἀναβάπτισιν. Ἐπειδὴ ἡ τακτικὴ ἐξηκολούθησε ὁ Στανισλὰβ Ὀρζεχόβσκι ἠγωνίσθη διὰ συγγραφῶν κατ' αὐτῆς. Ἀπὸ τῆς συνόδου τοῦ Τριδέντου καὶ ἑξῆς ἔπαυσεν ἡ ἀναβάπτισις.

17) Gerhard May (Wien). ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΑΙ ΕΠΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΝΟΤΙΟΙΣ ΣΛΑΒΟΙΣ, σ. 147 - 149.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 400ῆς ἐπετείου ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ μεταρρυθμιστοῦ Τρούμπερ γράφει περὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ καθὼς καὶ περὶ τοῦ Χὰνς Οὔνγκναντ.

18) Rudolf Mainka CMF (Frankfurt). ΤΟ ΙΟΥΔΑ·Ι·ΖΕΙΝ ΩΣ ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΔΥΤΙΚΩΝ ΤΙΝΩΝ ΣΥΝΗΘΕΙΩΝ ΕΝ ΡΩΣΙΑ ΤΟΝ ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝΑ, σ. 150 - 154.

Ἤδη ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται ἐν Ρωσίᾳ ἀπὸ τοῦ Ι΄ αἰ. καὶ ἀναφέρονται παραδείγματα τοῦ ΙΕ΄ καὶ ΙΣΤ΄ αἰ. κατὰ τὰ ὁποῖα σηνήθειαί τινες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζονται ὡς ἰουδαϊκαὶ ὑπὸ τῶν Ρώσων ἰδίᾳ τῆς περιοχῆς τοῦ Πσκώφ. Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς Π. Διαθήκης ὑπῆρχον θεολόγοι οἱ ὁποῖοι ἀπέρριπτον αὐτήν.

19) Dragotin Gvetko (Ljubljana). ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ J. B. DOLAR σ. 155 - 159.

Ἀναφέρει τὰς πηγὰς τῆς βιογραφίας τοῦ Dolar, ἰησουΐτου μοναχοῦ, μουσικοσυνθέτου ζήσαντος τὸν ΙΖ΄ αἰ.

20) Johann v. Gardner (München). Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ, σ. 160 - 165.

Μουσικολόγοι γράψαντες προσφάτως εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἕνωσιν ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ παλαιορωσικὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι προϊὸν τῶν Ρώσων συνθετῶν καὶ ὑπέστη μικρὰν ἐπίδρασιν ἐκ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐλαχίστην ἐκ τῆς Δύσεως. Ὁ σ. δεικνύει ὅτι οἱ Ρῶσοι ἐσχετίζοντο μετὰ τῶν δυτικῶν καὶ ἐκ τούτου ἐπέδρασαν οὗτοι εἰς τὴν μουσικήν, χωρὶς οἱ Ρῶσοι νὰ μιμηθοῦν δουλικῶς ἢ ν' ἀντιγράψουν ταύτην.

21) Emanuel Turczynski (München). Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΣΕΡΝΟΒΙΤΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΑΝ ΕΝ ΤΗ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗ, σ. 166 - 195.

Ἕνεκα τῶν ἀναγκῶν τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βουκοβίνας ἱδρύθη τὸ 1827 θεολογικὸν ἰνστιτοῦτον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 οἱ καθηγηταὶ αὐτοῦ ἔπαιξαν πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν προσπάθειαν ἀποκτήσεως ἐκκλησιαστικῆς αὐτονομίας. Ἐζήτησαν ἀκόμη τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἰνστιτούτου εἰς Θεολογικὴν Σχολὴν καὶ ἵδρυσιν δύο πανεπιστημιακῶν σχολῶν εἰς Τσέρνοβιτς. Μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς μητροπόλεως Τσέρνοβιτς, ἱδρύθη τὸ 1875 καὶ πανεπιστήμιον, πυρὴν τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε τὸ ἰνστιτοῦτον. Ἡ ὑπάρχουσα βιβλιοθήκη καὶ τὸ ἐκδοθὲν περιοδικὸν «Candela» προήγαγον τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐκδοτικὴν δραστηριότητα. Συντόμως τὸ Τσέρνοβιτς διὰ τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογίας κυρίως ἀπέβη σημαντικώτατον μορφωτικὸν κέντρον ἡ δὲ σημασία του ὑπερέβη

τὰ τοπικὰ ὅρια. Εἰς τὸ πανεπιστήμιον προήχθησαν αἱ σλαβικαὶ καὶ ἱστορικαὶ σπουδαί. Ἐσπούδασαν εἰς αὐτὸ Σέρβοι, Ρουμᾶνοι καὶ Βούλγαροι καταλαβόντες ἡγετικὰς θέσεις εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς θεολογίας καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν χωρῶν των. Μετὰ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον ἡ Σχολὴ ἐξερρουμανίσθη καὶ μετὰ τὸν Β' ἔχασε τὴν σημασίαν της ἕνεκα τῆς ἀντιθρησκευτικῆς πολτικῆς τοῦ κράτους.

22) Johannes Hrynioch (München). ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΙΣ ΤΟΥ ΙΔΕΩΔΟΥΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΙΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ Β' ΣΥΝΟΔΟΝ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ, σ. 196 - 202.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου πρὸς πάντας, τὸ οἰκουμενικὸν χριστιανικὸν πνεῦμα καὶ ἡ χρῆσις τῆς Ἁγ. Γραφῆς καὶ τῆς λειτουργίας εἰς τὰς ἐθνικὰς γλώσσας ἦσαν ἰδεώδη τῶν δύο Ἀδελφῶν τὰ ὁποῖα καὶ ἡ Β' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ ἐπεξειργάσθη καὶ προέβαλε. Εἰς τὰς χρησιμοποιηθείσας λέξεις ὑπὸ τῆς Συνόδου φαίνεται ἡ ἀντανάκλασις τοῦ κηρύγματος τῶν δύο Ἀδελφῶν.

Ἐκ τῆς συντομωτάτης περιλήψεως τῶν περιεχομένων εἰς τὸν παρόντα τόμον μελετῶν φαίνεται ἡ σπουδαιότης αὐτῶν καὶ ἡ σημαντικὴ συμβολή των εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐρευνωμένων θεμάτων. Ἐξετάθημεν διὰ νὰ δώσωμεν μικρὰν ἰδέαν τοῦ περιεχομένου των εἰς τοὺς ἡμετέρους ἱστορικοὺς καὶ θεολόγους.

ΙΩΑΝ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Panagiotis N. Trembelas. DOGMATIQUE DE L ÉGLISE ORTHODOXE CATHOLIQUE. Ouvrage couronné par l' Academie Royale de Grèce. Textes et études théologiques. Tome troisieme Traduction fransaise, par l' Archimandrite PIERRE DUMONT, O, S. B. Editions de Chevetogne Desclée de Brouwer et Editions de Chevetogne 1968. σελ. 638.

† Πρωτοπρεσβυτέρου, Καθηγητοῦ Γεωργίου Θ. Πυρουνάκη ΔΙΠΤΥΧΟ ΨΥΧΗΣ. Ἔκδοση Β'. «Προβλήματα ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ». σελ. 33. Ἀθῆναι 1968.

Ἀποστόλου Ζαβιτσανάκη, Καθηγητοῦ. ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΟΣΕΥΧΩΜΕΘΑ σελ. 70. Ἀθῆναι 1968

Βασιλ. Σταυρίδου, Καθηγητοῦ τῆς Ἰ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης. Η Δ'. ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ Π. Σ. Ε. ΟΥΨΑΛΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ 1968. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» τ. 600 601, 1968. Θεσσαλονίκη 1968.

Sources Chretiennes. No 4 bis. NICOLAS CABASILAS. EXPLICATION DE LA DIVINE LITURGIE. Traduction et notes de SÉVÉRIEN SALAVILLE, a. a. 2e edition Munie du texte Grec, revue et ogmentée par René Borneot, s. s. b. Jean Gouillard, Pierre Périchon, s. j Les édition du cerf, 29, Bd de Latour - Maubourg, Paris - 7e 1967. σελ. 405.

Σπύρου Ν. Ἀβούρη, Γυμνασιάρχου ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΥΡΟΥ Ἀτάτυπον ἐκ τῆς ἐπετηρίδος τῆς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, τόμ. ΣΤ'. 1967. Ἐν Ἀθήναις.

Χαραλάμπους Δ. Βασιλοπούλου, Ἀρχιμανδρίτου, ΤΕΡΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΣΚΟΤΕΙΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ. Ἐκδόσεις «Ὀρθοδόξου τύπου». σελ. 110. Ἀθῆναι 1968

Μελέτες διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν Διευθυντὴς Π. Σ. Φορμόζης. Τεῦχος πρῶτον Π. Σ. Φορμόζη. ΟΙ ΧΟΡΩΔΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΓΡΑΦΗ. Τῶν Ἰωάν. Ν. Χαβιάρα - Β. Randhantinger καὶ Ἀνθίμου Νικολαΐδου - Gotteried Preyer, ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΟΡΘΟΔΟΞΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ Ἐκδοτικὸς Οἶκος Β. Ρηγοπούλου. Θεσσαλονίκη 1967.

Ἀγαμ. Γ. Μουρτζοπούλου. ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ. Χαιρετισμὸς στὸ πρῶτο τεῦχος τῆς πρώτης σειρᾶς μουσικολογικῶν μελετῶν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα Ἐκδοτικὸς Οἶκος Β Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1968.

UNITAD GRISTIANA Ano XVII No 3 - Julio - Sebtembre 1968. ORIENTE CRISTIANO. Claudio Coello, 129 Madrid 6.

ΑΣΜΑΤΙΚΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΚΑΝΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΥΡΑΝΝΗΣ. Ἐποιήθη ἐν Ἁγίῳ Ὄρει ὑπὸ Γερασίμου Μοναχοῦ Μικραγιανναΐτου, ὑμνογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Θεσσαλονίκη 1967.

Σόλωνος Γ. Νινίκα, Θεολόγου - Βοηθοῦ Γυμνασιάρχου Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑΝ. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Ἐκκλησία» σελ. 105 Ἀθῆναι 1968.

Μητροπολίτου Μιλήτου Αἰμιλιανοῦ Τσακοπούλου. Ἀρχειοφύλακος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ. Γ' (α') ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΛΚΗΣ, σελ. 296.

Τοῦ αὐτοῦ. ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΙΟΝ, ΑΙΘΟΥΣΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ. (Περιεχόμενα - Βεράτια - Φιρμάνια - Κώδικες Μητροπολιτῶν). Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Ὀρθοδοξίας», σελ. 10. Σταμποὺλ 1959. Ἐκ τοῦ Πατραιρχικοῦ Τυπογραφείου.

Τοῦ αὐτοῦ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑ ΣΙΓΙΛΛΙΑ ΕΝ ΤΟΙΣ ΚΩΔΙΞΙ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΙΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ, σελ. 58. Σταμποὺλ 1963. Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου.

Eastern Churches review. A. Jornal of Eastern Christendom. Vol. II. Number I. Spiing 1968. London S. W. 1.

Ἰ ω. Ν. Φ ρ α γ κ ο ύ λ α Δρος Θ. Διευθυντοῦ τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησιαστικοῦ Φροντιστηρίου Θεσσαλονίκης. ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ. Ἔκδοσις Β΄ σελ. 88. Θεσσαλονίκη 1967.

Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας. Ἀριθ. 50

Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Κ. Ἀ ρ β α ν ί τ η Δρος Θ. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΣΣΥΡΙΑΚΗΣ ΝΕΣΤΟΡΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, σελ. 321. Ἀθῆναι 1968.

Εἰς μνημόσυνον. Ἀ ρ χ ι μ α ν δ ρ ί τ η ς Ἰ ω ὴ λ Γ ι α ν ν α κ ό π ο υ λ ο ς (1901 - 1966). Ἐπιμελείᾳ Γ ε ω ρ γ ί ο υ Κ ο υ β ε λ ᾶ, σελίδες 120. Ἔκδοσις Χριστιανικῆς Στέγης. Καλαμάτα 1968.

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΝΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΔΙΑΒΟΛΟΥ, συνταχθεῖσα παρὰ ἐλαχίστου Π α χ ω μ ί ο υ ἐκ τῆς Σκήτης τῶν Ἁγίων Πατέρων τοῦ Προβατείου ὄρους Χίου, εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν. Ἔκδοσις τετάρτη. Ἐγένετο ἐκ τῆς ἐν Ἑρμουπόλει Β΄ ἐκδόσεως τοῦ ἔτους 1894. Ἔκδοσις τῆς Γυναικείας Μονῆς Οἰνουσῶν Χίου, σελίδες 134. Ἀθῆναι 1968.

Ο ἰ κ ο ν ό μ ο υ Κ)τ ί ν ο υ Π α π α γ ι ά ν ν η, Προϊστ. Ἱ. Ν. Ἁγ. Ἀποστόλων. Ο ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ» (1968), σελ. 13. Θεσσαλονίκη 1968.

ORIENTALIA CHRISTIANA PERIODICA. Pontifici Institutun Orientaliuns Studiorum, Vol. XXXIV Fasc. 1, MCMLXVIII. Piazza Santa Maria Maggiore, 7 Roma 1968

ANTONIANUM, Periodicum trimestre, editum cura professorum pontificii Athenaes Antoniani de urbe Via Merulana, 124 - 00185, Roma. Annus XLIII, Aprilis - September 1968, Fasc - 2 - 3.

AUGUSTINIANUM, Periodicum quadrimestra, Studii Theologici Augustinianum Annus XIII, Fasc 2 Augustus 1968. Via Suffizio, 25, Roma.

Π έ τ ρ ο υ Π. Π α ν τ α ζ ο π ο ύ λ ο υ π. Θ. Καθηγητοῦ τοῦ Γυμνασίου Μεσσήνης. Ο ΧΑΡΟΣ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΜΑΣ ΠΟΙΗΣΗ. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Διδαχή», τ. Ὀκτωβρίου 1968. Καλαμάτα.